ARCHIVNÍ ČASOPIS

3

ROČNÍK 71

ROK 2021

OBSAH

ČLÁNKY
Jakub Mareček: Městská správa v Telči v 17. století 229
Lucie Barcalová – Vojtěch Barcal: Nález cechovních artikulí pro cech krejčích v Luži s pečetí Diviše Slavaty z Chlumu a Košumberka z roku 1575 271

ZPRÁVY
Martin Nekola: Češi ve státě Idaho a možnosti archivního výzkumu 287
Lucie Šimková: 25 let restaurování v Horšovském Týně 294
Irena Krčilová: Mezinárodní konference Československo v letech 1989–1992 v Českých Budějovicích 296
Kristýna Ansorgová: Soumrak „*klasických*" edic? 301

OSOBNÍ ZPRÁVY
Daniel Doležal: K devadesátinám prof. Hlaváčka 304
Jaromír Florian: Slavnostní předání sborníku *Sigilla – arma – monetae* profesoru Tomáši Krejčíkovi k 70. narozeninám 306
Martin Myšička: Ivan Víšek jubilantem 308
Jaroslav Čáp: Odešla Lydia Baštecká 310

LITERATURA
Marie Ryantová: M. Hochedlinger – P. Maťa – T. Winkelbauer (edd.), *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Band 1/1–2.* 312
Pavel Tašek: Veronika Stachurová Kucrová, *Dolnobřežansko: pohled do krajiny 16.–19. století.* 315
Petr Kreuz: *Minulostí západočeského kraje*, 53, 2018 317
Michal Wanner: COMMA: International Journal on Archives/ Revue Internationale des Archives 2020: 1-2, Archives and Human Rights/ Archives et droits humains, 189 s. xxx
Naděžda Morávková: Karel Řeháček, *Plzeňská radnice mezi válkami. Kdo byl kdo ve vedení města v letech 1918–1939.* 321
Jana Vojtíšková: Hana Jordánková – Ludmila Sulitková, *Předbělohorské Brno. Hospodářský potenciál města a sociální situace jeho obyvatel.* Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna 2020. 358 s. 324
Martin Dolejský: Jakub Šlouf, *Praha v červnu 1953. Dělnická revolta proti měnové reformě, vyjednávání v továrnách a strukturální proměna dělnické třídy.* 327
Vanda Fouňová: Marek Lašťovka, Jitka Močičková et al., *Hergetův plán Prahy 1790/1791.* Praha, Nakladatelství Scriptorium/Historický ústav. 208 s. ISBN 978-80-7649-029-1 328
Petr Kreuz: *Minulostí západočeského kraje*, 54, 2019. 332

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA 336

ARCHIVNÍ ČASOPIS ISSN 0004-0398

Žádná část tohoto časopisu nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem dalšího rozšiřování v jakékoliv formě či jakýmkoliv způsobem, ať již mechanickým nebo elektronickým, včetně pořizování fotokopií, nahrávek, informačních databází na mechanických nosičích, bez písemného souhlasu vlastníka autorských práv a vydavatelského oprávnění.

INHALT

ARTIKEL

Jakub Mareček: Die Stadtverwaltung in Telč im 17. Jahrhundert 229

Lucie Barcalová – Vojtěch Barcal: Fund von Zunftartikeln für die Zunft der Schneider in Luže (Lusche) mit dem Siegel von Divis Slavata von Chlum und Koschumberg aus dem Jahr 1575 271

NACHRICHTEN

Martin Nekola: Tschechen im Bundesstaat Idaho und die Möglichkeiten der Archivforschung 287

Lucie Šimková: 25 Jahre Restaurierungsarbeiten in Horšovský Týn (Bischofteinitz) 294

Irena Krčilová: Internationale Konferenz Tschechoslowakei 1989–1992 in České Budějovice (Budweis) 296

Kristýna Ansorgová: Die Dämmerung der „*klassischen*" Editionen? 301

PERSÖNLICHE NACHRICHTEN

Daniel Doležal: Zum neunzigsten Geburtstag von Prof. Hlaváček 304

Jaromír Florian: Feierliche Übergabe des Sammelbandes *Sigilla – arma – monetae* an Professor Tomáš Krejčík zu seinem 70. Geburtstag 306

Martin Myšička: Ivan Víšek begeht sein Jubiläum 308

Jaroslav Čáp: Lydia Baštecká ist verstorben 310

LITERATUR

Marie Ryantová: Michael Hochedlinger – Petr Maťa – Thomas Winkelbauer (edd.), *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Band 1/1–2. Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen.* 312

Pavel Tašek: Veronika Stachurová Kucrová, *Dolnobřežansko: pohled do krajiny 16.–19. století.* (Die *Gegend von Dolní Břežany: Blick in die Landschaft des 16.–19. Jahrhunderts*) 315

Petr Kreuz: *Minulostí západočeského kraje*, 53, 2018 (*Die Vergangenheit der Region Westböhmen*, 53, 2018) 317

Michal Wanner: COMMA: International Journal on Archives/Revue Internationale des Archives 2020: 1-2. 321

Naděžda Morávková: Karel Řeháček, *Plzeňská radnice mezi válkami. Kdo byl kdo ve vedení města v letech 1918–1939. (Das Pilsener Rathaus zwischen den Kriegen. Wer war wer in der Stadtleitung in den Jahren 1918–1939*) 323

Jana Vojtíšková: Hana Jordánková – Ludmila Sulitková, *Předbělohorské Brno. Hospodářský potenciál města a sociální situace jeho obyvatel.* (*Brünn vor der Schlacht am Weißen Berg: das wirtschaftliche Potenzial der Stadt und die soziale Lage ihrer Bewohner*) 324

Martin Dolejský: Jakub Šlouf, *Praha v červnu 1953. Dělnická revolta proti měnové reformě, vyjednávání v továrnách a strukturální proměna dělnické třídy.* 327

Vanda Fouňová: Marek Lašťovka, Jitka Močičková et al., *Hergetův plán Prahy 1790/1791*. 328

Petr Kreuz: *Minulostí západočeského kraje* 54, 2019 (*Die Vergangenheit der Region Westböhmen*, 54, 2019). 332

AUTOREN DIESER NUMMER 336

CONTENTS

ARTICLES
Jakub Mareček: Municipal Administration in Telč in the 17th Century 229
Lucie Barcalová – Vojtěch Barcal: The Finding of the Charter of the Tailors' Guild in Luže with the Seal of Diviš Wilhelm Slavata of Chlum-Koschumberg from 1575 271

REPORTS
Martin Nekola: Czechs in Idaho and the Possibilities for Archival Research 287
Lucie Šimková: 25 Years of Restoration in Horšovský Týn 294
Irena Krčilová: International Conference in České Budějovice: Czechoslovakia 1989–1992 296
Kristýna Ansorgová: The End of "*Classic*" Publications? 301

INDIVIDUAL REPORTS
Daniel Doležal: Professor Hlaváček's 90th Birthday 304
Jaromír Florian: Ceremonial Handover of the *Sigilla – arma – monetae* Collection of Papers to Professor Tomáš Krejčík for his 70th Birthday 306
Martin Myšička: Ivan Víšek's Jubilee 308
Jaroslav Čáp: Obituary of Lydia Baštecká 310

BOOK REVIEW
Marie Ryantová: M. Hochedlinger – P. Maťa – T. Winkelbauer (edd.), *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Band 1/1–2. Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen.* 312
Pavel Tašek: Veronika Stachurová Kucrová, *Dolnobřežansko: pohled do krajiny 16.–19. století.* (*The Dolní Břežany Region: a Look at the Landscape of the 16th–19th Century.*) 315
Petr Kreuz: *Minulostí západočeského kraje,* 53, 2018. (*The Past of the West Bohemian Region*, 53, 2018.) 317
Michal Wanner: COMMA: International Journal on Archives/Revue Internationale des Archives 2020: 1-2, Archives and Human Rights/Archives et droits humains, 189 s. 321
Naděžda Morávková: Karel Řeháček, *Plzeňská radnice mezi válkami. Kdo byl kdo ve vedení města v letech 1918–1939. (Plzeň Town Hall between the Wars. Who Was Who in the City's Leadership in the Years 1918–1939.*) 323
Jana Vojtíšková: Hana Jordánková – Ludmila Sulitková, *Předbělohorské Brno. Hospodářský potenciál města a sociální situace jeho obyvatel.* (*Brno in the Period before the Battle of White Mountain: The Economic Potential of the Town and the Social Situation of its Inhabitants*). 324
Martin Dolejský: Jakub Šlouf, *Praha v červnu 1953. Dělnická revolta proti měnové reformě, vyjednávání v továrnách a strukturální proměna dělnické třídy. (Prague in June 1953. Workers' Rebellion against Monetary Reform, Negotiation in Factories and Sstructural Transformation of the Working Class.*) 327
Vanda Fouňová: Marek Lašťovka, Jitka Močičková et al., *Hergetův plán Prahy 1790/1791.* (*Hergert's Ground Plan of Prague 1790/1791.*) 328
Petr Kreuz: *Minulostí západočeského kraje*, 54, 2019. (*The Past of the West Bohemian Region, 54, 2019.*) 332

THIS ISSUE'S WRITERS 336

ČLÁNKY ARTIKEL ARTICLES

Jakub Mareček

MĚSTSKÁ SPRÁVA V TELČI V 17. STOLETÍ

ÚVOD

Tématem mé studie jsou dějiny města Telče v 17. století. Tuto dějinnou epochu jsem si vybral hlavně z toho důvodu, protože jí v dosavadním výzkumu dějin Telče bylo věnováno méně pozornosti.

Důvodů této skutečnosti je hned několik. Město pozbylo svou rezidenční funkci a jeho úloha poklesla na pouhé správní středisko moravské části slavatovského dominia. Poslední příslušníci rodu pánů z Hradce se museli vyrovnávat s velkým zadlužením rodinných statků. Dále se do osudu města vepsaly polické zmatky v předbělohorské době a v neposlední řadě také třicetiletá válka, jejímž průběhem trpěla celá země. V porovnání se stavebním ruchem druhé poloviny 16. století je první polovina století následujícího v Telči chudá na nějaký významný stavební projekt. K určitému oživení výstavby došlo až ve druhé polovině 17. věku v souvislosti s působením jezuitského řádu.

Tato studie se skládá ze tří kapitol. V první kapitole se budu zabývat literaturou, která byla dosud napsána k dějinám města a jeho okolí. Zde zhodnotím a porovnám jednotlivé publikace, jejich pojetí a přínos pro poznání dějin této lokality. Stručně také představím autory, kteří tyto knihy napsali. Rovněž se zaměřím na to, jaký pohled měli na období 17. století.

Ve druhé kapitole se budu zabývat vývojem městského osídlení v raném novověku v Čechách a na Moravě a Telč do něj zasadím. Poté vylíčím válečné utrpení města, způsobené častými průchody vojáků. Pozornost obrátím i na poválečnou podobu města a na stopy, které na něm válka zanechala.

V závěrečné kapitole se budu věnovat fungování městské správy a jejímu vztahu k vrchnosti. Nejdříve vždy představím městský úřad a to, jak se utvářel v průběhu doby v českých zemích. Na základě dochovaných pramenů se pak pokusím rekonstruovat personální složení a fungování městské rady v Telči. Také chci přiblížit, jak velký vliv měla vrchnost na její obnovu nebo doplňování radních.

1. LITERATURA O TELČI

Dějiny Telče se těšily zájmu už ve druhé polovině 19. století. Autory prvních monografií o telčských dějinách byli učitelé ze zdejších škol, zejména z vyšší zemské reálky.[1] Jako první vznikl již roku 1857 *Stručný dějepis města a panství Telče*[2] z pera hudebního skladatele Jana Evangelisty Kypty (1813–1868),[3] který učil na telčské obecní dívčí škole. Šlo zároveň o první knihu o Telči v českém jazyce. Ve své knize věnoval autor největší pozornost osobě Zachariáše z Hradce, jeho stavebním aktivitám, správě a rozsahu panství.

Velký zájem Kypta věnoval i 17. věku, kdy Telč po vymření pánů z Hradce v roce 1604 přešla prostřednictvím sňatku poslední žijící dědičky Lucie Otýlie z Hradce s Vilémem Slavatou na jeho rod. Z členů slavatovské vrchnosti autor přikládal největší význam Františce Slavatové z Meggau. Vyzdvihoval její vlastnosti, především skromnost, zbožnost a péči o chudé. Za významný počin Kypta považoval založení jezuitské koleje, které Františka iniciovala. Po představení jednotlivých rodů vládnoucích na Telči následuje výčet církevních staveb v Telči či jejím blízkém okolí, z nichž některé byly postaveny v 17. století. Na závěr se autor zmínil o léčivé vodě prýštící u vesnice Dobrá Voda poblíž městyse Mrákotína a o hradě jménem Roštejn.

Pro popsání dějin města, panství a jeho vrchnosti se stejně jako Jan Kypta rozhodli také profesoři zdejší vyšší zemské reálky Jan Beringer (1848–1901) a Jaroslav Janoušek (1854–1897).[4] Jejich kniha *Město a panství Telč,*[5] která vyšla v roce 1891, patří k nejvýznamnějším dílům telčské historie a zároveň předkládá veřejnosti doklady o bohaté historii města a uměleckohistorických památkách. Zatímco Kyptovo dílo vzniklo patrně za účelem přiblížit dějiny města a panství laikům, Beringerova a Janouškova práce je ryze odborné dílo vycházející z dochovaných pramenů a vědeckých historických monografií a časopisů té doby. Z obsahu knihy je zřejmý tehdejší pozitivistický přístup, hlavním středem pozornosti jsou politické události a osobnosti, které ovlivnily vývoj a život ve městě. Na tuto knihu odkazují všichni pozdější historici, kteří se dějinami Telče zabývali.

V knize jsou nastíněny osudy města od jeho založení až po současníka zmíněných autorů Leopolda Podstatského z Prusinovic. Za nejvýznamnějšího příslušníka z rodu Slavatů, kterému Telč v 17. věku patřila, považují při porovnání

[1] Kol., *150 let Gymnázia Otokara Březiny v Telči*. Telč 2002.

[2] Jan Evangelista Kypta, *Stručný dějepis města a panství Telče*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.

[3] František Bednář a kol., *Kdo byl kdo z telčských osobností*. Telč 1996, s. 40.

[4] *Tamtéž,* s. 5; 32.

[5] Jan Beringer – Jaroslav Janoušek, *Město a panství Telč*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.

s Kyptou Viléma Slavatu. Svoji pozornost zaměřili především na jeho politickou kariéru a zároveň s ní vylíčili dopady třicetileté války na město. V knize zpřístupnili listinu vydanou v roce 1650, již si Slavata vyprosil na císaři Ferdinandovi III. Císař v ní potvrdil městu veškerá dosavadní privilegia, povolil městu pořádat pátý jarmark a udělil mu nový znak, protože původní znaková listina se ztratila za švédského obsazení města. Tento nově udělený znak užívá město dodnes. Autoři zde rovněž zpřístupnili potvrzení telčských privilegií Ferdinandem Vilémem Slavatou z roku 1659. Pravděpodobně se jedná o privilegia daná městu Lucií Otýlií v roce 1629. Z právních počinů Ferdinanda Viléma zpřístupnili Beringer s Janouškem ještě dochovanou instrukci z roku 1668 nařizující ukončení sporů mezi městským a panským úřadem. V názoru na hraběnku Františku Slavatovou z Meggau se shodli s Kyptou, když Františku charakterizovali jako skromnou, zbožnou a dobročinnou ženu. Slavaty vnímali jako rod zachovávající dosavadní zvyklosti a smlouvy a k poddaným se chovající vlídně v porovnání s následnými Lichtenštejny, kteří nedbali městských výsad a utužovali poddanství. Kromě města obrátili zájem i na poddanské poměry na panství k němu přiléhajícímu a na proměny v něm během staletí. Neopomněli ani jednotlivé obce, které patřily k bývalému panství. Ke každé obci je uveden počet obyvatel v té době (podle sčítání lidu v roce 1880), výměr pozemků náležející k ní, stručná historie včetně přifaření a přiškolení. Stranou badatelského zájmu autorů nezůstalo ani školství, náboženství, hospodářství a hmotná kultura – zámek, městské hradby a církevní památky.

V pořadí dalším dílem je *Vlastivěda moravská – Telecký okres*[6] od ředitele zdejší dívčí měšťanské školy Jana Tiraye (1858–1925),[7] která vyšla roku 1913. Vlastivěda moravská je encyklopedická řada zabývající se soudními okresy tehdejšího Moravského markrabství. Jednotlivé knihy jsou vždy vlastivědným souhrnem daného soudního okresu. Kniha *Telecký okres* má dvě části. První z nich se zabývá všeobecným přehledem a obsahuje kapitoly o geografických a přírodních podmínkách, osidlování kraje, obyvatelstvu, živnostech, veřejné správě, náboženství, školství a zdravotnictví. Druhá část věnuje pozornost veškerým obcím zastoupeným v tehdejším okresu nebo i těm v minulosti zaniklým. Nejvíce se autor věnoval Telči, protože bývala centrem panství a její význam byl klíčový.

Z líčení v knize vyplývá, že 17. věk byl v Telči obdobím spíše nepříznivým v důsledku těžkostí třicetileté války, jejímž dopadům se město nevyhnulo. Byla to doba, kdy nová slavatovská vrchnost utužovala poddanství a zaváděla jednotu ve víře. Dějiny 17. století vylíčil Tiray tak jako autoři před ním, jako dobu Slavatů, a představil členy rodu vládnoucího v Telči. Nejvíce se věnoval Vilému Slavatovi a jeho politické dráze. Velký význam spatřoval v již výše zmíněné listině císaře Ferdinanda III. z roku 1650, která je dnes považována za jednu z nejcennějších listin

[6] Jan Tiray, *Vlastivěda moravská – Telecký okres*. Brno 1913.

[7] F. Bednář, *Kdo byl kdo z telčských osobností*, s. 87.

městského archivu.[8] Za „*strážného anděla města*“ považoval Jan Tiray Vilémovu snachu Františku Slavatovou z Meggau.[9] Stejně jako Kypta, Beringer a Janoušek, tak i Tiray poukazoval na její zbožnost, skromnost, dobrotivost a štědrost vůči nemocným a chudým a jako profesoři místní vyšší reálky neopomněl popsat místní zámek. Jeho pozornosti neunikly ani zdejší kostely, vývoj školství, živnosti, spolky (zde se autor zmínil o nejstarším náboženském bratrstvu, založeném jezuity roku 1656 pod jménem „*Bratrstvo očišťování Panny Marie*“)[10] nebo významní rodáci.

V dnešní době představuje Vlastivěda moravská, která vychází od roku 1897, monumentální dílo nemající obdoby v žádné ze sousedních zemí. Z důvodů neúplnosti původní řady, zastaralosti a také obtížné přístupnosti původních svazků se vydavatelství Vlastivědy moravské v roce 2002 rozhodlo vydávat novou řadu. Cílem bylo zdokumentovat změny uskutečněné za poslední století v přírodních poměrech, v politické, národní, hospodářské a kulturní oblasti. Hned jako druhý v řadě vyšel v roce 2005 pod vedením profesora Vladimíra Nekudy (1927–2006) svazek věnovaný území horního Podyjí *Dačicko, Slavonicko a Telčsko.*[11] Publikace představila vývoj regionu zahrnujícího dnes dva mikroregiony (Slavonicko je součástí mikroregionu Dačice) od pravěku do současnosti a zároveň dnešnímu člověku ukázala vývoj po druhé světové válce. Kniha je členěna do čtyř kapitol: Přírodní poměry, Společenský vývoj, Kulturní vývoj a Místopis jednotlivých měst a vesnic. Telči a jejímu okolí v 17. století se věnuje hlavně čtvrtá podkapitola *Od Bílé hory do konce barokní doby* v kapitole Společenský vývoj. Spolu s osudem Telče sledovali autoři osud sousedních Dačic a Slavonic. Všechna tři města trpěla průchody vojsk, na něž musela odvádět časté dávky. V místopisné části se o 17. věku v Telči dozvíme i o takových skutečnostech, jako bylo obsazení Švédy, udělení privilegia císařem Ferdinandem III., výstavba jezuitské koleje a kostela Jména Ježíš.[12] Kniha přináší rovněž informace o založení městského gymnázia jezuity roku 1674.

Poznatky o historii Telče významnou měrou obohatil kněz, gymnaziální profesor a archivář Josef Rampula (1884–1962).[13] Své celoživotní dílo však vzhledem k událostem po únoru 1948 nemohl vydat. O jeho publikování se zasloužil Miloš Drdácký v roce 1999, kdy vyšly Rampulovy *Domy v Telči*.[14] V této knize uvedl Rampula dějiny majitelů domů v letech 1531–1950 na dnešním náměstí Zachari-

[8] Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA Brno) – Státní okresní archiv Jihlava (dále jen SOkA Jihlava), Archiv města Telče (dále jen AM Telč), inv. č. 35, stará sign. Rampula K 69.

[9] J. Tiray, *Vlastivěda*, s. 114.

[10] *Tamtéž,* s. 148.

[11] Vladimír Nekuda a kol., *Dačicko, Slavonicko, Telčsko.* Brno 2005.

[12] Pavla Zvolánková, *Jezuitský kostel Jména Ježíš v Telči.* Brno 2007. (=Diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně).

[13] F. Bednář, *Kdo byl kdo z telčských osobností*, s. 69–70.

[14] Josef Rampula, *Domy v Telči.* Telč 1999.

áše z Hradce a v jeho blízkosti. Důvodem, proč jejich historii započal až rokem 1531, je požár, který ve městě řádil rok předtím a jemuž padla za oběť i radnice s téměř všemi písemnostmi, proto o městě v předešlých staletích nemáme mnoho informací. Při sestavování této práce používal Rampula listiny, matriky, ale ze všeho nejvíce městské knihy, například rychtářskou,[15] trhovou z 16. století,[16] svatebních smluv,[17] testamentů,[18] trhovou založenou počátkem 17. století a vedenou až do čtyřicátých let 18. století,[19] urbáře[20] atd. O čtrnáct let později, rovněž pod vedením Miloše Drdáckého, vydal kolektiv autorů knihu *Proměny telčských domů*,[21] která obsahuje původní Rampulův text rozšířený o osudy domů po roce 1950. Zásluhou Miloše Drdáckého vyšly rovněž některé z Rampulových spisů zveřejněných za jeho života, ale dnes již těžko přístupných. Jedná se například o *Pověsti a názory o vzniku a vývoji Telče v nejstarší době*.[22] V této studii se Rampula zabýval otázkou vzniku osídlení a procesem jeho vývoje v lokalitě dnešního města.

Na tento spisek navazuje a dále jej rozvíjí další práce *Telč – původ a vývoj náměstí*.[23] Rampula zde rozdělil vývoj náměstí na osm etap vymezených roky 1300 –1952. V páté etapě ohraničené léty 1604–1691 s podtitulem „*Za Slavatů*" zmapoval Telč v 17. století. Poslední z Rampulových studií, kterou M. Drdácký publikoval, se zabývá pivovarnictvím v Telči v letech 1464–1919.[24]

Ve studii *Primátoři v Telči*[25] odkryl Josef Rampula strukturu městské správy. Poté představil osoby, které úřadem primátora prošly od roku 1557. Z tohoto roku po-

[15] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 72, stará sign. Rampula Č 37.

[16] *Tamtéž,* inv. č. 73, stará sign. Rampula Č 31.

[17] *Tamtéž,* inv. č. 142, stará sign. Rampula Č 35; Tuto knihu zpracoval jako výběrovou edici Miloslav Tůma, *Kniha svatebních smluv města Telče z let 1568–1641*. (= Bakalářská práce na Filozofické fakultě univerzity v Hradci Králové).

[18] *Tamtéž,* inv. č. 145, stará sign. Rampula Č 38.

[19] *Tamtéž,* inv. č. 74, stará sign. Rampula Č 45.

[20] Moravský zemský archiv (dále jen MZA Brno), G 263 Podstatští-Lichtenštejnové, inv. č. 389; *Tamtéž,* inv. č. 390; *Tamtéž*, F 239 Velkostatek Telč, inv. č. 3. Oba urbáře jsou dnes přístupné v digitální podobě na https//www.mza.cz [8. března 2022].

[21] Miloš Drdácký, *Proměny telčských domů*. Praha 2013.

[22] Josef Rampula, *Pověsti a názory o vzniku a vývoji města Telče v nejstarší době*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.

[23] *Týž*, *Telč – původ a vývoj náměstí*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.

[24] *Týž*, *Cech sladovnický*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.

[25] *Týž*, *Primátoři v Telči*. In: R. Fukal – M. Kopecký (edd.), Rodné zemi. Sborník prací k 70. výročí trvání musejního spolku v Brně a k sedmdesátým narozeninám jeho předsedy doc. dr. Aloise Gregora, 1958, s. 98–106.

chází první zmínka o primátorovi v Telči. Funkce primátora zde existovala až do regulace magistrátu v roce 1785, kdy byla v rámci josefínských reforem zrušena. Studie přinesla cenné informace o kariéře, majetku a živnostech jednotlivých osob.

Kromě výše zmíněných témat se Rampula také zabýval vývojem školství ve městě,[26] vznikem a proměnami telčského děkanství[27] a kněžími, kteří měli v Telči své rodiště.[28]

Z historiků, kteří zkoumali telčské dějiny, bych rád dále zmínil Václava Richtera (1900–1970), brněnského profesora umění a jednoho ze zakladatelů moderně koncipovaných dějin architektury na Moravě. Zajímal se především o středověké a raně novověké dějiny města, a tak vznikla díla jako *Středověká Telč, Telč, státní zámek a městská památková rezervace* nebo *Telč, městská památková rezervace a státní zámek*.

Václav Richter, podobně jako Josef Rampula, se pokusil objasnit nejstarší počátky města. Svou pozornost upřel k románské věži, která je nejstarším stavebním dokladem a kolem níž se rozprostíral kupecký dvorec. Předpokládal, že dvorec tvořil centrum panského velkostatku. Od počátků města se přesunul do první poloviny 14. století, kdy se z Telče stalo poddanské město. Konec studie věnoval městským domům.

Dvě zbývající Richterovy publikace se zabývají hlavně raně novověkou architekturou v Telči. Obě dvě vyšly v řadě malých monografií o státních hradech a zámcích. V první z nich věnoval Václav Richter pozornost hlavně panskému sídlu od jeho počátku až po přestavbu gotického hradu na renesanční zámek Zachariášem z Hradce. Jako hlavní zdroj posloužila práce J. Beringera a J. Janouška. Ve druhé publikaci věnoval V. Richter pozornost primárně městu. Autor čerpal převážně z některých výše uvedených prací, proto se v tomto případě jedná o kompilace, ve kterých nepřinesl nic nového.[29]

Další nové poznatky pak přinesli Richterovi žáci Vlasta Kratinová (1920–2005), Bohumil Samek (1932) a Miloš Stehlík (1923–2020), když v roce 1992 vydali snad dosud nejlepší uměleckohistorickou monografii o městě s názvem *Telč. Historické město jižní Moravy.*[30] Při zkoumání prvopočátků dějin města měli oproti svým předchůdcům možnost opřít se o archeologické výzkumy provedené v oblasti kostela a věže sv. Ducha.[31] V následující kapitole se věnovali středověké epoše města.

[26] *Týž*, *Vznik a oblastní změny původního děkanství telečského,* VVM, 2, 1947, s. 179–183.

[27] *Týž*, *Nejstarší škola v Telči,* VSV, oddělení věd společenských, 3, 1959, s. 21–40.

[28] *Týž*, Kněží rodáci z Telče, strojopis uložen na Farnosti Telč.

[29] Václav Richter, *Středověká Telč*, Praha 1941; *Týž, Telč, státní zámek a městská památková rezervace*. Praha 1953; Týž, *Telč, městská památková rezervace a státní zámek*. Praha 1958.

[30] Vlasta Kratinová – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Telč, historické město jižní Moravy*. Praha 1992.

[31] Josef Bláha – Lubomír Konečný, *K nejstarší historii města Telče*. In: Jaroslav Sedlář (ed.), Umělecko-historický sborník, 1985, s. 129–160.

Kriticky zhodnotili písemné doklady a poté se zaměřili na pozůstatky gotické architektury z této doby zachované na zámku a v některých městských domech. Období renesance je neodmyslitelně spojeno s osobou Zachariáše z Hradce a jeho rozsáhlou přestavbou původního hradu na honosné renesanční sídlo. Zachariášovu vládu v Telči autoři označili jako dobu všestranného rozkvětu města.

V porovnání se 16. stoletím zůstal 17. věk v jeho stínu vinou třicetileté války. Po celou dobu válečného konfliktu nedošlo ve městě k žádné významné stavební činnosti. Za největší stavební počiny považovali autoři stejně jako jejich předchůdci stavbu jezuitské koleje v první polovině padesátých let a zbudování kostela Jména Ježíš v letech šedesátých. Polovina 17. století byla také dobou, kdy se v Telči začalo objevovat baroko. Tato kniha je výjimečná tím, že se její autoři věnovali podrobně hmotné kultuře. Neomezili se jen na architekturu zámku, který svou pozoruhodností zastiňuje ostatní památky ve městě a strhával na sebe zájem všech předešlých badatelů. Značnou pozornost věnovali i měšťanským domům a vzájemnému prolnutí jednotlivých slohů v jejich vzhledu, takže nelze mluvit o čistě renesančním náměstí, protože do jeho podoby se silně zapsalo baroko i pozdější stavitelské trendy. Pozornosti neušla ani výtvarná a sochařská díla.

Z další literatury bych rád dále zmínil *Historický atlas měst České republiky*,[32] jehož desátý svazek je věnovaný městu Telči. Historický atlas v České republice vznikl podle vzoru historických atlasů zemí, jakými jsou například Rakousko nebo Německo. Česká republika se tak zařadila k regionům, které mohou předložit výsledky srovnávacích studií svých měst a městského osídlení. Unikátnost *Historického atlasu* tkví v jeho mezioborovosti. Každý svazek poskytuje pohled na město v jeho historických, urbanistických, hospodářských, demografických, politických a kulturních souvislostech. To vše přinesl s využitím kartografického materiálu a dalších tematických rekonstrukcí.

K nejnovějším publikacím patří práce Jiřího Kroupy (1951) *Telč. Historické centrum*.[33] Stejně jako V. Richter a jeho žáci působí Jiří Kroupa v současnosti na Semináři dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Cílem jeho práce bylo nastínit určité pracovní hypotézy, které by jednou mohly pomoci při řešení otázek, jejichž zodpovězení zatím není možné. Dále zhodnotil to, co pro výzkum telčských dějin udělali předešlí historikové a badatelé. Pozornost zaměřil hlavně na raně novověké památky, i když s upozorněním, že pro lepší pochopení dějin města je potřeba obrátit pozornost také k jiným stavbám. Kroupa také vyslovil naději, že by dnešní generace mladých historiků mohla vytvořit syntézu telčských dějin, jíž jeho dílo být ještě nemůže.

[32] Kol., *Historický atlas měst České republiky. Svazek č. 10 Telč*. Praha 2001.

[33] Jiří Kroupa (ed.), *Telč. Historické centrum*. Praha 2013.

2. TELČ V 16. A 17. STOLETÍ

V raném novověku město představovalo nejvyšší jednotku struktury osídlení, svébytný právní subjekt s určitou mírou kolektivních práv a povinností, který se řídil vnitřní samosprávou. Termín „město" měl v této době již přesně vymezený význam.[34)]

Na začátku novověku měly České země relativně hustou síť měst a městeček. Jejich velikost byla spíše malá nebo střední, výjimku tvořilo pouze pražské souměstí. V socioprofesní struktuře v nich převládala řemeslná výroba, zásobující místní nebo regionální trh, nad výrobou exportní.

Města v Čechách ležela mimo významné obchodní cesty, postrádala dostatek levných vodních cest a po přesunutí jádra evropské ekonomiky na západ se ocitla na periferii, čímž se jejich nevýhoda znásobila. Kromě toho vyrostla městům silná konkurence v podobě režijního vrchnostenského velkostatku.[35)] V zájmu velkostatku sice byl rozvoj vrchnostenských měst a městeček, na druhé straně však velkostatek přebral řadu funkcí dříve vykonávaných měšťanstvem. Královským městům tak vyrostl silný konkurent, který využíval své mimoekonomické výhody.[36)]

Přesto se česká a moravská města v novověku rozrůstala a vznikala další. Vznik měst probíhal třemi způsoby. Za prvé mnoho vesnic bylo povýšeno na městečka a mnoho městeček na města. Za druhé došlo k vysazení nových měst a městeček na „*zelené louce*". Za třetí došlo v Krušných horách a přilehlém Slavkovském lese k rozvoji těžby stříbra, cínu a mědi.[37)] Těžba drahých kovů se také rozvíjela na severní Moravě. Dolování tu ožilo ve starých oblastech, jako bylo úpatí Kralického Sněžníku, ale objevily se rovněž nové oblasti na okraji Nízkého Jeseníku.[38)]

Rozkvět zažila v 16. století i města, ve kterých se soustředila exportní řemeslná výroba. Jednalo se převážně o poddanská města do této doby vcelku bezvýznamná. Ekonomický rozvoj, závisející v první řadě na soukenictví, pozvedl lokality jako Frýdlant, Broumov, Lanškroun, nebo Jindřichův Hradec. Z moravských měst přinesl rozvoj soukenictví prosperitu například Jihlavě.[39)]

Mezi královskými městy byl však rozkvět Jihlavy zásluhou exportní výroby spíše ojedinělý. Královská města tehdy vyráběla převážně pro místní trh a jejich popu-

[34)] Petr Vorel, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století,* Pardubice 2001, s. 69.

[35)] K dějinám a vývoji velkostatku například Eduard Maur, *Český komorní velkostatek v 17. století.* Praha 1976, Václav Ledvinka, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*. Praha 1985.

[36)] Eduard Maur, *Urbanizace Čech v raném novověku*, Historická demografie 25, 2001, s. 5–6.

[37)] *Tamtéž,* s. 8.

[38)] Dušan Riedl, *Vývoj měst v Čechách a na Moravě*, Brno 1953, s. 122–123.

[39)] E. Maur, *Urbanizace*, s. 9.

lace stagnovala.[40] První polovina 16. století znamenala pro královská města postupnou ztrátu hospodářského zázemí, které tvořilo základ jejich moci. Jeho definitivní zánik přivodil král Ferdinand I. po potlačení stavovského odboje roku 1547. Represe zasáhly všechna královská města kromě Plzně, Českých Budějovic, Ústí nad Labem a měst na Moravě s výjimkou Jihlavy, protože tato města zachovala věrnost králi. Moravská města se tak nerušeně vyvíjela dál na starším základu až do dalšího stavovského povstání.[41]

V porovnání s královskými městy zažila poddanská města a městečka v 16. století bouřlivý rozvoj za vydatné podpory své vrchnosti. Zpravidla se nejednalo jen o města s textilní výrobou, ale řadila se mezi ně i centra nově vznikajících dominikálních trhů, správní střediska velkostatků, jimiž byla města s perspektivní řemeslnou výrobou. Patřila sem i některá města rezidenční.[42]

Naše poddanská města a městečka rozdělil Petr Vorel do čtyř typů. První typ byla města a městečka okrajového typu. Jednalo se spíše o městečka než města s minimálním významem, která se nalézala na okraji velkých panství a nesídlila zde vrchnost ani správa velkostatku. V raném novověku vznikala taková městečka v Čechách a na Moravě obvykle v důsledku slučování panství. Okrajová městečka produkovala potraviny pro vrchnostenské sídlo, nikoli pro trh. Druhý nejpočetnější typ městského osídlení představovala města a městečka lokálního typu. Fungovala jako správní a hospodářská centra menších panství. Měla větší význam ve svém okolí, protože se zde nebo v jeho blízkosti nalézalo vrchnostenské sídlo. Běžně se zde vyskytoval panský dvůr, mlýn, sladovna, pivovar a jiné, protože zásobovala jak místní trh, tak sídlo vrchnosti. Do této skupiny spadá většina vsí povýšených tehdy panovníkem na městečka na základě žádosti jejich vrchnosti. Třetím typem byla města nebo městečka středisková. Sem patřila města, která se důsledkem svého vývoje stala centry rozsáhlých panství, v nichž se nacházelo několik dalších periferních měst a městeček. Poblíž města nebo přímo v něm se nacházelo reprezentativnější šlechtické sídlo, většinou to byl již nějaký zámek. Rovněž se tu nacházely vrchnostenské režijní podniky jako dvůr, pivovar a jiné. Dané město sloužilo jako centrum patřičného dominia. Takováto města si mohla jejich vrchnost zvolit za své sídelní město, čímž se dostáváme ke čtvrtému typu poddanských měst – městům rezidenčním. Rezidenční města plnila výše popsanou úlohu jako města středisková, na rozdíl od nich ale mnohem intenzivněji, a vrchnost takovému městu věnovala více péče. Architektonická stránka města byla mnohem výstavnější, ekonomický rozvoj bouřlivější, vyráběly se zde luxusní výrobky, proudilo sem zboží ze

[40] *Tamtéž.*

[41] Zdeňka Hledíková – Jan Janák – Jan Dobeš, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007. s. 217.

[42] Pavla Horská – Eduard Maur – Jiří Musil, *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Praha 2002, s. 86.

zahraničí, nejčastěji právě kvůli vrchnosti. Zvláštní postavení těchto měst plně záviselo na významu šlechtického dvora, který v nich sídlil. Vrchnostenským rezidenčním městem lze označit takové město, jež nějaké období sloužilo jako hlavní sídlo světské nebo církevní vrchnosti. Šlechtický dvůr, který zde sídlil na zámku, v sobě soustřeďoval správu více velkých panství patřící oné vrchnosti.[43)]

Mezi nejvýznamnější šlechtické rezidence se od padesátých až do osmdesátých let 16. století řadila i Telč Zachariáše z Hradce (1527–1589).[44)] Ve svých čtyřiadvaceti letech se Zachariáš v letech 1551–1552 zúčastnil výpravy české šlechty do Itálie,[45)] kde se blíže seznámil s italskou kulturou a renesanční architekturou. Poté, co se vrátil z výpravy, započal s přestavbou hradu, z něhož vybudoval jedno z nejreprezentativnějších moravských sídel. Stavební úpravy trvaly třicet let a úplného dokončení se dočkaly až za Slavatů.[46)]

Architektonické změny se dotkly také městské zástavby. Rozloha domů vycházela ze středověkých parcel. Stavbou podloubí se jejich prostor rozšířil směrem na náměstí. Zadní části parcel se později začaly vyplňovat hospodářskými budovami nebo obytnými příbytky. Do domu se dalo vejít vchodem z náměstí. Přízemní část domu sloužila ke skladování, provozování řemesla a zároveň se z ní dalo vejít do zadní části parcely, sklepení či do horního patra. V přízemí se obvykle nacházela zadní komora, černá kuchyně, další komory a klenuté sklepy. Do náměstí směřoval krám. Z dolní síně vedly schody do horního patra, kde měl měšťan obytnou světnici, nejčastěji se dvěma okny. Vedle ní se nacházela komora s jedním oknem. Mohly se tu nacházet i další pokoje a komůrky. Dům završovala půda.[47)] Začátkem sedmdesátých let se přestavby v renesančním stylu dočkala i telčská radnice.[48)] Na konci sedmdesátých let doznalo změny okolí kostela sv. Ducha. Zachariáš z Hradce přesunul městský špitál z nevyhovující budovy na Staré Město, kde mu vystavěl novou. V roce 1586 se město zavázalo, že bude špitál spravovat.[49)]

Měšťané sídlící ve vnitřním městě, které se odjakživa členilo na dva urbanizační celky, náměstí označované jako „Město Telč" a ulici označovanou jako „ulice" (dnešní ulice Hradební a Seminářská), se živili hlavně obchodem, provozováním řemesel, šenkováním nápojů a výjimečně i ubytováním návštěvníků města nebo zámku. Z řemeslníků bychom našli v této době na náměstí krejčí, pekaře, perníkáře nebo ševce. Stejná řemesla vykonávali lidé také v „ulici", jež se rozprostírala jižněji

[43)] P. Vorel, *Rezidenční vrchnostenská města*, s. 74–80.

[44)] *Tamtéž,* s. 205.

[45)] Jaroslav Pánek, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003².

[46)] Kol., *Historický atlas*, nestránkováno.

[47)] *Tamtéž.*

[48)] Pavel Borský, *Stavební vývoj radnice v Telči*. In: Martina Veselá (ed.), Památky Vysočiny, Jihlava 2012, s. 57–73.

[49)] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 28, stará sign. Rampula K 53.

a s náměstím ji spojovala úzká ulička, kde mělo své místo několik masných krámů. V „ulici" se také nacházela jediná městská lazebna. Své místo zde rovněž měla i panská kuchyně, jež se roku 1655 přesunula do domu na náměstí, který pro ni zakoupilo město.[50)]

V roce 1576 koupil Zachariáš z Hradce dům čp. 71, zbořil jej a místo něho vybudoval panskou sýpku, jejíž budovu spojil se zámkem a Dolní bránou.[51)]

Z prvního dochovaného urbáře, který pochází z roku 1582, víme, že uvnitř telčských hradeb se nacházelo 107 domů[52)] a na pěti předměstích 146 domů.[53)] O Zachariášově velkém zájmu o jeho panství svědčí dva zachované urbární sumáře napsané jeho rukou v letech 1577 a 1582.[54)] Počet usedlých v sumáři z roku 1577 je 300.[55)] Stejný počet je uveden i ve výše zmíněném urbáři.[56)] Druhý sumář, který je datován také rokem 1582, uvádí počet usedlých o dva vyšší.[57)] První ze sumářů obsahuje rovněž instrukce, jež ve druhém sumáři chybějí.[58)] Druhý dochovaný urbář je datovaný rokem 1590. Ze zápisů je patrný mírný vzrůst počtu domů ve městě na 276, z toho 102 domů bylo ve vnitřním městě[59)] a ostatních 174 domů na předměstích.[60)] Na počátku devadesátých let 16. století měla Telč 268 usedlých.[61)] V urbáři se vyskytují přípisy ze 17. století.

Když v roce 1589 Zachariáš z Hradce zemřel, aniž zanechal mužského dědice, přešla Telč na jeho synovce Adama II. z Hradce (1549–1596), nejvyššího kancléře a od roku 1593 nejvyššího purkrabí Českého království. V následném období město stagnovalo, nejprve důsledkem velkého zadlužení hradeckého dominia, kdy Adamův syn Jáchym Oldřich (1579–1604) musel odprodat část rodinného zboží, aby zastavil dotírající věřitele, později vlivem politických zmatků prvních dvou dekád 17. století, které následovala třicetiletá válka.[62)]

[50)] *Tamtéž,* Spisy, inv. č. 264, kart. 2, stará sign. Rampula 188.

[51)] *Tamtéž,* s. 338.

[52)] MZA Brno, G 263 Podstatští-Lichtenštejnové, inv. č. 389, fol. 11v.

[53)] Staré město 21 domů, Předměstí za hrází u veliké brány 20 domů, Předměstí u veliké brány 54 domů, Štěpnice 27 domů, Nové město 24 domů.

[54)] Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Třeboň), oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv pánů z Hradce (dále jen RA pánů z Hradce), inv. č. 423; *Tamtéž,* inv. č. 424. Oba sumáře jsou dnes přístupné v digitální podobě na https://digi.ceskearchivy.cz [17. března 2021].

[55)] *Tamtéž,* fol. 1v.

[56)] MZA Brno, G 263 Podstatští-Lichtenštejnové, inv. č. 389, fol. 22r.

[57)] SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 424, fol. 1v.

[58)] Jan Řezníček, *Moravské a slezské urbáře*, Praha 2002, s. 286–287.

[59)] MZA Brno, G 263 Podstatští-Lichtenštejnové, inv. č. 390, fol. 1r–10r.

[60)] Staré Město 22, Předměstí za hrází u veliké brány 36, Předměstí u veliké brány 54, Nové Město 31 a Štěpnice 32.

[61)] MZA Brno, G 263 Podstatští-Lichtenštejnové, inv. č. 390, fol. 22v.

Válečný střet mezi vzbouřenými stavy a císařskou armádou se dotkl jihozápadní Moravy už v létě 1619. Moravští stavové si chtěli zajistit hranice země před císařskou armádou. Území jihozápadní Moravy leželo na spojnici hranic tří zemí – Čech, Moravy a Dolních Rakous, proto sem moravští direktoři vyslali koncem června 1619 tisíc stavovských jezdců pod velením Ladislava Velena ze Žerotína. Stavovský pluk tábořil v Telči, Slavonicích a Dačicích.[63] Postupující císařské oddíly přinutily moravské direktory v září 1620 svolat do Telče schůzku nekatolické šlechty z jihozápadní Moravy. Cílem bylo projednat pomoc oddílům hraběte Matyáše Thurna a Ladislava Velena ze Žerotína.[64] Pravděpodobně z doby někdy kolem tohoto roku pochází „*Poznamenání, co jest pan Šebestyján Jelínek za svého úřadu purkmistrovského kontribuci k sobě přijal a zase odvedl*“.[65] Mezi přijatou kontribucí je zde výslovně uveden „*Příjem na vartýře za ten celý měsíc*“.

Po bitvě na Bílé hoře nabraly události rychlý spád. Vítězové chtěli vrátit poměry co nejrychleji do doby před povstáním. Zárukou připravovaných opatření měly být vojenské posádky usazené v opevněných městech. Telč byla obsazena donem Baltazarem Marradasem již na konci roku 1620. Město pak po několik následujících let sloužilo jako zimní kvartýr císařových oddílů, na jejichž ubytování a výživu vynaložilo veliké prostředky.[66] Obraz o tom, co armádní dodávky obnášely, si lze udělat pomocí dochovaného seznamu „*Hlavní rejstřík na týhodní kontribuci pro rejtary léta 1622 ve středu den S[vatého]Fabyána Šebestyána založen*“.[67] Z téhož roku také pochází zpráva, ve které jihlavská městská rada sdělila Telči, že i ona má veliké potíže s vojáky, protože přijímají pouze císařskou minci.[68]

Ve druhé polovině dvacátých let 17. století se situace na jihozápadní Moravě zlepšila, protože boje probíhaly jinde. Kvartýrování vojsk v zimním období na čas ustalo, avšak válečné kontribuce se platily stále. Dopis z roku 1627 zaslaný do Telče z Jemnice informuje o příjezdu „*Leytenanta kompanie nejvyššího pana vachtmistra z Bredenbentu*“, který pojede do Slavonic, Telče a Třeště vymáhat 300 zlatých.[69] V roce 1628 nařídila vrchnost městu platit obilní kontribuci schválenou v tomtéž roce na sněmu ve Znojmě.[70]

[62] V. Kratinová – B. Samek – M. Stehlík, *Telč*, s. 103.

[63] Libuše Urbánková (ed.), *Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů,* Praha 1979, s. 156–157.

[64] V. Nekuda a kol., *Dačicko*, s. 230.

[65] SOkA Jihlava, AM Telč, Spisy, inv. č. 263 g, kart. 1, stará sign. Rampula 1697.

[66] V. Nekuda a kol., *Dačicko*, s. 232.

[67] SOkA Jihlava, AM Telč, Spisy, inv. č. 266, kart. 3, stará sign. Rampula 221.

[68] *Tamtéž,* inv. č. 263 d, kart. 1, stará sign. Rampula 77.

[69] *Tamtéž,* inv. č. 263 d, kart. 1, stará sign. Rampula 81.

[70] *Tamtéž,* Spisy, inv. č. 265 a, kart. 2, stará sign. Rampula 144.

I přes určité uklidnění dala o sobě válka čas od času vědět. V dubnu 1632 na cestě ze Znojma do Tábora prošli telčským panstvím vojáci shromáždění Albrechtem z Valdštejna, což se neobešlo bez škod. Další vojenský přesun zažila Telč počátkem roku 1634, kdy zde během deseti dnů pobývalo dvacet pluků.[71)] Následujících jedenáct let bylo klidných a město jen dále odvádělo kontribuce.[72)]

Konec relativního klidu nastal v roce 1642, kdy si vítězstvím u Svídnice otevřel cestu na Moravu švédský generál Lennard Torstenson. Do léta 1645 se Švédové stali neomezenými pány celé Moravy. Úspěšně jim vzdorovalo pouze Brno, které své hradby uhájilo až do konce války. Dne 13. března 1645 obsadili vojáci Arvida Wittenbergera Jihlavu a začali podnikat výpady do okolí.[73)] Krátce po Jihlavě obsadili Švédové i Telč.[74)] Za jejich pobytu byla z kostela sv. Jakuba ukradena jedna stříbrná pozlacená monstrance, čtyři pozlacené kalichy a mnoho dalších cenností.[75)]

V listopadu 1645 dobyla císařská armáda Telč zpět, nicméně si nepočínala o nic lépe než Švédové. Při drancování města objevili císařští vojáci na radnici tajnou skrýš, ve které byly kromě telčských cenností ukryty také listiny městyse Nová Říše. Tuto událost dokládá omluvný dopis zaslaný městskou radou městysi Nové Říši roku 1648, v němž vysvětluje, proč jsou listiny poničené.[76)]

I po osvobození města z nepřátelských rukou byla švédská hrozba stále reálná, neboť Švédové stále drželi Jihlavu, kterou císařská armáda dobyla až v prosinci 1647. Teprve osvobození Jihlavy tak přineslo jihozápadní Moravě toužebně očekávaný klid, přestože válka trvala ještě následující rok.[77)]

Telčské panství patřilo mezi válkou lehce zasažené moravské regiony, protože se zde nacházelo jen asi 5 % zpustlých usedlostí. Zásluhu na tom měla pravděpodobně vzdálenost panství od hlavních ohnisek války a patrně také Vilém Slavata, který pro telčské panství zjednal tzv. salvu gvardii. Salva gvardie měla zabránit plundrování jeho majetku císařskými oddíly.[78)]

O poválečné podobě města vypovídá urbář pořízený pár let po skončení války v roce 1654. **Uvnitř hradeb** se město nadále dělilo na dva výše zmíněné urbanistické celky „**Město Telč**“ a „**ulici**“. V této době se v hradbách nacházelo 96 domů,[79)]

[71)] V. Nekuda a kol., *Dačicko,* s. 236.

[72)] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 g, kart. 1, stará sign. Rampula 579.

[73)] Renata Pisková a kol., *Jihlava. Historie, kultura, lidé*, Praha 2009, s. 346.

[74)] V. Nekuda, *Dačicko*, s. 238–239.

[75)] Josef Rampula, *Poznámka k dějinám Telče za války třicetileté*, VVM 11, 1956, s. 78.

[76)] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 d, stará sign. Rampula 2135.

[77)] R. Pisková a kol., *Jihlava*, s. 349.

[78)] František Matějek (ed.), *Lánové rejstříky Jihlavského a Znojemského kraje*, Praha 1982, 30; *Týž, Škody způsobené na Moravě ráděním vojákům za třicetileté války*, ČMM, 113,1994, s. 84.

[79)] MZA Brno, F 239 Velkostatek Telč, inv. č. 3, fol. 8r–18v.

z nichž 26 stálo v „ulici".[80] Telč dále tvořila **tři předměstí**. Na jih od hradeb se rozléhalo **Staré Město**. V 16. století se skládalo ze dvou celků Starého Města a předměstí za hrází u Veliké brány. Jednotný název Staré město se vžil patrně až někdy před polovinou 17. věku.

Centrem Starého Města bylo prostranství s kostelem Matky Boží, kolem kterého se rozkládal hřbitov. Kostel stál kousek od břehu Staroměstského rybníka mimo významné komunikace. Poblíž Starého Města se vinula pouze dnešní Dačická ulice, dále se rozvětvující do dvou ulic směřujících do Kostelní a Horní Myslové.

Jádrem druhé části předměstí, jež se nacházelo blíže vnitřnímu městu, byla křižovatka ulic Dačické, Hradecké a Křížovy, nazývaná v předešlé době též Na Veselí. Zatímco obyvatelé Starého Města se živili převážně zemědělstvím, v této části byli minimálně z poloviny zastoupeni řemeslníci.[81]

Ze všech telčských předměstí postihla válka Staré Město nejvíce. Řemesla „za hrází" téměř zanikla. Zmíněný urbář zde uvádí na 40 domů,[82] jejichž obyvatelům skýtalo obživu hlavně zemědělství. Majiteli prázdných domů a uvolněných ploch se v padesátých letech stali měšťané bydlící uvnitř hradeb. Celá osmina z nich tu obhospodařovala domky, humna, zahrady či malé chmelnice.

Někdy v době před svým příchodem do města, tedy před rokem 1650, začali jezuité s přestavbou kostela Matky Boží, kterou lze pokládat za symbol poválečné obnovy Starého Města. Dosud jednolodní kostel byl nově zaklenut a rozšířen na trojlodní. Stavba byla dokončena pravděpodobně roku 1654.[83] V roce 1657 došlo ke zvětšení plochy hřbitova, na níž kromě kostela stála ještě kaple sv. Rocha, kterou zde nechali zbudovat měšťané na důkaz díků za zdárné překonání morové epidemie.

Roku 1673 dostalo svou dominantu prostranství před kostelem. Ferdinand Vilém Slavata zde nechal postavit sloup Panny Marie jako výraz vděčnosti za to, že ho císař Leopold jmenoval tajným radou.[84]

Na jihovýchodě se nacházelo **Velké předměstí (dnes Podolí)**. Z vnitřního města se do něj vstupovalo Horní bránou, jak se označovala soustava tří bran. První ze tří bran byla součástí městských hradeb až do svého zbourání roku 1833. Do začátku 17. věku ji s prostřední bránou spojoval dřevěný padací most, přestavěný pak na kamenný. V roce 1629 byla prostřední brána stavebně upravena. Vedle sgrafitové výzdoby získala čtyři nárožní věžičky a arkýř na krakorcích. Toto cimbuří měla až do roku 1814, kdy bylo sneseno a nahrazeno mansardovou střechou. Třetí brána, která byla od vnitřního města nejvíce vzdálená, od sebe oddělovala Velké

[80] *Tamtéž,* fol. 19r–21v.

[81] Kol., *Historický atlas*, nestránkováno.

[82] MZA Brno, F 239 Velkostatek Telč, inv. č. 3, fol. 26r–29r.

[83] Kol., *Historický atlas*, nestránkováno.

[84] *Tamtéž,* J. Kroupa (ed.), *Telč*, s. 73.

předměstí a Staré Město. Pravděpodobně stávala na hrázi Ulického rybníka. Po válce tu stálo 49 domů,[85] jejichž obyvatelé se zabývali řemeslnou výrobou.

Tradiční podobu předměstí výrazněji ovlivnila až stavba nového hřbitova s jednolodní kaplí sv. Anny v letech 1695–1697. Výstavbu finančně podpořili jezuité a městská rada, protože město potřebovalo nové pohřebiště.[86]

Na sever od města leželo třetí předměstí jménem **Štěpnice**, které je považováno za nejmladší. Od jádra města Štěpnici odděloval Štěpnický rybník a z vnitřního města se do ní vstupovalo Dolní bránou. Na druhé straně hráze Štěpnického rybníka navazovala na Dolní bránu bašta s další bránou. Z prostranství před bránou vycházely dvě cesty. Na sever vedla cesta do Jihlavy a na západ směřovala cesta do Jindřichova Hradce. Tak jak Staré Město i Štěpnice se dříve skládala ze dvou urbanistických částí, pro něž se začal užívat jednotný název v první polovině 17. věku. První část nazývaná jako Nové Město ležela před vysunutou branou. Druhá část, která se jmenovala Štěpnice, ležela severněji a její jádro postupně tvořilo nepříliš velké náměstí ve tvaru trojúhelníku (dnes Oldřichovo). Jak je patrné z názvu, pěstovali zde měšťané ovocné stromy a zeleninu. Obživa zdejších obyvatel se nijak nelišila od obživy obyvatel Velkého předměstí. Tvořilo ji hlavně zemědělství a řemesla.[87] Po válce na Novém Městě, jak se této části začalo jednotně říkat, stálo 51 domů, což byl v porovnání s předválečným stavem mírný pokles.[88] Zdejší populace dosáhla počtu z konce vlády Zachariáše z Hradce až začátkem 18. století.[89]

3. MĚSTSKÁ SPRÁVA V TELČI

Poddanská města představovala různorodou skupinu, již lze charakterizovat dvěma základními rysy. Prvním rysem byla osobní nesvoboda měšťanů sídlících v takovém městě, druhým míra závislosti poddanského města na vrchnosti. Závislost se odrážela v míře privilegií a v samosprávě. Mezi poddanskými městy se vedle velkých, výstavných a prosperujících měst s vlastním rozsáhlým majetkem nacházela také drobná městečka, jejichž správa se mnohdy příliš nelišila od vesnic. Správa poddanských měst se podobala správě měst královských.[90]

Podobu městské správy v Telči jsme bohužel schopni s jistotou doložit až po roce 1530, protože již několikráte zmíněnému požáru vedle dvaceti sedmi domů padla za oběť také radnice a s ní téměř všechny písemnosti. Po tomto roce docházelo

[85] MZA Brno, F 239 Velkostatek Telč, inv. č. 3, fol. 22r–25v.

[86] Kol., *Historický atlas*, nestránkováno.

[87] *Tamtéž.*

[88] MZA Brno, F 239 Velkostatek Telč, inv. č. 3, fol. 29v–33r.

[89] Kol., *Historický atlas*, nestránkováno.

[90] Z. Hledíková – J. Janák – J. Dobeš, *Dějiny*, s. 221–222.

k zakládání nových městských knih. Některé z nich se spolu s dalšími písemnostmi dochovaly do dnešních dnů.

Městské úřady

V první polovině 16. věku zajišťoval chod městské správy rychtář s dvanácti konšely.[91] Kvůli absenci pramenů není možné zjistit, od kdy se v Telči úřad **rychtáře** vyskytoval. Pravděpodobně vznikl na počátku městské správy jako v jiných městech a sloužil ve městě jako zástupce panovníka nebo vrchnosti. Představoval tak nejvyšší orgán správní a soudní moci. Toto postavení se změnilo za husitství, v jehož důsledku rychtářova pozice zeslábla. Rychtář se tak stal na městské radě závislý. Městská rada pak rychtáře využívala hlavně k výkonu pořádkové a policejní služby ve městě.[92] Dohlížel na dodržování nočního klidu, doby šenkování nebo na pořádek při různých kratochvílích, aby se neděly rvačky a jiné výstřednosti.[93] Mezi prohřešky, za něž mohli obyvatelé města skončit v šatlavě, patřilo také pozdní odvádění kontribuce. Dokazuje to případ Melichara Edera a dalších osmi sousedů z roku 1649.[94] Rychtář u sebe stále nosil „rychtářské právo",[95] jež sloužilo jako výstraha pro ostatní, kteří by neposlechli jeho nařízení. V takovém případě mohl ihned nepohodlnou osobu vsadit do šatlavy.[96] Avšak případy Viléma Součka z roku 1698[97] a Viktorína Svobody z roku 1699[98] dokazují zneužívání této pravomoci. Oba jmenovaní si stěžovali na rychtáře Jana Fučíkovského, že je uvěznil protiprávně.

K rychtářovým povinnostem rovněž patřilo vybírání lózungy,[99] berně či jiných poplatků a jejich řádné evidování v úročních knihách, které měl u sebe. Jejich výběr se občas neobešel bez nedorozumění. V roce 1634 si Pavel Daňků stěžoval hejtmanovi telčského panství Hynku Ladislavovi Vejtmilerovi z Vejtmile, že mu rychtář znemožnil zaplatit kontribuci a ještě mu při tom vyhuboval.[100]

[91] J. Rampula, *Primátoři*, s. 98.

[92] Z. Hledíková – J. Janák – J. Dobeš, *Dějiny,* s. 214; Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v 15. a 16. věku mezi roky 1420–1620*, Praha 1890, s. 3–27.

[93] J. Rampula, *Primátoři*, s. 99.

[94] Jan Špaček – Foltýn Fichtner – Pavel Prokeš – Ladislav Tunkl – Martin Kohout – Jakub Picka – Tobiáš Zenykl – Gregor Kleiner, SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 266, stará sign. Rampula 187.

[95] Rychtářské právo, jinak také ferula, se podobá jakémusi palcátu, dlouhému kolem půl metru. Bývala buď ze dřeva, anebo ze spletených kožených řemínků.

[96] Dnes dům čp. 35, M. Drdácký, *Proměny*, s. 169.

[97] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 269, kart. 5, stará sign. Rampula L 601.

[98] *Tamtéž,* stará sign. Rampula L 556.

[99] Městská daň vybíraná pro vlastní potřeby města. Její výše se odhadovala podle nemovitého i movitého majetku obyvatel města, včetně řemeslnických a drobných obchodních provozů.

Relativně velkou moc dávala městskému rychtáři po celé 16. století držba rychtářských knih. Do knih se za přítomnosti rychtáře, purkmistra a dalších vyžádaných svědků zapisovaly nákupy a prodeje nemovitostí. Když se taková kniha, do níž se zapisovalo v letech 1578–1605, ztratila, nařídil zámecký hejtman Štylfríd Feyrar z Malíkova v roce 1606, aby se knihy napříště ukládaly na radnici, a uložil rychtáři povinnost dostavit se sem při každém zápisu do nich. Přemístění knih z rychtářova domu na radnici značně oslabilo jeho vliv, který v 17. století dále klesal. Jediné dochované radní seznamy odhalují jména čtyř rychtářů (viz příloha 4). Zápis o doplnění úřadu z roku 1671 bohužel jméno žádného rychtáře neuvádí. Výše uvedené příklady však dokládají jeho existenci i na konci 17. století.[101)]

Nejvýznamnější složku městské správy tvořila městská rada. Počet **konšelů** tvořících městskou radu závisel na velikosti města. Rozmezí se pohybovalo mezi osmnácti (v pražských městech) až šesti konšely v městech a městečkách menší velikosti. Ve většině měst jich bylo dvanáct. Symbolika čísla dvanáct byla spojována s božím řádem a v Bibli se s ní setkáme nejvíce právě ve významu dobré správy spořádané obce.[102)]

Konšelem se mohl stát pouze ten, kdo měl plné měšťanské právo. To znamenalo, že ve městě trvale sídlil, vlastnil v něm nějakou nemovitost a platil městský census. Ostatní požadavky si města určovala sama na základě místních zvyklostí. Většinou se jednalo o majetkovou hranici, minimálně tříleté měšťanství a vyloučení nečestných řemesel. Radě předsedal **purkmistr**, jímž byl vždy jeden z konšelů.[103)] Konšelé se ve funkci střídali vždy po čtyřech týdnech, aby nedocházelo k přílišnému hromadění moci v rukou jedné osoby. Toto střídání ustanovila také *Práva městská království českého*[104)] z roku 1579, jejichž autorem byl staroměstský kancléř Pavel Kristián z Koldína. Závaznými pro česká města se stala Koldínova práva v roce 1610, Morava je přijala až roku 1697.[105)] Dochované radní seznamy z let 1645, 1660, 1661, 1665 a 1671 uvádějí v Telči celkem třicet šest jmen konšelů (viz příloha 1).

Purkmistr měl na starosti obecní příjmy a vydání a zodpovídal za městskou pokladnu. V jeho přítomnosti se také odehrávaly veškeré finanční transakce, jako byly nákupy a prodeje domů či pozemků, svatební smlouvy, závěti a všechny další zápisy do městských knih. O městských příjmech si lze udělat alespoň nějakou

[100)] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 266, kart. 3, stará sign. Rampula 337.

[101)] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 2131.

[102)] Josef Hrdlička, *Měšťan*. In: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), Člověk českého raného novověku, Praha 2007, s. 138–165, zde s. 147.

[103)] Z. Hledíková – J. Janák – J. Dobeš, *Dějiny*, s. 208.

[104)] Josef Jireček (ed.), *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od Pavla Krystyána z Koldína*, Praha 1876, s. 11.

[105)] Z. Hledíková – J. Janák – J. Dobeš, *Dějiny*, s. 222–223.

představu z jediných dochovaných účtů z let 1610[106] a 1611.[107] Příjmy města tvořily například peníze z „ *jarmarečního*“,[108] „*od pánů na rathauze*“,[109] „*z krámu obecního*“,[110] „*peníze zbývající po berni*“[111] a svatojiřské a svatohavelské úroky. Významnou položku v městském rozpočtu tvořily peníze získané z prodeje ryb. V okolí Telče se nacházelo 11 třecích, 49 výtažných a 60 chovných rybníků, které sloužily k třígeneračnímu chovu ryb.[112] Výlov každého rybníka se zapsal do „*rejstříku k rybníku obecnímu*“.[113] Zápis obsahoval počet vylovených kop kaprů, cenu za jednu kopu a množství kop prodaných. Evidovala se i jména těch, kteří si ryby koupili.

Výdaje tvořily hlavně platby městským zaměstnancům. Veliké množství peněz rovněž padlo na platby řemeslníkům. V účtech se hojně nalézají záznamy jako například „*dáno tesařům od tesání dříví*“, „*dáno hrnčíři od kamen opravení*“,[114] „*více malíři na dílo dáno*“[115] nebo „*od udělání frejlinku truhláři*“.[116] Peníze se utrácely i za věci, které byly běžně potřeba na radnici, jako například červený vosk, anebo za potřeby pro zaměstnance, jako boty pro obecního sluhu, dále také za materiál nutný k nové výstavbě či opravám budov (hřebíky, provazy kamení, dřevo atd.).

Zvláště v roce 1611 jsou účty plné plateb za těžbu či dovoz kamení, vedle těchto záznamů jsou zde poznamenány i platby Jeremiáši Vlachovi „*na dílo zdi*“ či „*na pilíř, který dělal*“.[117]

Od padesátých let 16. století je v Telči doložen úřad **primátora (primase)**. Funkce primátora byla stálá. Po celou dobu působení městské rady ji zastával stejný konšel, takže jeden měsíc v roce vykonávala úřad primátora a purkmistra táž osoba. Primátorovi náležel vrchní dohled nad městskými záležitostmi, dále svolával městskou radu, předsedal jí a řídil ji. Rovněž při významných událostech reprezentoval město navenek. Pokud se stalo, že nemohl v daném okamžiku vykonávat svůj úřad, zastoupil ho konšel, který byl zrovna purkmistrem.[118]

V průběhu sedmnáctého století se v primátorském úřadu vystřídalo osmnáct osob (viz příloha 2).

[106] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 g, kart. 1, stará sign. Rampula 172.

[107] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 173.

[108] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 172, fol. 1r.

[109] *Tamtéž,* fol. 4r.

[110] *Tamtéž,* stará sign. Rampula, 173, fol. 15r.

[111] *Tamtéž,* fol. 13v.

[112] MZA Brno, F 239 Velkostatek Telč, inv. č. 3, fol. 213r–215r.

[113] SOkA Jihlava, AM Telč, Spisy, inv. č. 264 c, kart. 2, stará sign. Rampula 198, 310.

[114] *Tamtéž,* inv. č. 263 g, kart. 1, stará sign. Rampula 172, fol. 1v.

[115] *Tamtéž,* fol. 7v.

[116] *Tamtéž,*stará sign. Rampula 173, fol. 18v.

[117] *Tamtéž,* fol. 16r.

[118] J. Rampula, *Primátoři*, s. 98–99.

Od druhé poloviny 16. věku se na radnici spolu s konšely scházeli ještě čtyři **obecní starší**.[119] Obecní starší byli konečnou instancí dohlížející na hospodaření města jako zástupci komunity.[120] Dochované seznamy uvádějí osmnáct osob (viz příloha 3).

Dále jsou zmiňováni vedle městského rychtáře tři **rychtáři na předměstích** (viz příloha 5). Rychtáři na předměstích byli městskému rychtáři podřízeni. Jejich úkolem bylo starat se o pořádek na svých předměstích a zároveň dbát o to, aby byla řádně vykonávána robota.[121] Robotovat museli pouze obyvatelé na předměstích, na měšťany ve vnitřním městě se tato povinnost nevztahovala. Měšťané vlastnící majetek na některém z předměstí se z roboty vykupovali peněžní sumou.

Při doplnění úřadu v roce 1671 k obměně předměstských rychtářů nedošlo. (Osoby, které jimi tehdy byly, jsou neznámé.)

Od roku 1579, kdy Zachariáš z Hradce podpořil městský špitál, je znám **špitální správce**. Správce vedl knihu, v níž evidoval příjmy a výdaje špitálu, které každý rok předkládal ke schválení městské radě a vrchnosti.[122] Správcem býval vždy některý z konšelů, který plnil povinnosti správce spolu s povinnostmi konšelskými (viz příloha 6).

Administrativu města obstarával městský **písař**, který se v důsledku jejího rozvoje a zvětšujícího se množství stal stálým zaměstnancem v každém městě. Ve velkých městech vyřizovaly úřední záležitosti početné městské kanceláře.[123] Z písařů, kteří v 17. století působili v Telči, lze jmenovat jen tři. Jedním z nich byl Pavel Verynus propuštěný do Telče z městečka Strmilova v roce 1611.[124] Dále ve městě zastával místo obecního písaře Kašpar Sýkora. Kašparovo působení dokládají dvě nedatované žádosti o propuštění ze služby, které adresoval městské radě. Podle podoby písma spadají obě žádosti pravděpodobně do druhé poloviny 17. století.[125] V roce 1679 se o místo písaře ucházel Mikšmelcr z Dačic. Kvůli absenci dalších pramenů nelze říci, zda v Telči jako písař opravdu kontinuálně působil, či nikoliv.[126] V městských účtech z let 1610 a 1611 je uvedeno, že za svou práci obvykle každý měsíc obdržel písař 1 zlatý a 7,5 groše. Někdy bývala vyplacená částka vyšší (3 zlaté).[127] Kromě této taxy dostával písař ještě peníze za vyhotovení kalendáře[128]

[119] *Tamtéž,* s. 99.

[120] Z. Hledíková – J. Janák – J. Dobeš, *Dějiny*, s. 215.

[121] Záznam robotních povinností na jednotlivých předměstích MZA Brno, F 239 Velkostatek Telč, inv. č. 3, fol. 22r–25v; 26r–29r; 29v–33r.

[122] J. Rampula, *Primátoři*, s. 98–99.

[123] Z. Hledíková – J. Janák – J. Dobeš, s. 215.

[124] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 a, kart. 1, stará sign. Rampula 411.

[125] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 429, 498.

[126] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 586.

[127] *Tamtéž,* inv. č. 263 g, kart. 1, stará sign. Rampula 173, fol. 18r.

a minuce.[129] Za kalendář dostal zaplaceno 1,5 groše a 1,5 denáru[130] a za minuci 5 grošů a 1 denár.[131] O tom, jak se zde uvedené sumy v průběhu dalších let měnily, nelze nic dalšího zjistit.

Z účtů se lze také dozvědět jména konšelů, kteří se v příslušných letech scházeli na radnici. V obou letech se zde scházeli stejní lidé. Pouze pořadí, v němž se střídali v úřadu purkmistra, je odlišné. V příloze šest jsou uvedeni v pořadí z roku 1610. Jména rychtářů, obecních starších nebo správce špitálu se v dochovaných účtech nevyskytují.

S výkonem městské správy pomáhali radě také městští zaměstnanci, jež se označují jako nižší městské úřady. Tyto úřady začala městská rada zřizovat poté, co nebyla schopna sama zvládnout čím dál více se rozrůstající úřední agendu. Zachované prameny tyto úředníky označují různě. Například nižší správní instituce, komise, menší, zvláštní úřady nebo speciální úřady. Co město, to odlišná struktura a počet těchto úřadů. Odlišovaly se i jejich pravomoci. Vše záleželo především na velikosti města, podobě a rozsahu fungování jeho městské správy. Roli hrála i předešlá tradice těchto úřadů v konkrétním městě. Tyto úřady obsazovala měšťany přímo městská rada. Lidé pověření výkonem těchto úřadů jí ve všem podléhali.[132] Zpravidla platilo, že čím větší město, tím více pomocných úřadů. Například ve Starém Městě pražském v roce 1579 existovalo úctyhodných 357 úřadů.[133]

Ke zvládnutí narůstajících povinností musela pomocné úřady zřídit i telčská městská rada. O existenci městských služebníků nás do určité míry informují městské účty z let 1610 a 1611. Byli to například hlásní, několik poslů, formani, nádeníci, obecní sluha, obecní hodinář, obecní pastýř, obecní mlynář, obecní sládek,[134] komínář, kočí, zvoník, hrobník a porybný.[135] Výkon hrdelního soudnictví obstarával v Telči a na panství jihlavský kat se svými pacholky, kteří měli také na starost čištění města („*dáno pacholkům popravním od čištění města*“ *20 grošů*).[136]

[128] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 172, fol. 1r.

[129] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 173, fol. 13r.

[130] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 172, fol. 1r.

[131] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 173, fol. 13r.

[132] O těchto úřadech například Bohumír Roedl, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573–1727, Louny 2004*, s. 35–47.

[133] Jaroslav Douša, *Městské rady v Plzni a na Starém Městě pražském v letech 1550–1650: Sociální složení rad v letech 1560–1590*, SAP, 32, 1982, s. 321–418.

[134] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 e, kart. 1, stará sign. Rampula 73.

[135] *Tamtéž,* inv. č. 264 c, kart. 2, stará sign. Rampula 204, 253.

„Dáno[…]mistru popravčímu z Jihlavy, když odpravoval kováře z Čeňkova, 4 zlatý a 10 grošů“; SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 g, kart. 1, stará sign. Rampula 173, fol. 18r.

[136] J. Rampula, *Primátoři*, s. 98-99.

V této podobě zůstala městská samospráva zachována až do zřízení regulovaného magistrátu roku 1785.[137)]

Obnova městské rady

Podle dochovaných zlomků písemností vypadala obnova městské rady v 17. století pravděpodobně takto. Vrchnost vyzvala stávající zástupce města k navržení osob, jež je měly v jejich úřadech vystřídat. Městská rada navrhla seznam osob a předala ho vrchnosti ke schválení. Souhlas s navrženými osobami potvrdil hrabě Slavata svým vlastnoručním podpisem, jak to dosvědčují propozice z ledna 1661[138)] a z května 1665.[139)] Po schválení kandidátů se konaly formální volby. Měšťané, kteří žili ve vnitřním městě, se sešli na radnici, kde dali najevo souhlas s navrženými osobami, a ty tak byly zvoleny.[140)]

Dosazení jednotlivých osob se dělo vždy za přítomnosti vysokých vrchnostenských úředníků, jak vypovídá „*doplnění úřadu*" ze srpna 1671: „*Těchto osob dosazení stalo se za přítomnosti pana hejtmana,*[141)] *p[ana] Adama Fučíkovskýho, purkrabího, a p[ana] Sammele střelce, důchodního, v domě radním, za úřadu purkmistrovského p[ana] Jana Jiřího Ulmana.*"[142)]

Pokud došlo k uvolnění místa v radě úmrtím některého z členů, či z jiného důvodu, navrhla městská rada nové osoby a návrh postoupila opět vrchnosti ke schválení.[143)] Jiným důvodem obměny mohly být vzájemné neshody mezi radními zapříčiněné špatným chováním a neplněním svěřených povinností, jak o tom svědčí dopis odeslaný 11. srpna 1671, který obsahuje právě takovou stížnost na spoluradního Petra Donáta. Místo po Petru Donátovi měl převzít Nikodým Kohout. Kohoutovo navržení radní opodstatňovali tím, že „*jsauce on obojí řeči německé i české povědom*".[144)] Tento návrh Ferdinand Vilém Slavata 13. srpna zamítnul s poukazem na to, že Nikodým Kohout se „*k truňku něco náchylný býti zdá, a protož jiného proponýrovati mají*".[145)] A proto v odpovědi odeslané následujícího dne

[137)] „*Úřad a osoby konšelský i jiný v městě mém Telči následujícím způsobem, skrze mého vrchního hejtmana obnovený a usazený míti chci*"; SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 a, kart. 1, stará sign. Rampula 10.

[138)] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 9.

[139)] J. Rampula, *Primátoři*, s. 100.

[140)] Od 15. srpna 1671 byl hejtmanem telčského panství Jan Nikodém Mařan Bohdanecký z Hodkova; J. Hrdlička, (ed.), *Autobiografie*, s. 122; 124–125.

[141)] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 a, kart. 1, stará sign. Rampula 2131.

[142)] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 28.

[143)] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 51.

[144)] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 27.

[145)] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 1517, 1710 koncept.

městská rada navrhla Kašpara Jilemského.[146] K uvolnění z úřadu také mnohdy vedl pokročilý věk či pracovní vytížení, jak dokazuje koncept propozice rychtářů na předměstích.[147]

Radní nebyli za výkon úřadu placeni pravidelně. Obvykle se museli spokojit s mimořádnou finanční nebo naturální odměnou. Proto vedle radních povinností dál provozovali svá řemesla a obchodní činnosti, aby si zajistili živobytí. Situace, kdy se některý z konšelů omluvil z jednání kvůli dohledu nad průběhem polních prací nebo z důvodu účasti na obchodní cestě, byly běžné.[148]

Délka působení městské rady zřejmě v Telči závisela na vůli vrchnosti, jak lze zjistit z dochovaných žádostí či proseb o její obnovu. Tak například rada jmenovaná 4. května 1665 stále v čele města rok. Na žádost o zproštění, kterou radní podali v roce 1666, Ferdinand Vilém odpověděl 28. srpna kladně.[149] Zato rada jmenovaná poté 9. září 1666 setrvala v čele města podle dokladů o mnoho déle. Podle dochovaného konceptu radní požádali o zbavení úřadu po smrti spolukonšela Jana Kajndla.[150] Koncept postrádá přesnou dataci, odkazuje pouze na výše zmíněnou obnovu z 9. září 1666. Datum konceptu, jímž je 10. září 1667, odhaluje až další prosba o renovaci městské rady z 22. srpna 1668. Prosba ze srpna 1668 datum 10. září 1667 doslovně uvádí. Žádost ze srpna 1668 informuje hraběte o úmrtí dalších dvou radních Jana Ježka a Václava Pavlovského.[151] Kým a kdy byli tito dva ze-

[146] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 33.

[147] J. Hrdlička, *Měšťan*, s. 147.

[148] *„Žádosti jejich povoluji, nechť toliko místo k témuž úřadu způsobné a řádné osoby na svých místech zvolí a mě k rukám došlou*"; SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 a, kart. 1, stará sign. Rampula 385.

[149] *„Nemůže před vaší vysoce hraběcí excelenci v poníženosti a pokoře toho tajit, kterak v létě minulém 1666 dne 9. septembri, zde v městě Telči v domě radním na nás níže podepsané povinnost neb úřad konšelský vhozený, jsouce takový až posavad na osobách našich, snášíme a z něho propuštěni nejsme.*
Že pak milostivý, pane hrabě, odnětím skrze prostředek smrti časné z tohoto světa Jana Kajndla počet osob radních ztenčený se nachází a tudy úplná rada býti nemůže a někteří z nás již velmi dlouhý čas v té povinnosti pracujeme.
Vaši vysoce hraběcí excelenci poníženě žádat a prosit nepřestáváme, že ráčíte nás toho břemena milostivě osvobodit a jiné kvalifikované osoby, jež předně ke cti a chvále pána boha potom k milostivému Vaší vysoce hraběcí excelenci zalíbení a následovně k užitečnému a prospěšnému celé obce dobrému tu povinnost a úřad administrovali a zastávali, na místa naše dosadili a v tom, abychom propozici jiných osob k další Vaší vysoce hraběcí excelenci ratifikaci a schválení učiniti mohli, milostivý konsens uděliti milostivou a potěšitelnou rezoluci poddaně očekávajíce zůstáváme."; *Tamtéž,* stará sign. Rampula 32, fol. 16r.

[150] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 155.

[151] *„[…] Netajíme toho před Vaší vysoce hrab[ěcí] excel[enci] v nejhlubší ponížené pokoře, kterak odnětím skrze prostředek smrti časné z tohoto světa na onen čas Jana Demarko, nyní pak nedávných dnů, Fridricha Formánka počet osob radních zmenšený se nachází a velmi malý do domu radního užívajíce*

mřelí nahrazeni, se neví. K obnově městské rady však zřejmě ani tehdy nedošlo. Je tedy pravděpodobné, že většina radních jmenovaných v roce 1666 setrvala ve svém úřadě až do roku 1671. Bohužel propozice z roku 1666 se nedochovala, takže nelze blíže říci, kteří měšťané tehdy v čele samosprávy stáli.

Příliš dlouhá doba, během níž radní zodpovídali za chod města, byla jednou z příčin, proč žádali hraběte, aby je z úřadu propustil a na jejich místo dosadil někoho nového. Mezi důvody opuštění funkce, jak je patrné již výše, patřilo také úmrtí konšelů, jež vedlo ke snížení počtu radních, kteří se na radnici scházeli.[152] Dále to také mohly být vnitřní neshody uvnitř rady[153] nebo pracovní vytížení jednotlivých radních, protože mnozí obhospodařovali polnosti či se nechali zaměstnat jako vrchnostenští úředníci.[154]

Fungování městské rady

Přes tyto svízele však vydrželi mnozí měšťané v městské radě několik let. Hlavní příčinou byla snaha prosadit svůj vliv na chod obce.

K povinnostem radních dále patřilo reprezentovat město navenek, vítat návštěvy a účastnit se jednání zemských úřadů, pokud zrovna řešily záležitosti týkající se jejich města. Městská rada rovněž vydávala pro území spadající pod její pravomoc nařízení a dohlížela na jejich dodržování. Na starost měla také hospodaření města a instituce v něm, například špitál.[155]

Z vydaných rozhodnutí městské rady se dochovalo ustanovení hlásných na věži Bartoše Karáska a Jiříka Koukala a vymezení jejich povinností z roku 1612.[156] První doklad o hlásných pochází z roku 1574.[157] Účty z let 1610 a 1611 ukazují, že plat hlásných v Telči byl měsíčně 5 zlatých a 10 grošů. V účtech z listopadu 1611 je zápis vydání „*Kubovi hlásnýmu novýmu na boty*" jeden zlatý.[158] O koho se jedná a jak dlouho jako hlásný působil, bohužel vzhledem k absenci dalších zpráv nelze zjistit. Totéž platí i o Bartoši Karáskovi a Jiřím Koukalovi.

Po celé 17. století se v Telči úřadovalo česky, i když už na jeho začátku se začala objevovat němčina. Tehdy se do Telče nastěhovalo mnoho německých řemeslníků.

z těch přítomných mnozí nevšeli, jak dobrého způsobu zdraví se časem shromažďuje […]"; *Tamtéž,* stará sign. Rampula 8.

[152] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 361.

[153] *Tamtéž,* stará sign. Rampula 42.

[154] J. Hrdlička, *Měšťan*, s. 147.

[155] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 f, kart. 1, stará sign. Rampula 181.

[156] MZA Brno, G 263 Podstatský-Lichtenštein, inv. č. 389, fol. 22r.

[157] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 g, kart. 1, stará sign. Rampula 173, fol. 20v.

[158] J. Rampula, *Primátoři*, s. 98–99.

Po roce 1780, kdy došlo k zavedení němčiny jako jednotného jazyka v rámci monarchie, převládla v úředních záležitostech úplně.[159] Porovnáme-li to však například s Lanškrounem, je to téměř o sto let později. V Lanškrouně se z popudu lichtenštejnské vrchnosti začalo úřadovat německy již v roce 1683.[160]

ZÁVĚR

Tématem mé studie se staly dějiny Telče v 17. století. Předešlé práce věnované městu se zaměřily hlavně na druhou polovinu 16. století, kdy v Telči sídlila hradecká sekundogenitura a vrcholilo zde renesanční období.

V porovnání s druhou polovinou 16. století zůstává 17. věk naopak v pozadí. Podle mého názoru je však důležité zkoumat také to, jak se Telč vyvíjela jako správní středisko panství, nebo jak město poznamenala třicetiletá válka.

Ve své studii jsem se snažil zhodnotit a porovnat práce, které se městu dosud věnovaly. Zajímal mě pohled, který jednotliví autoři zaujali k období 17. století a čemu při zkoumání této doby přikládali největší význam.

V další části jsem se pokusil zasadit Telč do kontextu vývoje městského osídlení v Čechách a na Moravě v 16. a 17. století. Z dochovaných urbářů jsem pak zjistil podobu Telče a počet domů, které v ní tehdy stály. Následně jsem vylíčil město v době třicetileté války, její dopady na něj a následující situaci po skončení válečného konfliktu.

Nejdůležitější částí mé práce se stalo představení podoby městské správy a její vztah k zámecké vrchnosti. Zabýval jsem se jednotlivými úřady městské správy a jejich personálním obsazením z dochovaných radních seznamů. Bohužel vzhledem k malému množství dochovaného pramenného materiálu jsem nemohl poskytnout přehled radních osob a jejich vztah k vrchnosti v delším časovém úseku, který by dostatečně reprezentoval poměry ve mnou zvoleném období.

Představu o chodu městské správy také přinesly dvoje zachované městské účty, z nichž jsem zjistil, z čeho všeho město čerpalo finance a na co je vynakládalo. Podařilo se mi z nich také zjistit alespoň částečnou podobu pomocných městských úřadů, o jejichž přesném personálním složení se bohužel nic nedochovalo. I zde však musím konstatovat, že dvoje účty jsou příliš málo na to, aby bylo možné o telčském městském hospodaření podat jasnější obraz. Význam předložené práce tak lze spatřovat v tom, že se zaměřuje právě na otázky městské správy v Telči, jimž v dosavadní literatuře nebyla na rozdíl od dochovaných památek věnována větší pozornost.

[159] Věra Sekotová, *Správa města Lanškrouna od roku 1633do roku 1789*. In: Marie Macková (ed.), Poddanská města v systému patrimoniální správy, Ústí nad Orlicí 1996, s. 30–35, zde s. 32.

PŘÍLOHY

Obrázky

Obr. 1. Historické jádro Telče podle měření stabilního katastru r. 1835, foto J. Mareček.
Obr. 2. Seznam radních po obnovení rady z 12. prosince 1645, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.
Obr. 3. Seznam radních po obnovení rady z 23. září 1660, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.
Obr. 4. Seznam radních po obnovení rady z 18. ledna 1661, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.
Obr. 5. Seznam radních po obnovení rady z 3. května 1665, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.
Obr. 6. Seznam radních po obnovení rady z 28. srpna 1671, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.
Obr. 7. Titulní strana telčských účtů z roku 1610, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.

Tabulky

Tab. 1. Počet domů ve městě podle dochovaných urbářů z let 1582, 1590 a 1654
Tab. 2. Konšelé v letech 1645, 1660, 1661,1665 a 1671
Tab. 3. Primátoři v 17. století
Tab. 4. Obecní starší
Tab. 5. Městští rychtáři
Tab. 6. Rychtáři na předměstích
Tab. 7. Správci městského špitálu
Tab. 8. Konšelé v letech 1610–1611

Seznam pramenů a použité literatury

Prameny nevydané

MZA Brno, F 239 Velkostatek Telč.
MZA Brno, G 263 Podstatští-Lichtenštejnové.
Josef Rampula, Kněží rodáci z Telče, strojopis uložen na Farnosti Telč.
SOkA Jihlava, Archiv města Telče.

Prameny vydané

Josef Hrdlička (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*. České Budějovice 2003.
Josef Jireček (ed.), *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od Pavla Krystyána z Koldína*. Praha 1876.
František Matějek (ed.), *Lánové rejstříky Jihlavského a Znojemského kraje*. Praha 1982.
Libuše Urbánková (ed.), *Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů.* Praha 1979.

Literatura

František Bednář a kol., *Kdo byl kdo z telčských osobností*. Telč 1996.
Jan Beringer – Jaroslav Janoušek, *Město a panství Telč*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.
Josef Bláha – Lubomír Konečný, *K nejstarší historii města Telče*. In: Jaroslav Sedlářský (ed.), Umělecko-historický sborník, 1985, s. 129–160.
Pavel Borský, *Stavební vývoj radnice v Telči*. In: Martina Veselá (ed.), Památky Vysočiny, Jihlava 2012, s. 57–73.
Jaroslav Douša, *Městské rady v Plzni a na Starém Městě pražském v letech 1550 –1650: Sociální složení rad v letech 1560–1590*. Sborník archivních prací, 32, 1982, s. 321–418.
Miloš Drdácký a kol., *Proměny telčských domů*. Praha 2013.
Zdeňka Hledíková – Jan Janák – Jan Dobeš, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2007.
Pavla Horská – Eduard Maur – Jiří Musil, *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha 2002.
Josef Hrdlička, *Měšťan*. In: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), Člověk českého raného novověku. Praha 2007.
Kol., *150 let Gymnázia Otokara Březiny v Telči*. Telč 2002.
Kolektiv autorů, *Historický atlas měst České republiky. Sv. č. 10. Telč*, Praha 2001.
Jiří Kroupa (ed.), *Telč. Historické centrum*. Praha 2013.
Vlasta Kratinová – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Telč, historické město jižní Moravy*. Praha 1992.
Jan Evangelista Kypta, *Stručný dějepis města a panství Telče*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.
Václav Ledvinka, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*. Praha 1985.
František Matějek, *Škody způsobené na Moravě ráděním vojáků za třicetileté války*. ČČM, 113, 1994.
Eduard Maur, *Český komorní velkostatek v 17. století*. Praha 1976.
Eduard Maur, *Urbanizace Čech v raném novověku*. Historická demografie, 25, 2001.
Vladimír Nekuda a kol., *Dačicko, Slavonicko, Telčsko.* Brno 2005.
Jaroslav Pánek, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*. České Budějovice 2003[2].
Renata Pisková a kol., *Jihlava. Historie, kultura, lidé*, Praha 2009.
Josef Rampula, *Domy v Telči.* Telč 1999.
Josef Rampula, *Pověsti a názory o vzniku a vývoji města Telče v nejstarší době*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.
Josef Rampula, *Telč – původ a vývoj náměstí*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.

Josef Rampula, *Cech sladovnický*. In: Miloš Drdácký (ed.), Dějiny Telče v díle místních historiků. Semily 2004.
Josef Rampula, *Primátoři v Telči*. In: R. Fukal – M. Kopecký (edd.), Rodné zemi. Sborník prací k 70. výročí trvání musejního spolku v Brně a k sedmdesátým narozeninám jeho předsedy doc. dr. Aloise Gregora. 1958, s. 98–106.
Josef Rampula, *Vznik a oblastní změny původního děkanství telečského.* VVM, 2, 1947, s. 179–183.
Josef Rampula, *Nejstarší škola v Telči.* VSV, oddělení věd společenských, 3, 1959, s. 21–40.
Josef Rampula, *Poznámka k dějinám Telče za války třicetileté*. VVM 11, 1956, s.
Dušan Riedl, *Vývoj měst v Čechách a na Moravě*. Brno 1953.
Václav Richter, *Středověká Telč*. Praha 1941.
Václav Richter, *Telč, státní zámek a městská památková rezervace*. Praha 1953.
Václav Richter, *Telč, městská památková rezervace a státní zámek*. Praha 1958.
Bohumír Roedl, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573–1727. Louny 2004.*
Jan Řezníček, *Moravské a slezské urbáře*. Praha 2002.
Věra Sekotová, *Správa města Lanškrouna od roku 1633 do roku 1789*. In: Marie Macková (ed.), Poddanská města v systému patrimoniální správy. Ústí nad Orlicí 1996, s. 30–35.
Jan Tiray, *Vlastivěda moravská – Telecký okres*. Brno 1913.
Petr Vorel, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století.* Pardubice 2001.
Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v 15. a 16. věku mezi roky 1420–1620*. Praha 1890.
Pavla Zvolánková, *Jezuitský kostel Jména Ježíš v Telči*. Brno 2007. (= Diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně).

Internetové zdroje
https://digi.ceskearchivy.cz./

ZUSAMMENFASSUNG

DIE STADTVERWALTUNG IN TELČ IM 17. JAHRHUNDERT

Die Studie ist auf die Geschichte der Stadt Telč im 17. Jahrhundert ausgerichtet. Die Arbeit besteht aus drei Teilen. Das erste Kapitel versucht, die Arbeiten zu werten und zu vergleichen, die sich bisher mit der Stadt befasst haben. Besondere Aufmerksamkeit liegt dabei darauf, wie deren Autoren das 17. Jahrhundert in Telč gesehen haben. Das zweite Kapitel befasst sich mit der Entwicklung der Städte in Böhmen und Mähren im 16. und 17. Jahrhundert. Anschließend wird Telč in diesen Entwicklungsbogen eingeordnet. Anhand erhalten gebliebener Urbarien wurde die Gestalt der Stadt und die Anzahl der Häuser innerhalb ihrer Mauern und in den Vorstädten ermittelt. Das Wichtigste der gesamten Arbeit ist das letzte Kapitel. Aus den erhaltenen Quellen des Stadtarchivs wurde die Struktur des Stadtrats rekonstruiert, sein Funktionieren und der Prozess der Renovierung. Fünf erhaltene Ratspropositionen und zwei Rechnungen ermöglichten es, die Identität von etwa vierzig Personen aufzudecken, die im 17. Jahrhundert auf dem Rathaus in Telč zusammenkamen. Der Nutzen der vorliegenden Studie besteht vor allem darin, dass sie die erste abgerundete Übersicht des Funktionierens der Stadtverwaltung im frühneuzeitlichen Telč bringt.

Překlad Artlingua, a. s.

SUMMARY

MUNICIPAL ADMINISTRATION IN TELČ IN THE 17TH CENTURY

This study is focused on the history of the city of Telč in the 17th century. The work consists of three parts. The first chapter attempts to evaluate and compare works that have dealt the city so far. Special attention is then focused on how their authors viewed the period of the 17th century in Telč. The second chapter deals with the development of towns in Bohemia and Moravia in the 16th and 17th century. Telč is then also incorporated into this development. On the basis of preserved land registers, the form of the city and number of buildings within its walls and in its suburbs is determined. The most important part of the whole work is the last chapter. The preserved sources of the city archive are used to reconstruct the structure of the city council, its functioning and the renovation process. Five preserved council propositions and two sets of accounts made it possible to discover the identity of roughly forty people who were meeting at the town hall in Telč in the 17th century. The main benefit of the presented study is that it provides the first comprehensive overview of the functioning of the city administration in early modern Telč.

Překlad Artlingua, a. s.

Obr. 1.
Historické jádro Telče podle měření stabilního katastru r. 1835, foto J. Mareček.

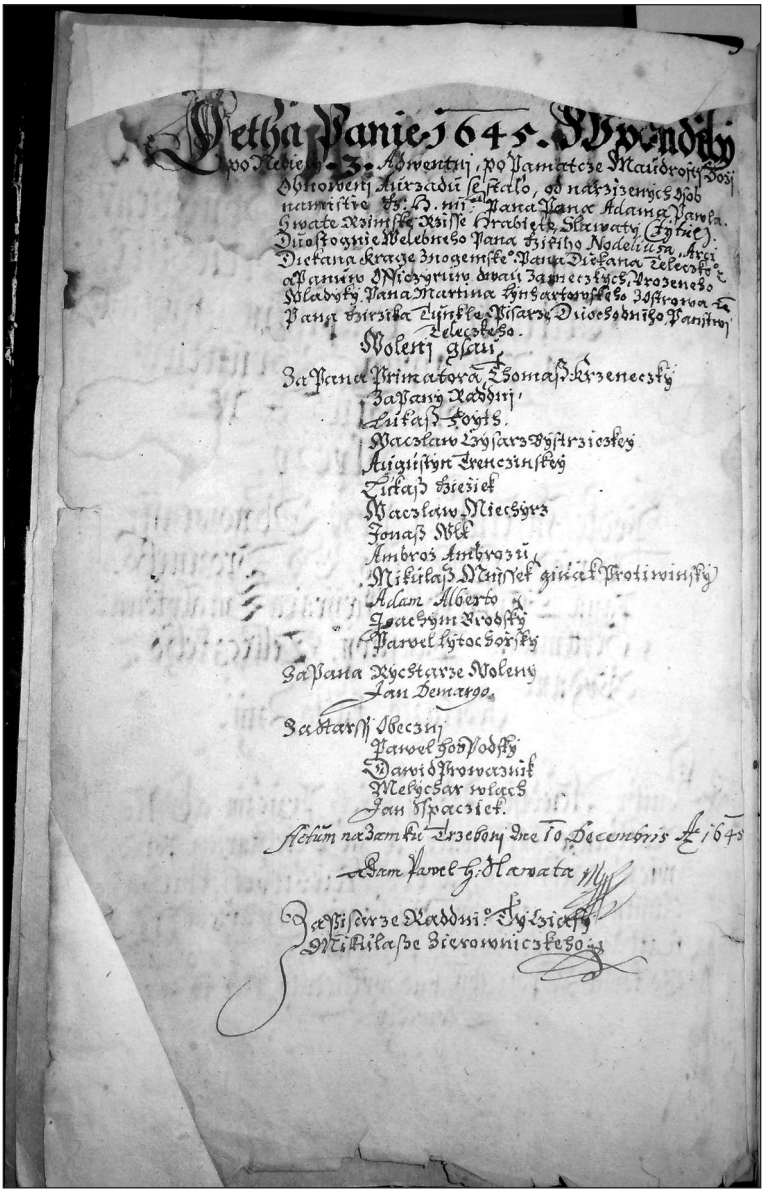

Obr. 2.
Seznam radních po obnovení rady z 12. prosince 1645, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.

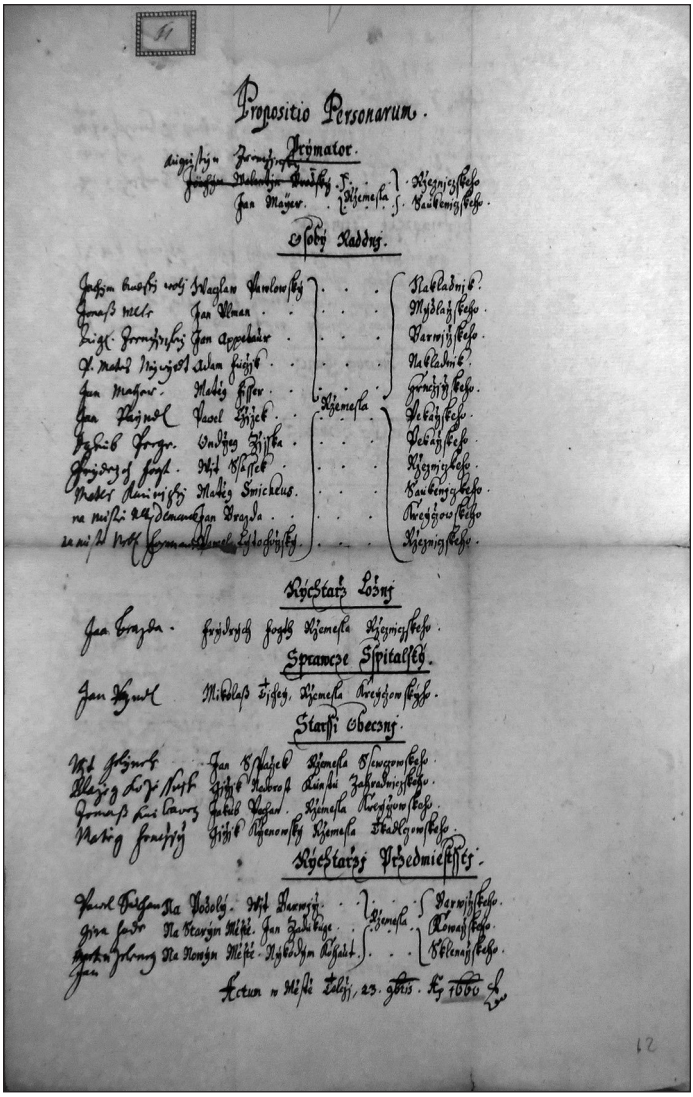

Obr. 3.
Seznam radních po obnovení rady z 23. září 1660, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.

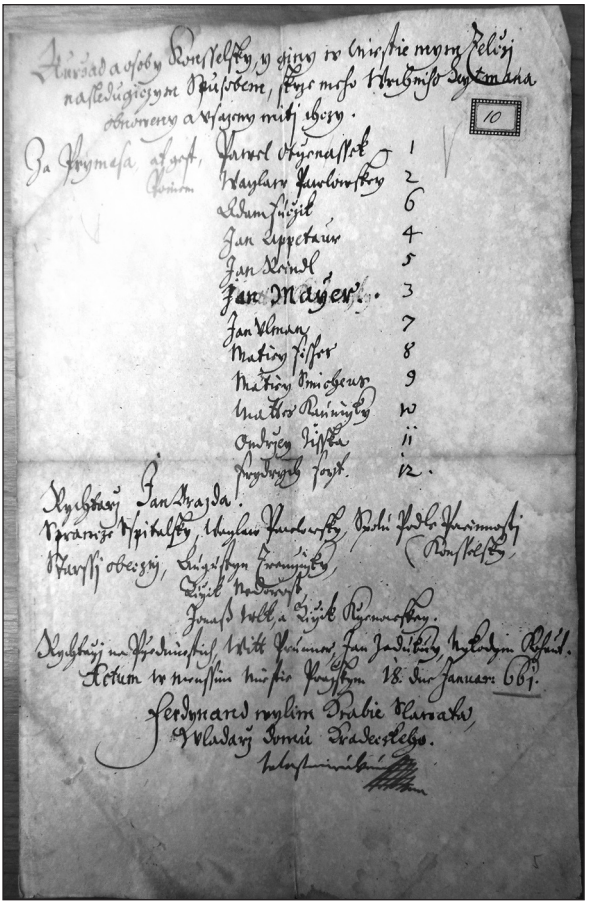

Obr. 4.
Seznam radních po obnovení rady z 18. ledna 1661, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.

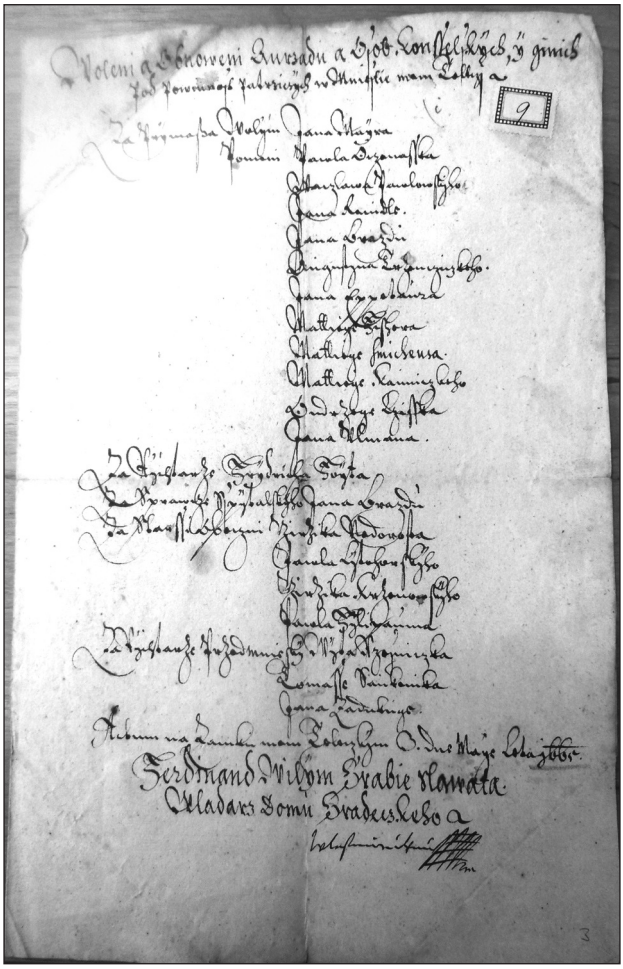

Obr. 5.
Seznam radních po obnovení rady z 3. května 1665, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.

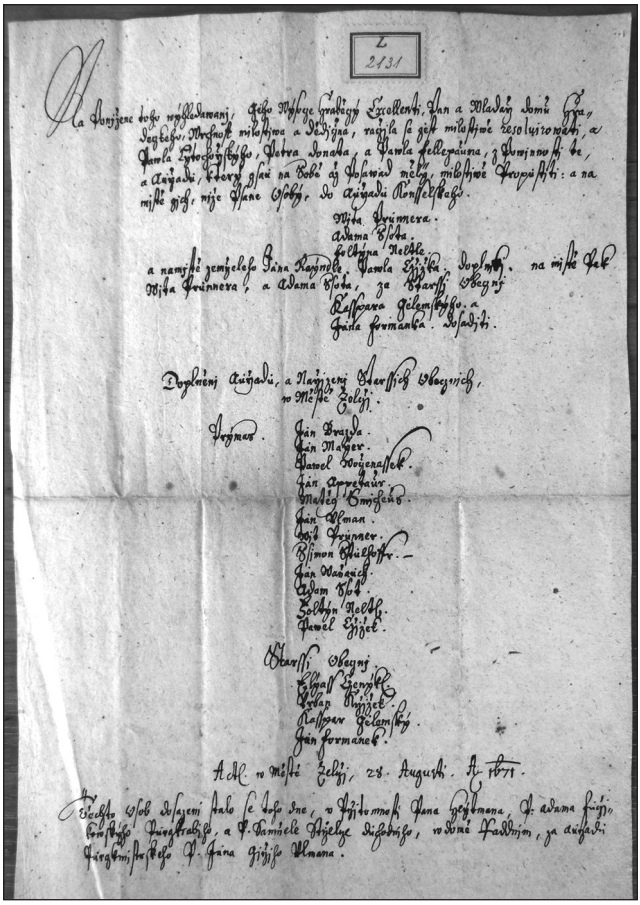

Obr. 6.
Seznam radních po obnovení rady z 28. srpna 1671, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.

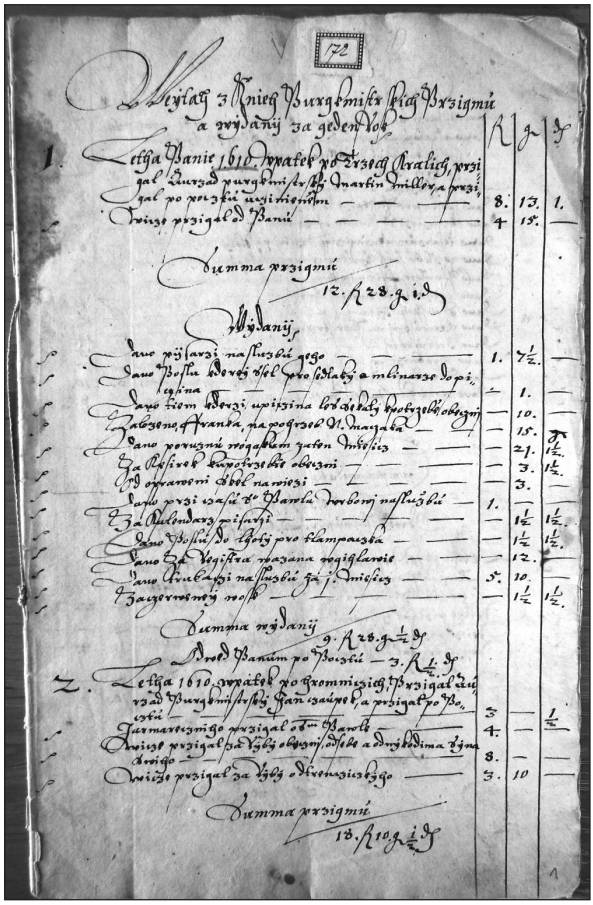

Obr. 7.
Titulní strana telčských účtů z roku 1610, SOkA Jihlava, foto J. Mareček.

Tab. 1. Počet domů ve městě podle dochovaných urbářů z let 1582, 1590 a 1654

	Vnitřní město		Předměstí				
Urbář	Vnitřní město	**U**lice	Staré Město[1)]	Předměstí za hrází u veliké brány	Předměstí u veliké brány (Velké předměstí)	Štěpnice	Nové Město
1582	71	36	21	20	54	27	24
1590	70	32	22	36	54	32	31
1654	70	26	40	-	49	-	51

[1)] Po třicetileté válce zůstala z pěti předměstí jen tři. V urbáři z roku 1654 se jmenují Staré Město, Velké předměstí a Nové Město.

Tab. 2. Konšelé v letech 1645, 1660, 1661, 1665 a 1671

Jméno konšela	Povolání[2)]	Konšelem v letech
Lukáš Fojt	sládek	1645
Václav Císař Bystřický	barvíř	1645
Augustýn Trenčínský	řezník	1645, před rokem 1660
Lukáš Ježek	rolník	1645
Václav Měchýř	řezník	1645
Jonáš Vlk	rolník	1645, před rokem 1660
Ambrož Ambrožů	nepodařilo se zjistit	1645
Mikuláš Mníšek jinak Protivínský	nepodařilo se zjistit	1645
Adam Alberto	nepodařilo se zjistit	1645
Matěj Neuvirt	obroční písař, telčský purkrabí	před rokem 1660
Jakub Perger	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660
Fridrich Formánek	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660
Jáchym Brodský	sládek	1645, před 1660
Pavel Litohorský	řezník	1645, 1660
Pavel Otčenášek	mydlář	1661,[3)] 1665, 1671
Václav Pavlovský	nákladník[4)]	1660, 1661, 1665
Adam Fučík	nepodařilo se zjistit	1660, 1661
Jan Appetaur	barvíř	1660, 1661, 1665, 1671
Jan Kajndl	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660, 1661, 1665
Jan Mayer	rolník	1661, 1665,[5)] 1671

[2)] Povolání konšelů vyhledána v knize M. Drdácký, *Proměny*, s. 40, 48, 56, 77, 81, 90, 100, 127, 151, 191, 201, 227, 251, 252, 257, 268, 282, 292, 302, 321.

[3)] V roce 1661 je psán jako primas.

[4)] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 269, kart. 4, stará sign. Rampula 61.

[5)] V roce 1665 je psán jako primas.

Tab. 2. Konšelé v letech 1645, 1660, 1661, 1665 a 1671

Jan Ulman	mydlář[6]	1660, 1661, 1665, 1671
Matěj Fišer	hrnčíř	1660, 1661
Matěj Smichens	Soukeník[7]	1660,1661, 1665, 1671
Matěj Kounický	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660, 1661, 1665
Ondřej Žiška	rolník	1660, 1661, 1665
Fridrich Fojt	řezník[8]	před rokem 1660, 1661
Jan Brázda	krejčí[9]	před rokem 1660, 1660, 1665, 1671[10]
Augustýn Trenčínský	řezník	1665
Matěj Sýkora	nepodařilo se zjistit	1665
Vít Pruner	nepodařilo se zjistit	1671
Šimon Štalhofer	rolník	1671
Jan Vanauch	nepodařilo se zjistit	1671
Adam Šot	nepodařilo se zjistit	1671
Foltýn Neltl	nepodařilo se zjistit	1671
Pavel Čížek	pekař[11]	1660, 1671
Vít Šašek	řezník	1660

[6] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 269, kart. 4, stará sign. Rampula 61.
[7] *Tamtéž.*
[8] *Tamtéž.*
[9] *Tamtéž.*
[10] V roce 1671 je psán jako primas.
[11] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 269, kart. 4, stará sign. Rampula 61.

Tab. 3. Primátoři v 17. století

Jméno primátora	Povolání[12)]	Primátorem v letech/ v roce
Blažej Otčenášek	řezník	1579–1588, 1590–1591, 1593–1602
Jan Mydlář	mydlář	1602–1610
Šebestián Jelínek	soukeník	1611, 1613–1614, 1617
Jan Břečka (správné přízvisko bylo Fojt)	sládek	1618–1621
Jarolím Mydlář	mydlář	1622–1624
Havel Vlk	obroční písař, purkrabí	1625–1628
Václav Měchýř[13)]	řezník	1628–1645
Tomáš Křenecký	rolník	1645–1650
Jáchym Valentů či Brodský	rolník	1650–1653
Karel Fojt	rolník	1654–1657
Augustýn Trenčínský	řezník	1655
Pavel Otčenášek	mydlář	1658–1665
Jan Mayer	rolník	1665, 1693–1698
Jan Antonín Brázda	krejčí	1666–1687
Ondřej Žižka	rolník	1687–1693
Jan Granitzer	rolník	1693
Tomáš Jelínek	rolník	1696–1698
Tomáš Hoda	obchodník se suknem	1699–1701

[12)] Jména všech primátorů a jejich povolání uvádí J. Rampula, *Primátoři*, s. 101–103.

[13)] Na propozici z roku 1645 se jeho jméno uvádí mezi konšely. Stojí na pátém místě; SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 74, stará sign. Rampula 45.

Tab. 4. Obecní starší

Jméno obecního staršího	Povolání	Obecním starším v roce
Pavel Hospodský	nepodařilo se zjistit	1645
David Provazník	provazník	1645
Melichar Vlach	nepodařilo se zjistit	1645
Jakub Pechan	krejčí	1660
Jan Špaček	nepodařilo se zjistit	1645, 1660
Vít Jelínek	hrnčíř	před rokem 1660
Blažej Kožešník	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660
Jonáš Knímavec	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660
Matěj Hrnčíř	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660
Augustýn Trenčínský	řezník	1661
Jiří Nedorost	zahradník[14)]	1660, 1661, 1665
Jonáš Vlk	nepodařilo se zjistit	1661
Jiří Křenovský	tkadlec[15)]	1660, 1661, 1665
Pavel Litohorský	Řezník[16)]	1665
Pavel Filipaum	nepodařilo se zjistit	1665
Eliáš Čenýkl	řezník	1671
Urban Křížek	nepodařilo se zjistit	1671
Kašpar Jilemský	řezník	1671
Jan Formánek	nepodařilo se zjistit	1671

[14)] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 269, kart. 4, stará sign. Rampula 61.
[15)] *Tamtéž.*
[16)] *Tamtéž.*

Tab. 5. Městští rychtáři[17)]

Jméno městského rychtáře	Povolání	Rychtářem v roce
Jan de Marco	Obchodník[18)]	1645
Jan Brázda	krejčí	před rokem 1660, 1661
Fridrich Fojt	řezník	1660, 1665

[17)] Propozice z roku 1671 jméno rychtáře neuvádí.
[18)] M. Drdácký, *Proměny*, s. 237.

Tab. 6. Rychtáři na předměstích[19)]

Jméno rychtáře na předměstí	Povolání	Rychtářem na předměstí v roce
Pavel Suchan	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660
Jira Hodr	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660
Jan Zelený	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660
Vít Pruner	nepodařilo se zjistit	1661
Jan Zadukuje	kovář[20)]	1660, 1661, 1665
Nykodým Kohout	sklenář[21)]	1660, 1661
Vít Barvíř	barvíř	1660
Vít Řezníček	nepodařilo se zjistit	1665
Tomáš Soukeník	soukeník	1665

[19)] Propozice z roku 1645 jména rychtářů na předměstích neuvádí.
[20)] SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 269, kart. 4, stará sign. Rampula 61.
[21)] *Tamtéž.*

Tab. 7. Správci městského špitálu[22)]

Jméno správce špitálu	Povolání	Správcem v roce
Mikuláš Tichý	krejčí	1660
Václav Pavlovský	nákladník	1661
Jan Antonín Brázda	rolník	1665
Jan Kajndl	nepodařilo se zjistit	před rokem 1660

[22)] Propozice z roku 1645 jméno správce špitálu neuvádí.

Tab. 8. Konšelé v letech 1610–1611[23)]

Jméno konšela	Povolání
Martin Miller	krejčí
Jan Čaupek	krejčí
Šimon Otčenášek	řezník
Ondřej Picka	řezník
Jakub Drdák	nepodařilo se zjistit
Jan Kluž	nepodařilo se zjistit
Bartoš Polívka	nepodařilo se zjistit
Šimon Polnický	písař
Matěj Hájek	krejčí
Jan Břečka	sládek

[23)] Jména těchto konšelů jsem zjistil z jediných dochovaných účtů ze 17. století; SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 263 g, kart. 1, stará sign. Rampula 172, 173.

Lucie Barcalová – Vojtěch Barcal

NÁLEZ CECHOVNÍCH ARTIKULÍ PRO CECH KREJČÍCH V LUŽI S PEČETÍ DIVIŠE SLAVATY Z CHLUMU A KOŠUMBERKA Z ROKU 1575

ÚVOD

Na začátku roku 2020 byla v depozitáři archivu Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě ve Sbírce jednotlivých písemností nalezena listina Diviše Slavaty z Chlumu a Košumberka s pečetí přivěšenou na hedvábných provázcích. Listina byla umístěna v papírové obálce bez jakéhokoliv označení a bez akvizičních údajů v kartonu č. 9.[1)] Jedná se o písemnost pravděpodobně více než sto let zapomenutou. Jen papírový štítek s nápisem N. V. Č. Praha 1895 nalepený na zadní straně listiny dává tušit, že písemnost byla vystavena na Národopisné výstavě československé, kam ji zapůjčil vysokomýtský měšťan, kupec a sběratel Václav Tichý (1841–1898), jak se rovněž dozvídáme ze štítku.

Cílem této studie je představit nalezenou listinu a její obsah odborné veřejnosti. Za dílčí cíl si studie klade provést výzkum dochovaných pečetí Diviše Slavaty a zařadit do tohoto souboru pečeť přivěšenou k nalezené listině. V neposlední řadě též studie ukazuje, jakým způsobem mohlo v minulosti docházet ke ztrátám historicky cenných pramenů, tedy že sběratelské nadšení spojené s vírou v zásluhy o zachování historických dokumentů pro další generace mohlo způsobit naopak zničení a ztrátu těchto písemností.

SBĚRATEL VÁCLAV TICHÝ

V úvodu je třeba představit osobu sběratele Václava Tichého, v jehož sbírce se listina ve druhé polovině 19. století nalézala. Václav Tichý vlastnil dům čp. 189 na náměstí a jeho rod je v tomto domě doložen od konce 18. století. V roce 1874 si vzal za manželku Annu Weitzerovou z Vysokého Mýta. Měl obchod se železářstvím a s barvami a laky. Patřil mezi zámožnější vysokomýtské měšťany, i proto jej v roce 1858 vyzval jeho přítel Alois Vojtěch Šembera, aby finančně podpořil, podobně jako další měšťané, opravu městských památek. Tichý se angažoval v mladočeské

[1)] *Srov*. Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě (dále jen RMVM), Archiv, Sbírka jednotlivých písemností, kart. 9, nezpracováno.

straně a byl velkým vlastencem – přispěl i na stavbu Národního divadla, a to největší částkou ze všech vysokomýtských měšťanů. Zemřel v roce 1898 a pochován je na vysokomýtském hřbitově. Obchod po něm převzal jeho syn Václav.[2)]

První otázkou, kterou je třeba si položit, je, jak a kdy se listina Diviše Slavaty dostala do rukou Václava Tichého. Spokojit se budeme muset s odpovědí, že se tak stalo mezi lety 1863, kdy Alois Brychta pořídil opis listiny, a 1895, kdy byla listina vystavena na národopisné výstavě. V archivu Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě je uložen opis seznamu předmětů, které tehdy Václav Tichý na výstavu zaslal.[3)] Je zde uvedena též inkriminovaná listina pod označením „*1 Pergamenová listina Diviše Slavaty z Košumberka /Chlumu/ s přívěs. pečetí*".[4)]

Písemnosti archivní povahy na zmíněném seznamu se ve velkém počtu případů týkají rodu Tichých a nejstarší z nich by měly pocházet ze 17. století. Jen dvě položky ze seznamu se však shodují s písemnostmi z fondu Václava Tichého, který rovněž sahá do 17. století.[5)] Konkrétně se jedná o dva tištěné sešity *Juventus Gymnasii Regii Litomisslensis e moribus et progressu in litteris censa exeunte anno scholastico*,[6)] tedy sešity se studijními výsledky žáků litomyšlského gymnázia z let 1815 a 1816. Listina Diviše Slavaty se však do muzea dostala dříve než pozůstalost Václava Tichého, nicméně v přírůstkových knihách ani v soupisech archiválií evidována není a přírůstková kniha z přelomu 19. a 20. století se nedochovala.[7)] Mezi písemnostmi, jež se nevztahují k rodu Tichých, je na seznamu kromě Divišovy listiny uvedena například listina kutnohorské provenience z roku 1584 týkající se dolu „*Šerpíře*", vidimus listiny Vratislava z Pernštejna na Litomyšli pořízený v roce 1629, list zachovací Václava a Jana Černých z Polné z roku 1696 či listina vrchnostenského úřadu panství Nové Hrady o povolení sňatku z roku 1800.[8)] Různorodost písemností a předmětů na seznamu svědčí o velkém sběratelském nadšení Václava Tichého. Listina Diviše Slavaty patří spolu s knihami z 16. století k tomu nejstaršímu, co bylo V. Tichým na výstavu zasláno. Jaké byly další osudy listiny

[2)] *Srov.* RMVM, Archiv, fond Václav Tichý, inv. č. 38.

[3)] *Srov.* RMVM, Archiv, fond Hyksa František, inv. č. 163. Strojový opis pořídil bez odkazu na původní pramen vysokomýtský amatérský, avšak mimořádně činný, historik František Hyksa někdy ve druhé polovině 20. století. Seznam uvádí, že předměty byly umístěny ve dvou bednách s označením T 189 a 190 o celkové hrubé váze 143,5 kg! Seznam je psán v ich formě, takže Václav Tichý jej tehdy vyhotovil sám. Na seznamu figurují ve větší míře písemnosti (knihy a dokumenty). Nejstarší knihou, která je uvedena na seznamu, je Bible česká od Pavla Severína z Kapí Hory z roku 1529. Zastoupeny jsou i předměty nearchivní povahy, avšak žádný z nich dnes není ve sbírce RMVM.

[4)] *Srov. tamtéž*, fol. 1.

[5)] Pozůstalost Václava Tichého získalo muzeum v roce 2004. Tento fond čítá 52 kusů písemností.

[6)] *Srov.* RMVM, Archiv, fond Václav Tichý, inv. č. 32.

[7)] *Srov.* RMVM, Archiv, fond Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě.

[8)] *Srov.* RMVM, Archiv, fond Hyksa František, inv. č. 163.

a kdy byla uložena do kartonu č. 9, není známo. K devastaci listiny do stavu, ve kterém byla nalezena, došlo pravděpodobně až během nebo po národopisné výstavě. Tichého potomci již nemuseli mít ke starožitnostem takový vztah a s listinou tak bylo nešetrně zacházeno. Těžko by Tichý zasílal na výstavu takto poškozenou písemnost. Vzhledem ke způsobu uložení, v jakém byly cechovní artikule nalezeny, mohlo k jisté degradaci dojít i v muzeu.

VYDAVATEL LISTINY DIVIŠ SLAVATA A LUŽE

Nejdůležitější osobou, již je nutné si v souvislosti s nalezenou písemností představit, je její vydavatel Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka, který žil v letech 1515–1575. Byl dědem slavného Viléma Slavaty, královského místodržícího, jehož defenestrací odstartovalo v roce 1618 stavovské povstání. Divišovou manželkou byla Eliška z Hradce, dcera nejvyššího kancléře Království českého Adama I. z Hradce. Diviš patřil mezi významné šlechtice své doby. Byl přísedícím českého zemského soudu a po roce 1547 zastával po několik let úřad hejtmana Chrudimského kraje. Roku 1542 dal postavit lužskou radnici.[9)] Košumberské panství Slavatů bylo tehdy tvořeno městečkem Luže[10)] s dvorem poplužním, městečkem Chroustovice s patronátním právem a zhruba dvaceti vesnicemi.[11)] Jako jeden z vůdců stavovského odboje v roce 1547 byl Diviš potrestán konfiskací majetku, ale rodový Košumberk a Chlum mu zůstaly v manství. V roce 1574 byla všechna jeho zboží propuštěna králem Maxmiliánem z manství, a navíc mu král dědičně zapsal panství bývalého kláštera Podlažice s městečkem Chrast.[12)] Po polovině 16. století založil na Košumberku českobratrskou školu pro mladé šlechtice, v níž se učili i budoucí místodržící Vilém Slavata a vojevůdce Albrecht z Valdštejna. Již v roce 1561 ve svém listu vyjádřil úmysl přestavět Košumberk po vzoru zámku v Jindřichově Hradci, ale k výraznějším úpravám pravděpodobně došlo až po zásahu bleskem a následném požáru hradu v roce 1573.[13)] O dva roky později Diviš zemřel a byl pochován v kostele sv. Bartoloměje v Luži.[14)]

[9)] Pavel Fabini, *Městečko Luže v 16. a 17. století*. In: Luže v dějinách. Díl 1. Od počátků středověku do konce 17. století, ed. Emil Voráček, Luže 2010, s. 61.

[10)] Ačkoli byla Luže pouze městečkem, plnila funkci rezidenčního vrchnostenského města.

[11)] *Srov.* August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I. Chrudimsko.* Praha 1882, s. 99.

[12)] *Srov. tamtéž.*

[13)] *Srov. tamtéž,* s. 99 a 106–107.

[14)] Po jeho smrti pokračoval v přestavbě hradu jeho syn Jindřich (1550–1599), dokončil ji však až Divišův vnuk Diviš Lacembok v roce 1614, jak hlásá letopočet nad branou spolu s aliančním znakem Slavatů a Žerotínů a iniciálami *DLSZCHZK : WSZZ (Diviš Lacembok Slavata z Chlumu a z Košumberka, Veronika Slavatovna ze Žerotína)* jako součást sgrafitové výzdoby.

Luže a celé panství zažilo za Diviše a jeho syna Jindřicha hospodářský a kulturní rozmach.[15] Nutným předpokladem pro rozvoj obchodu a řemeslné produkce bylo udělení privilegia konat trhy. Diviš Slavata toto privilegium pro Luži získal od krále Maxmiliána II. v roce 1570.[16] Jarmarky se mohly konat ve středu po sv. Jiří (tj. po 24. dubnu), na den Všech svatých (tj. 1. listopadu) a na den sv. Petra a Pavla (tj. 29. června). Vedle toho získala obec právo týdenního trhu v sobotu a byl jí potvrzen výroční trh na vlnu ve středu před Povýšením sv. Kříže[17] (tj. před 14. zářím). Od první poloviny 16. století lze v Luži vysledovat zaměření místních řemeslníků na textilní výrobu. Nalezené cechovní artikule krejčích a postřihačů z roku 1575 a ševců z roku 1585 jsou prvními významnějšími písemnostmi k problematice lužských řemeslných cechů. Soupis poddaných podle víry z roku 1651 dává ucelený přehled o počtech řemeslníků v jednotlivých oborech s dominancí ševců a řezníků následovaných pekaři, tkalci a krejčími.[18]

ROZBOR LISTINY

Celá písemnost byla v době nálezu ve velmi špatném stavu. Vzhledem k nevhodnému způsobu uložení písemnosti v minulých desetiletích text listiny, psaný železogalovým inkoustem, z velké části chybí. Podle posouzení restaurátorů Fakulty restaurování Univerzity Pardubice je vydřený, nevylučují však ani jeho degradaci vlivem světla. Kromě poškozeného textu byla listina postižena též zateklinou projevující se dvěma velkými skvrnami na pravé polovině. Za velký problém lze považovat též neodborně provedenou dobovou vysprávku pliky, při níž byla listina podlepena papírem. Z jaké doby tato vysprávka pochází, restaurátoři nespecifikovali.[19]

Na první pohled je zřejmé, že se jedná o cechovní artikule cechu krejčích (a postřihačů) v poddanském městečku Luži na košumberském panství. Listina byla vydána 8. srpna 1575 a je nejstarší známou písemností cechu krejčích v Luži[21]

[15] *Srov.* P. Fabini, *Městečko Luže v 16. a 17. století,* s. 61–80.

[16] *Srov.* SOA Zámrsk, SOkA Chrudim, fond Archiv města Luže, městská privilegia, inv. č. x1.

[17] *Srov.* P. Fabini, *Městečko Luže v 16. a 17. století,* s. 74.

[18] *Srov. Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Chrudimsko 1*, edd. Lenka Matušíková – Alena Pazderová, Praha 2001, s. 211–218.

[19] *Srov. Restaurátorská dokumentace. Restaurování pergamenové listiny,* Ivan Kopáčik 2020, s. 5, RMVM, Archiv, č. j. RMVM-2.53/788/2020.

[20] RMVM, Archiv, Sbírka jednotlivých písemností, *Cechovní artikule cechu krejčích v Luži od Diviše Slavaty z roku 1575*, nezpracováno.

[21] Fond cechu krejčích je uložen ve Státním okresním archivu v Chrudimi a nejstarší písemnost, kterou obsahuje, pochází až z roku 1698. *Srov.* SOA Zámrsk, SOkA Chrudim, fond Cech krejčích Luže. Téhož dne jako krejčím vydal Diviš cechovní artikule také tkalcům, jejichž opis z roku 1863

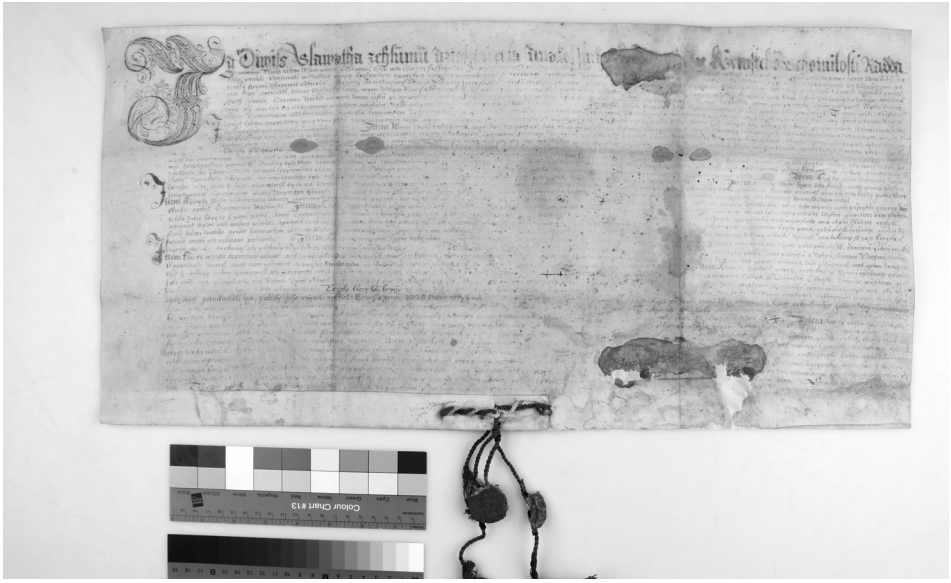

Obr. 1. Listina Diviše Slavaty z Chlumu a Košumberka[20)]

a zároveň jednou z posledních listin vydavatele (viz dále). Vzhledem k poškození listiny může být štěstím, že se v Archivu Národního muzea v Topografické sbírce F pod heslem Luže dochoval opis této listiny z roku 1863. Ten pořídil rychmburský farář Alois Brychta Vysokomýtský z „*Košumberského úřadního archivu*". Opis má název *Výsady a stanovy pořádku krejčovského v ochranném městečku Luži na panství košumberském, kteréž udělil roku 1575 Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka*.[22)] V opisu je s drobnými nepřesnostmi zahrnut text celé listiny, tzn., že v roce 1863 byla ještě v dobrém stavu a k jejímu poničení došlo až později.

Pergamenová listina cechovních artikulí cechu krejčích má rozměry 626×300 mm, plika 30 mm. V písemnosti se objevují dva druhy písma: první řádek a slovo *Item*, které text člení na jednotlivé artikuly, jsou psány kresleným českým novogo-

se též dochoval v Topografické sbírce F pod heslem Luže. Kromě výsad a stanov cechů krejčích a tkalců jsou součástí hesla Luže v Topografické sbírce F ještě opisy výsad a stanov cechu ševcovského (originál 1585, opis 1862), kovářského, kolářského, zámečnického a bednářského (originál 1590, opis 1862), řeznického (originál 1678, opis 1863), mlynářského (originál 1612, opis 1863) a kožešnického (originál 1738, opis 1863). Srov. Archiv Národního muzea (dále jen ANM), Topografická sbírka F, Luže.

[22)] *Srov.* ANM, Topografická sbírka F, inv. č. 125, Luže.

Obr. 2. Detail iniciály

tickým písmem, zbytek textu je psán českou novogotickou polokurzívou. Text začíná zdobenou iniciálou J (81×87mm), na levém okraji listiny se nachází ještě tři menší iniciály I. Výrazným prvkem jsou odlišným inkoustem napsané značky ve tvaru křížku označující vsuvky. Podle opisu listina původně zřejmě obsahovala i podpis Diviše Slavaty, ten ale nyní kvůli poškození listiny zcela chybí.

Jak již bylo uvedeno výše, obsahem písemnosti je cechovní pořádek krejčích a postřihačů v Luži, přičemž si vydavatel (pro sebe a své nástupce) vyhrazuje právo tyto artikule kdykoli upravit. Pravidla zde ustanovená pak platí nejen pro městečko Luže, ale i všechny vsi na košumberském panství a také pro městečko Chrast, a to až do chvíle, kdy by byl v Chrasti založen samostatný krejčovský cech.

V čele cechu stáli dva cechmistři potvrzení vrchností. Pokud byl cechmistr svobodný, musel se do roka oženit, jinak by zaplatil pokutu ve výši jedné kopy grošů. Každý nově příchozí krejčí musel předložit zachovací listy, a pokud by chtěl vstoupit do cechu, tak také list výhostní. Lužští krejčí platili za vstup do cechu tři a půl groše a libru vosku, cizí pak dvojnásobek a navíc museli udělat mistrům svačinu.[23)]

[23)] Svačinou se rozumí hostina, slavnostní stolování či hodování při přijímání do cechu. Viz heslo „svačina" in *Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2006– [cit. 30. 3. 2021]. Dostupné z: http://vokabular.ujc.cas.cz.

Každý mistr měl mít jen jednoho mravně zachovalého učedníka, který se měl učit rok a za vyučení zaplatit mistrovi smluvenou odměnu, do cechu pak dvě libry vosku. V případě, že by se učedník učil dva roky, nemusel mistru platit nic. Kdyby se učedník vyučil ve vsi, která nemá cech, neměl být v řemesle podporován, dokud by se znovu řádně nevyučil u některého mistra z cechu. Tovaryši, kteří chtěli opustit dílnu svého mistra, museli mu to oznámit alespoň týden dopředu, jinak jim hrozil trest cechmistrů. Tovaryšům bylo zakázáno opouštět mistra před jarmarkem a svátky vyjmenovanými v listině, pokud k tomu neměli závažný důvod. V každém jmenovaném městečku měl být členem cechu vždy jen jeden řádně vyučený postřihač.

V cechovním pořádku je také stanovena řada pokut a trestů. Zbaveni řemesla měli být mistři nepoctiví, neřádně se chovající a dopouštějící se smilstva a cizoložství. Dále také ti, kteří by na košumberském panství (kromě Chrasti) provozovali krejčovské řemeslo mimo cech. Za pomluvy a na cti utrhání měli být podle artikulů viníci trestáni a pokutováni.

Nejcennější na celé listině je bezpochyby přivěšená pečeť Diviše Slavaty, která je jedinou známou pečetí tohoto vydavatele ve východních Čechách.[24] Divišovy pečetě pak nalezneme ještě u dalších čtyř písemností. Jednou z nich jsou zbytky přitištěné sekretní pečetě z listu, který napsal okolo roku 1550 svému švagrovi Jáchymovi z Hradce.[25] Jelikož se ale jedná o jiný pečetní druh, zůstává tato pečeť stranou našeho zájmu. První pečeť, která je stejným pečetním druhem jako pečeť u listiny z RMVM, je přivěšena k Divišově svatební smlouvě s Eliškou z Hradce z roku 1541.[26] Další pečeť nalezneme u listiny z roku 1549, ve které Diviš Slavata slibuje, že neopustí území svých panství, což byla podmínka, aby mu nebyly zkonfiskovány majetky v souvislosti s protihabsburským odbojem v roce 1547.[27] Třetí dochovaná pečeť je známá z listiny z roku 1559, ve které Diviš společně s Jiřím z Valdštejna postupují Albrechtu Kapounovi ze Svojkova dlužní úpis Jaroslava z Pernštejna na 300 kop grošů, který Magdalena z Chlumu a Košumberka postoupila po své smrti svým synům Jindřichovi a Heníkovi z Valdštejna.[28]

Všechny čtyři pečetě jsou okrouhlé, ve voskové misce, znakové, zhotovené z červeného pečetního vosku a k písemnostem přivěšené (u listin z NA a ze SOA Tře-

[24] *Srov.* Tomáš Šimek, *Pečetidla a pečeti východočeských archivů a některých muzeí 1226–1620,* Praha 2008.

[25] *Srov.* Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Třeboň), oddělení Třeboň, Sbírka Historica Třeboň, inv. č. 5098, sign. 4250. Divišova manželka Eliška byla Jáchymovou sestrou.

[26] *Srov.* SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, fond Rodinný archiv Pánů z Hradce (dále jen RA z Hradce), inv. č. 246.

[27] *Srov.* Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Archiv České koruny (dále jen AČK), inv. č. 2159.

[28] *Srov.* NA Praha, fond České oddělení dvorské komory, Vídeň, inv. č. 102.

Obr. 3. Pečeť Diviše Slavaty z roku 1575[29)]

Obr. 4.
Pečeť Diviše Slavaty z roku 1541[30)]

Obr. 5.
Pečeť Diviše Slavaty z roku 1547[31)]

Obr. 6.
Pečeť Diviše Slavaty z roku 1559[32)]

boň na pergamenovém proužku, u listiny z RMVM na hedvábných provázcích). Pečeť z roku 1541 má průměr 25 mm, ostatní pečetě 30 mm. Nejstarší známá Divišova pečeť je tedy jiný pečetní typ, ikonograficky je ale shodná s ostatními pečetěmi.

Pečetní obraz tvoří úplný erb Slavatů z Chlumu a Košumberka. V renesančním štítu jsou umístěna tři břevna. Na štítu je položena kolčí přilba[33] s přikrývadly. Točenice nebo helmovní korunka patrně zcela chybí. Klenot tvoří šest pštrosích per a před nimi deska lichoběžníkového tvaru opakující znamení ze štítu.

Opis, který začíná na jedné hodině a je psán humanistickou majuskulou, je tohoto znění: DIWIS + SLAWATA + Z + CHLVMV +, na pečeti z roku 1549 pokračuje v pravé části opis druhým řádkem. Text je téměř nečitelný, ale pravděpodobně se jedná o doplnění predikátu, tedy „*z Košumberka*“, příp. „*na Košumberce*“. První řádek opisu je z obou stran oddělen jednoduchou linkou, druhý řádek pak stupňovitou římsou.

Ačkoli pečetě vypadají na první pohled stejně, při bližším zkoumání je patrný rozdíl zejména ve velikosti a tvaru štítu. U pečeti z roku 1549 je navíc dvouřádkový opis, který u pečeti z roku 1559 není a u pečeti z roku 1575 jej můžeme téměř jistě vyloučit.[34] Je tedy velice pravděpodobné, že každá z dochovaných pečetí byla zhotovena otiskem jiného typáře.

ZÁVĚR

Nalezené cechovní artikule cechu krejčích jsou důležitým objevem, neboť se jedná o nejstarší v originále dochovaný dokument svého druhu vydaný pro lužské řemeslné cechy a jednu z nejstarších dochovaných lužských písemností vůbec.[35] Za nejstarší v originále dochované cechovní artikule pro Luži bylo dosud považováno privilegium pro cech ševců z roku 1585 vydané Divišovým synem Jindřichem Slavatou.[36] Bohužel vzhledem k velkému poškození listiny a nečitelnosti podstatné

[29] RMVM, Archiv, Sbírka jednotlivých písemností, *Cechovní artikule cechu krejčích od Diviše Slavaty z roku 1575*, nezpracováno.

[30] SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, fond RA z Hradce, inv. č. 246.

[31] NA Praha, fond AČK, inv. č. 2159.

[32] NA Praha, fond České oddělení dvorské komory, Vídeň, inv. č. 102.

[33] U pečeti z RMVM nelze typ přilby kvůli poškození pečeti přesně určit. Předpokládáme, že se ale jedná o přilbu kolčí, která je vyobrazena na všech ostatních pečetích.

[34] Převážná část pečeti, kde by se druhý řádek opisu nacházel, sice chybí, ale konec textu by se již nacházel v dochované části pečeti.

[35] Archiv města Luže uložený v SOkA Chrudim je zachován od roku 1567.

[36] *Srov.* SOA Zámrsk, SOkA Chrudim, fond Archiv města Luže, inv. č. 618 p3.

části textu zůstává nadále (i přes některé nepřesnosti) nezastupitelným pramenem pro poznání fungování cechu krejčích opis z roku 1863, a to zejména pro část textu v místě zcela vypadaného inkoustu. Z tohoto opisu čerpali autoři již ve starších pracích.[37] I přes své poškození má listina mimořádnou hodnotu na poli sfragistiky pro svou dobře dochovanou pečeť Diviše Slavaty, která je jeho jedinou známou pečetí ve východních Čechách a jednou z mála dochovaných vůbec. Na základě porovnání se staršími pečetěmi je pravděpodobné, že se jedná o pečeť pořízenou jiným typářem, který je ale se staršími pečetidly ikonograficky shodný a liší se jen drobnými detaily. Listina je smutnou ukázkou toho, jak historické písemnosti trpí neodborným zacházením a nevhodným způsobem uložení. V současnosti je již listina zrestaurovaná a uložená v ochranné krabici v depozitáři Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě.

Příloha č. 1 Transkripce listiny Diviše Slavaty[38]

8. srpna 1575, s. l.
Diviš Slava z Chlumu a Košumberka vydává artikule pro cech krejčích (a postřihačů) v městečkách Luže a Chrast.

Já Diviš Slavata z Chlumu a z Košmberka a na Košmberku, císaře římského, Jeho Milosti, rada, oznamuji tímto listem všem vůbec, před nimiž čten nebo čtoucí slyšán bude, že předstoupivše přede mne [obyvatelé] z městečka Luže mistři řemesla krejčovského, poddaní moji, mne, jakožto pána svého, snažnou žádostí prosili. Poněvadž v městech jiných královských i panských vejsady majíce, jimi se spravují a podle nich spravujíc se [řídí, abych jim pořádky anebo cechy], kterýmiž by se [řídili] a spravovali i s budoucími potomky svými, ustanovil a utvrdil. A protož já nadepsaný Diviš Slavata jich slušné žádosti odepříti nemoha a zvlášt[ě zach]ov[ání] pořádku dobrého, kteréž by na časy budoucí při témž řemesle zůstati jměl, jim cech a pořádek v témž městečku Lůži, mým osedlým řemesla krejčovského, ustanovil a mocí listu tohoto mého ustanovuji [a tu milost obdarování] jim a potomkům jich sám od sebe i od svejch dědicův a budoucích činím a za právo, cožkoli v tomto mém listu po artikulích napsáno jest, [od dnešního] dne [a datem] listu tohoto aby drželi tak, aby dědicové moji ani budoucí v tom jim překážky žádné ne-

[37] *Srov.* P. Fabini, *Městečko Luže v 16. a 17. století,* s. 61–80.

[38] K transkripci listiny byla využita metodika Ivana Šťovíčka a kolektivu (Ivan Šťovíček a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.). Text byl rekonstruován s využitím opisu listiny uloženém v ANM, rekonstruované části textu se nachází v hranatých závorkách.

činili, nýbrž tomuž chci, aby jim toto mé obdarování na všech artikulích stále a nepohnutedlně [beze všeho poru]šení [bylo etc.]

Item předkem nejprve přede všemi věcmi nyní i v budoucích časích to chci míti a listem tímto cechmistrům a mistrům téhož řemesla krejčovského a postřihačského v městečku Luži od[e mě] aneb na [mís]t[ě mým] ustanoveným poroučejíc přikazuji, aby předkem pořádek ten dobrý před Pánem Bohem i před lidmi chvalitebný mezi sami sebou zachovávajíc drželi a jiné k témuž přivo[zovali a rozpu]stilosti při témž pořádku svém, což by proti Pánu Bohu bylo, sami se toho nedopouštějíc, jiným činiti zbraňovali, ani lidí poludných mezi sebou netrpěli.

Item v tom cechu každého [roku] mají být cechmistři dva a ti mají potvrzeni ode mne nadepsaného Diviše Slavaty z Chlumu a z Košmberku, dědicův a budoucích mých býti.

Item kdož by se mezi nimi tu v městečku Lůži mém vosaditi chtěl, ten aby list pořádný zachovací rodičův svých, též i od řemesla přinesl a před [...] mistry aby jej položil a ukázal. A kdyby do cechu vstupovati chtěl, ten prvotně aby též list vejhostní [zj]ednal. [A je]stli že [by] prve nebyl člověk dědičný můj, takovej aby do cechu sedm grošův českých [a dvě libry vosku dal a] svačinu mistrům aby udělal. A pakli by byl domácí a rodič lužský, ten aby půl čtvrta groše [český]ho a je[dnu libru vosku d]al.

Item kdož by kolvěk krejčovství dělal na zboží mém [košmberském, buď v městečkách aneb ve] vsech, kromě v městečku Chrastu, a v obydlích p[oddaný]ch mých, buď vandrovní tovaryš aneb podruh nezachová[vajíce] s nimi pořádkův cechovních, [ten k]ažd[ý] [s radou] mou aneb úředníka mého [vyzdvižen býti má a cechmistři a spolumistři], obyvatelé v městečku Lůži, aby moc měli jemu krejčovství pobrati. A pakli by bylo u koho děláno krejčovstvo z nepoddaných [i poddaných, ten každý aby dal do] komory Jeho Milosti p[...] kopu grošův českých [...] a aby dal do cechu jednu kopu grošův českých a nad to vejše i v městečku Lůži, kdož by kolvěk krejčovstvo dělal, podnikše s nimi pořádku [cechovního]. Též [aby cechmistři] a mistři [moc měli jemu to zastaviti i trestati a krejčo]vství pobrati.

Item kdož by jeden druhému z verštatu tovaryše odluzoval, a to naň dovedeno bylo, ten aby dal do jich cechu jednu libru vosku [a trestání v kasu obecní] aby po[dnikl, pokudž by se mistrům za slušné zdálo].

Item který by mistr komu dílo skazil a nebo jemu s sukna daného že by málo udělal, a ten vznesl by to na cechmistry, a to naň bylo shledáno a [od cechmistrův a tovaryšův] že by to neřádný [dílo děláno bylo a že] by se př[ede všemi] mistry z to[ho nařčení] řádně nemohl vyvésti, ten každý podle stvrzených práv cechovních měl by zbaven býti řemesla. Též však to mezi nimi aby bylo p[odle rady mé, dědicův a budoucích mých s vopravou, pakli by se toho více dopustil] než jednou, aby konečně řemesla zbaven byl.

Item který by mistr vostatečného robence na řemeslo k sobě v učení přijal, ten učedlník [má býti rodičův zachovalých] a sám též.

Item [žádný] mistr [nemá míti než jednoho] učedlníka, a když toho vyučí, můž[e] přijíti jiného učedlníka a před cechmistry smluviti.

Item každý učedlník má se učiti řemeslu [rok a od učení mistru dáti, jakž smluví, a do cechu dvě libry] vosku. [Pakli by učedlník byl smluven] za dvě léta, tehdy nebude mistru povinen nic platiti, toliko dvě libry do cechu vosku a oni cechmistři list jemu od řemesla dáti mají. Pakli by [chudého přijal, s ním milost buď učiněna].

Item [který by] tovaryš z verštatu chtěl vyvstati, má odpuštění vzíti a napřed tejden dáti mistru věděti a pacholík dvě n[eděle]. Pakli by toho který neučinil, od cechmistrů [hodně trestán býti má. A nižádný tovaryš před slavnýma hody], jakožto před Narozením Krista Pána, Hodu velikonočního a hodu Seslání Ducha Svatého a před jarmarkem od svého mistra [be]z [hod]né příčiny z verštatu jeho na tři [neděle nikoli vstáti nemá]. P[akli by] to kt[erý svývolně přestoupil a to cechmistři s jinými mistry] vskutku shledali, má takový se zase k mistru svému vedle jich rozkázání postaviti.

Item k[dy]by cechmistři svým rozkázáním mistry anebo [cech obeslali a hodinu jim ukážíc, který by mistr svývolně nepřišel, leč by pro hodnou] příčinu přes pole obšel, za vinu libru vosku do cechu aby dal, trestání aby podstoupil, pokudž by se mistrům za slušné zdálo.

Item ž[ádný mistr, jsa do cechu] obeslán, [nemá odsud jíti, dokudž cech rozpuštěn nebude, leč] pro slušnou potřebu a s odpuštěním cechmistrův.

Item kdož by v cechu nepoctivě mluvil aneb že by jeden druhého zhaněl, ten aby pokutu dal podle provinění [většího aneb men]šího [podle uvážení cechu].

[Item kdož by komu] aneb jeden druhému dílo odluzoval, neb jeden druhého v poctivosti haněl a toho naň nedovedl hodným svědomím řádně, takový trestán býti má [a pokutován, pokudž se mistrům] všem [za slušné zdáti bude].

Item který by učedlník ve vsi, anebo kdež by cechu řádného neměli, učil se, takový žádný při řemesle aby fedrován nebyl, pokudž by při cechu [řádném] z[novu] se [neučil u] m[istrův]. ††[39)]

Item [co se pak krejčích nynějších] i potomních osedlých v městečku Chrasti dotýče, přitom jest také vůle má i rozkaz, aby oni s nimi cech, podnik[nouc] pořádek ten cechu [též jako i oni drželi], a to pro samý [pořádek a zbránění rozpustilosti na gruntech mých, poněvadž] v jednom městečku mém v Lůži býti má, aby též i v Chrasti, s nimi jej držíc, se toho nedopouštěli. To taky kterýkoli krejčí ve vsi mé kterékoli na tento čas [bydlí anebo potom bydlil by na zbůží mém košmberském,] ten každý s osedlými lužskými, poddanými mými, tento cech a pořádek podniknouti má. Pakli by toho učiniti nechtěl, řemesla jemu dělati bráněno býti má.

[Item i krejčí z městečka] Chrasti osedlí, poddaní moji, [učiníc to, a s nimi] cech podniknouce a pořádky zachovávajíce budou moc míti a mají též těchto artikulův cechovních [v tom]to listu položeným a potvrzeným spolu [s osedlými krejčími lužskými užívati. Než] potomně jestliže by jim pak cech též aneb [obdaro]vání

[39)] Dva křížky, které jsou psány jiným inkoustem než zbytek textu, naznačují vsuvku.

[obzv]láš[ní] v témž městečku při témž řemesle [dáno bylo ode mně, od dědic]ův [aneb od budou]cích [mých], budou moci [od tohoto cechu] se odt[rhnou]ti [a sami to, což by jim mnou aneb poto]mky mými stvrzeno bylo, drželi.

+ Item každý mistr v městečku mém Lůži a v městečku Chrasti cech tento a pořádek držící, vyuče se buďto u otce svýho aneb kdežkoli jinde, list zachovací [rodičův svých i také] od řemesla ukážíc, aby měl právo [k řemeslu] tak, jak otec jeho má anebo měl beze všech povinností [a nákladův] v[ětších] nežli sedm grošův českých a libru vosku do cechu, když p[řijat] bý[ti] má, aby dal.

Item [poněvadž se jiní v tomto psaní] artikulové [vykonávají], též taky [i tento artikul]. Kterej by se mistr neřádně choval a [dopustil by se] smilstva, cizoložstva, ten takový mistr a řemeslník každý, [který by] se [toho dopustil, má řemesla zbaven býti].

[Item který by mistr přijímal] cech, nemaje manželky, ten takový každý aby se do roka voženil. Pakli by [se] v ten [čas] nevoženil, tehdy pokuty do cechu jednu kopu grošův českých položil.

Item [co se postřihačův dotejče, tomu chci, aby v měsetč]ku Lůži a v městečku Chrasti nyní i budoucně toliko jeden postřihač v tom [každém měs]tečku zachovalý a tomu řemeslu postřihačskému pořádně vyučený byl, [s těmi krejčími tento cech a pořádek podstoupíc].

Item ostatní a nejposléze tohoto sobě s dědici a budoucími svými v tomto listu pozůstavuji: Jestliže by pak toho potřeba uznána byla, že by jak[ý nedostatek při těchto artikulích ještě v tomto listu a obdarování mém byl, pro kterýž] by toto obdarování mé [znovu]obnovení potřebovalo, to abych já, dědicové a budoucí moji buďto umenšiti, přivětšiti, potvrditi [tolikrát, kolikrát] po[třeby by bylo, učiniti moc měl a mohl].

[Jenž jest] psán a dán léta od narození Syna božího tisícího p[ětistého] sedmdesátého pátého v pondělí po památce Proměnění Krista Pána [na húře Tábor. A toho na potvrzení pečeť svou vlastní k tomuto mému obd]ar[ování] při[věsiti sem dal].

[Diviš Slavata z Chlumu a Košmberka a na Košmberce m. p.]

ZUSAMMENFASSUNG

FUND VON ZUNFTARTIKELN FÜR DIE ZUNFT DER SCHNEIDER IN LUŽE (LUSCHE) MIT DEM SIEGEL VON DIVIS SLAVATA VON CHLUM UND KOSCHUMBERG AUS DEM JAHR 1575

Der Beitrag befasst sich mit einer Pergamenturkunde, die im Depositar des Regionalmuseums in Vysoké Mýto (Hohenmauth) in der Sammlung von Einzeldokumenten gefunden wurde. Bis jetzt wusste niemand von ihrer Existenz, dies stellt also eine bedeutende Entdeckung dar. Es handelt sich um die Zunftartikel der Schneiderzunft der Stadt Luže aus dem Jahr 1575, deren Text bisher nur durch eine Abschrift aus dem Jahr 1863 bekannt war. Nachforschungen ergaben Fakten, die eine Vorstellung von deren Schicksal und deren Stellung im Kontext der regionalen Geschichte vermitteln.

Das Dokument wurde dem Museum wahrscheinlich von Václav Tichý, einem Bürger, Kaufmann und begeisterten Sammler aus Vysoké Mýto, geschenkt, wie das Etikett auf der Rückseite des Dokuments zeigt. Außerdem erfahren wir dank des Etiketts, dass das Dokument 1895 in Prag auf der Tschechoslawischen ethnographischen Ausstellung ausgestellt wurde. Wie und wann das Dokument in die Hände von Václav Tichý gelangte, konnte ebenso wenig geklärt werden, wie zu welcher Zeit und auf welche Weise es in den Depositar des Museums gelangte.

Der Beitrag stellt die Persönlichkeit Václav Tichý und den Herausgeber der Urkunde, Divis Slavata von Chlum und Koschumberg, der sie mit seinem Siegel versehen hat, kurz vor. Dies ist, wie es sich herausstellte, sein einziges erhaltenes Siegel in Ostböhmen. Der Vergleich mit anderen Siegeln von Divis Slavata, die den Urkunden beigefügt sind, die im Nationalarchiv und im Staatlichen Regionalarchiv in Třeboň (Wittingau) aufbewahrt werden, ergab, dass sich die Siegel von Divis in mehreren Details unterscheiden. Jedes von diesen wurde wahrscheinlich durch Abdruck eines anderen Siegeltypars erzeugt. Neben einer Analyse des Urkundeninhalts enthält der Beitrag auch eine Transkription des Schriftstücks. Aufgrund der erheblichen Beschädigung des Originaldokuments musste der Text anhand der Abschrift des Dokuments aus dem Jahr 1863 rekonstruiert werden.

Nicht zuletzt wird hier dargelegt, wie historisch wertvolle Quellen in der Vergangenheit verloren gehen konnten, d. h. dass der Enthusiasmus der Sammler in Verbindung mit dem Glauben an das Verdienst um die Erhaltung historischer Dokumente für künftige Generationen zur Zerstörung und zum Verlust dieser Dokumente geführt haben könnte.

Překlad Artlingua, a. s.

SUMMARY

THE FINDING OF THE CHARTER OF THE TAILORS' GUILD IN LUŽE WITH THE SEAL OF DIVIŠ WILHELM SLAVATA OF CHLUM-KOSCHUMBERG FROM 1575

This paper deals with a parchment document found in the archive depositary of the Vysoké Mýto Regional Museum, in the Collection of Individual Documents. No one was aware of its existence before, making it a significant discovery. The document is a 1575 charter of the tailors' guild in Luže, the text of which had only been known thanks to a copy from 1863. Subsequent research has revealed facts that helped outline its likely history and its place in the context of regional history.

This document was probably donated to the museum by Václav Tichý, a burgher, merchant and avid collector from Vysoké Mýto, as indicated by the label on the document's back. In addition, the label also reveals that the document was exhibited in Prague at the Czechoslavic Ethnographic Exhibition of 1895. It has not been established how and when the document came into Václav Tichý's possession, nor has it been established when and how it came into the museum's depositary.

This paper briefly introduces Václav Tichý and Diviš Wilhelm Slavata of Chlum-Koschumberg, the issuer of the charter who also affixed his seal to it. It turns out this seal is the only surviving example of its kind in East Bohemia. Comparison with other Diviš Slavata's seals, attached to documents stored in the National Archives and in the State Regional Archives in Třeboň, revealed that these impressions differ in several details, which means that each was likely made with a different seal matrix. In addition to an analysis of the document's content, this paper also includes its transcription. Due to the considerable damage to the original document, it was necessary to use the 1863 copy to reconstruct the text.

Last but not least, the paper shows how valuable historical sources could have been lost in the past, i.e., how collectors' enthusiasm combined with a belief in the merits of preserving historical documents for future generations could have led to the destruction and loss of such documents.

Překlad Artlingua, a. s.

ZPRÁVY NACHRICHTEN REPORTS

ČEŠI VE STÁTĚ IDAHO A MOŽNOSTI ARCHIVNÍHO VÝZKUMU

Jen do propuknutí 1. světové války odešly z českých zemí do Spojených států amerických statisíce lidí. Bohatá historie krajanských komunit na východním pobřeží (New York, Baltimore, Boston), v Texasu, na Středozápadě (Nebraska, Kansas, Iowa) či v oblasti velkých jezer (Chicago, Cleveland, Milwaukee) je již poměrně probádaná. Stran zájmu badatelů na obou stranách Atlantiku nicméně dosud zůstávali Češi, kteří se usadili v rozlehlém teritoriu, označeném jako Severozápad USA, zahrnujícím státy Washington, Oregon, Montana, Wyoming a Idaho. Samozřejmě v porovnání s výše zmíněnými regiony se krajanů usadilo na Severozápadě mnohonásobně méně a jejich společenský, kulturní, duchovní a politický život nedosahoval takového významu. Jednalo se o rozlehlé státy s nízkou hustotou obyvatelstva, chybějící infrastrukturou, horskými a zalesněnými oblastmi, příliš vzdálené od rozvíjejících se velkoměst a hlavních přistěhovaleckých tras imigrantů ze střední Evropy. Přesto výzkumem historických pramenů i zde nacházíme zajímavá česká společenství a osudy.

Jako příklad za všechny může sloužit Idaho.[1)] Oblast obývaná indiánskými kmeny Niimíipu[2)] a Šošonů byla prozkoumána teprve počátkem 19. století. Na podzim 1810 vyrostla první bělošská osada Fort Henry na Snake River v jihovýchodní části, nicméně záhy byla opuštěna. K prvnímu stálému osídlení došlo až o padesát let později založením městečka Franklin mormonskými osadníky. V téže době byla na řece Clearwater na severu Idaha nalezena ložiska zlata, což postupně přilákalo mnoho dobrodruhů i rodin s úmyslem farmařit. V roce 1863 vzniklo tzv. Idaho Territory, zahrnující i dnešní státy Montana a Wyoming, a finální teritoriální podobu získalo 3. července 1890, kdy jako nově vzniklý stát Idaho vstoupil do Unie, coby třiačtyřicátý v pořadí. V té době měl přes 88 000 obyvatel a noví stále

[1)] Původ samotného názvu státu zůstával dlouho nejasný. Když Senát amerického Kongresu ve Washingtonu D. C. vybíral roku 1860 jméno pro nové teritorium, navrhl jistý průmyslník a lobbista jméno Idaho, které podle něj pocházelo z jazyka Šošonů a znamenalo „*klenot hor*“. Název byl přijat, ale ukázalo se, že je smyšlený, respektive ve zkomolené podobě převzatý z jiných indiánských jazyků.
[2)] Kmen je známější spíše jako Nez Perce, což pochází z francouzského označení „*propíchnuté nosy*“, ačkoliv příslušníci kmene ozdobám tohoto druhu neholdovali.

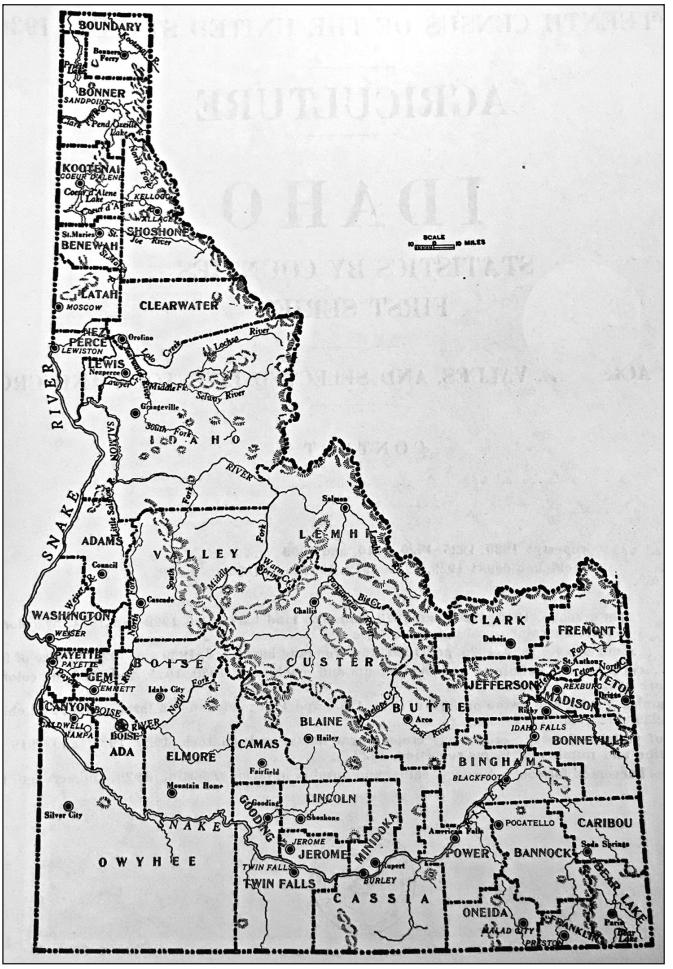

Obr. 1.
Mapa okresů
státu Idaho

přicházeli s vidinou zbohatnutí ze zlata a dobrých klimatických podmínek pro zemědělství v úrodných údolích. Zimy bývaly mírné, léta suchá a nikterak horká. Tradičně se zde dařilo pšenici, ovoci a především bramborám, které se staly hlavním vývozním artiklem.

Co se týče českých přistěhovalců, nejpočetnější vlna dorazila na přelomu 19. a 20. století, ačkoliv již z dřívějších desetiletí existují zprávy o jednotlivcích, kteří se v Idahu prosadili v různých oborech. Například Jan Král (*John Krall*) zbohatl v éře zlaté horečky. V roce 1861 vydělal peníze v prvním velkém zlatém dole ve Florence, aby je investoval do vlastní pekárny v Pleacerville a později v hlavním městě Boise, kde provozoval také hostinec a především stál v roce 1867 za zrodem lokálního pivovaru. Po osmi letech prodal podíl svému obchodnímu partnerovi, ale pů-

Obr. 2. Rodina českých farmářů v Idahu

vodní, z Čech přivezená technologie výroby zlatavého moku setrvala a podnik, po vystřídání několika různých názvů, roku 1933 přijal jméno Bohemian Breweries Inc.[3] Náležel k němu i oblíbený Bohemian Club na Main Street, hlavní obchodní třídě v Boise. Prameny k české stopě v lokálním pivovarnictví jsou k nalezení v Herman W. Ronnenberg Papers (MG 472) v University of Idaho Library, Special Collections and Archives v Moscow.

Louis Fleischner, pocházející z židovské rodiny v obci Podlesí (*Vogelsang*) u Kašperských hor se nechal zlákat zlatou horečkou a roku 1861 dorazil do nově založeného Lewistonu na severozápadě. Jediný přístav v Idahu, ležící na soutoku řek Snake River a Clearwater, se na krátkou dobu dokonce stal hlavním městem. Fleischner prozkoumával hory, obchodoval s indiány, pracoval v dolech, zažíval nejrůznější dobrodružství, která pilně sepisoval. Do knižní podoby je v roce 1960 přetavil známý historik Alfred Apsler.[4] V Lewistonu žil také Jan Philipi z Prahy, který zde provozoval krejčovský salon.

Václav Papež (*Wencel Papesh*) od roku 1906 vlastnil řeznictví v rostoucím hornickém městečku Kellogg na severu Idaha. Záhy své obchodní aktivity rozšířil na

[3] V Midvale v sousedním státě Utah dnes funguje pivovar podobného názvu, Bohemian Brewery, založený roku 2001 Josefem Petrášem, který v osmdesátých letech 20. stol. emigroval z Československa. Ve Spokane ve státě Washington do roku 1962 existoval pivovar Bohemian Breweries s vedoucím sládkem Richardem Mužátkem.

[4] Alfred Apsler, *Northwest Pioneer. The Story of Louis Fleischner*, *Farrar, Straus and Cudahy*. New York 1960.

VZHŮRU DO IDAHO!

DO NOVÉ ČESKÉ OSADY!

První výlet

na zavodňované pozemky v Market Lake, Idaho, vyjede z Omaha, Neb. v úterý dne 14. dubna ve 3.30 hod. odp.

Toto jest ještě čas pro ty, kteří by chtěli ještě půdu připraviti pro letošní sklizeň, protož nepromiňte tuto příležitost!

Zároveň jsou tam některé pozemky, které byly již obdělané, pro letos k pronajmutí neb prodeji.

Druhý výlet bude 28. dubna.

Cena jízdy sem a tam jest $35.85, kteryžto celý obnos se vrátí těm, kteří koupí 80 akrů. Dopisy a dotazy adresujte:

Snake River Land and Irrigation Co., Market Lake, Idaho.

Můžete psáti česky! Přihlášky stran jízdních lístků zašlete v čas na:

J. B. ANDERSON, Union Depot Hotel, Omaha, Neb.

Pozemky zakoupili: J. Ledvina, Wahoo, Neb, 200 akrů; J. Egermayer, Tacoma, Wash., 80 akrů; J. Kůča, Rushville, Neb., 160 akrů; F. Panek, Leigh, Neb., 160 akrů. 50x3

J. EGERMAYER, český jednatel této společnosti, pojede s výletem!

Obr. 3.
Novinový inzerát na novou osadu Market Lake

obchod s potravinami, malý finanční ústav (*State Bank of Kellogg*), jehož prezidentem byl v roce 1910 zvolen, a konečně závod na zpracování masa Papesh Meat Company. Obchodoval také s pozemky, působil jako radní a zasloužil se o rozvoj celého okresu uprostřed panenské přírody, dnes tvořící chráněný národní les Coeur d'Alene National Forest. Dílčí materiály o Papežově podnikání se nacházejí ve sbírkách Mining and Smelting Museum v Kellogg.

Větší skupiny českých osadníků přicházely do Idaha od konce 19. století až do dvacátých let 20. století. V tomto období se také zdvojnásobil počet obyvatel státu ze 160 000 na 325 000. Lidé byli obecně přilákáni možností získat levně rozlehlé pozemky s kvalitní půdou. V srpnu 1894 byl totiž přijat tzv. Carey Act, rovněž znám jako zákon o federální pouštní půdě, který umožnil soukromým společnostem vybudovat zavlažovací systém v oblastech, trpících suchem, a profitovat z prodeje vody. Právě v Idahu v dalších desetiletích vyrostl důmyslný systém vodních kanálů, díky nimž měly farmy a pole dostatek vláhy. Hojně distribuované krajanské tiskoviny jako *Pokrok západu*, *Amerikán*, *Slavie* či *Dennice novověku* již v dubnu 1896 otiskly inzeráty, lákající možné osadníky do nově založené české osady Market Lake na východě státu, nedaleko hranic s Wyomingem. Čeští farmáři zamířili také do osad a městeček Emmet, Southwick, Salmon, Fort Lemhi, Weiser, Roberts a Rupert. Zpravidla se sem přesouvali z Nebrasky, Iowy, Kansasu či odjinud ze Stře-

Obr. 4. Někdejší budova Besedy v Buhl

dozápadu, kde jejich úrodu ničilo sucho, záplavy a nálety kobylek. Co se týká větších sídel, usazovali se především v Boise, Nampa, Idaho Falls, Post Falls a Pocatello, kde se dobře prosadili jako pekaři, řezníci, sládkové, řemeslníci, provozovatelé menších živností. V Nampa byla roku 1926 dokonce postavena Národní budova (*Bohemian Hall*), centrum krajanského života pro široké okolí. V červnu 1952 ji bohužel zničil požár.

Od roku 1908 narůstal počet českých rodin v městečkách Buhl a Castleford u Twin Falls na jihu státu. V Nebrasce dokonce vznikl Český kolonizační klub, který sem uskutečnil několik výprav pro případné zájemce. Mnoho z těch, kteří se přestěhovali, bylo rovnou zaměstnáno na stavbách vodních kanálů. V čistě zemědělské oblasti vedla krajanská komunita plodný kulturní život. V roce 1921 byla založena pobočka Západní Českobratrské jednoty (ZČBJ)[5] a spolek Beseda s vlastní klubovnou, kde se pořádaly besídky, hudební, čtenářské a taneční večery.

[5] *Western Fraternal Life Association* byl svépomocný pojišťovací spolek, založený roku 1897 Janem Rosickým v Omaze ve státě Nebraska. Spolek vznikl odtržením dvaceti devíti poboček Česko slovanského podporujícího spolku *(Bohemian-Slavonian Benevolent Society*, aby mohl lépe reagovat na potřeby členů žijících převážně v zemědělských oblastech. Podporoval český kulturní život v USA, pomáhal krajanům v nouzi, sám organizoval divadelní představení a koncerty, vydával také měsíčník *Bratrský věstník (Fraternal Herald).*

Vznikl i Sokol pod vedením Antonína Suchana, měl ovšem jen krátké trvání. Nejbližší stálé sokolské jednoty tak existovaly v Seattlu a v Portlandu. Místní Češi vlastnili farmy velmi blízko sebe a navzájem si pomáhali. Společně pronajali i dřevěnou budovu v obci Lucerne, která sloužila jako provizorní česká škola. Prostřednictvím Československé národní rady americké také finančně podporovali protirakouský odboj vedený T. G. Masarykem a o dvacetiletí později zahraniční boj proti nacistům v čele s Edvardem Benešem. Mnozí svá hospodářství prodali, odstěhovali se a mladší generace se plně amerikanizovaly, Buhl zůstal nejvýznamnějších centrem českého života v celém Idahu. Na hřbitově West End na předměstí jsou ostatně desítky náhrobků s českými jmény. Profesor James Gentry z College of Southern Idaho spolu s badatelkou Kathy Vitek v červnu a červenci 1983 uskutečnili v rámci grantového projektu výzkum mezi třicítkou potomků krajanů a natáčeli jejich výpovědi na magnetofonové pásky. Přepisy těchto rozhovorů mají 1 281 stran a nacházejí se v pěti svazcích v univerzitní knihovně.[6] Originály nahrávek jsou uloženy ve státním archivu v Boise.[7] Jedná se o unikátní materiál, přibližující osudy našich osadníků, těžkosti, kterými procházeli, a motivaci, proč přicházeli do Idaha, ale i do sousední Montany a Oregonu. Gentry poznatky z projektu o čtyři roky později shrnul do popularizačního článku.[8]

Idaho State Archives, sídlo Idaho State Historical Society v Boise[9] je bezpochyby nejlepším místem, kde zahájit bádání o české komunitě. Bohatá knihovna s množstvím svazků o regionální historii, oficiálními statistikami ze sčítání obyvatel, kronikami a seznamy naturalizovaných imigrantů nabízí široké možnosti výzkumu.[10] Přístup do řady sbírek je přímo online. Je tu i značné množství archivních sbírek lokálních osobností, jejichž význam přesáhl hranice státu. Především je to případ několikanásobného kongresmana a senátora Henryho Clarence Dworshaka (1894 –1962) z rodiny českých přistěhovalců do Minnesoty. Vyučil se tiskařem, v hod-

[6] James R. Gentry – Kathy Vitek, *Czechoslovakian Culture in the Buhl-Castleford Area (Vol. I – V)*, Idaho Oral History center, Boise 1983.

[7] Mary Zaruba – Blanche Palat – Edward Kusy – Ella Kudiac – Dwane Machacek – Matilda Machacek – Thomas Novacek – Vlasta Novacek – Leonard Pospisil – Mildred Pretl – Frank Sedivy – Albin Severa – Anton Suchan – Blanche Suchan – Carmen Svancara – Victor Svancara – Linda Vitek – Leonard Vitek – Agnes Zach – Adella Foukal – Stephen Foukal – Kucera – Schooler – Butler – Cejka – Dykas – Hejtmanek – Jones – Machacek – Novacek.

[8] James R. Gentry, *Czechoslovakian Culture in the Buhl-Castleford Area;* In: Idaho Yesterdays 29–30 (zima 1987), s. 2–14.

[9] https://history.idaho.gov, citováno k 17. 10. 2021

[10] Oproti tomu archivy sedmnácti univerzit na území Idaha obsahují jen poskrovnu informací o Češích. Není ostatně známo mnoho našich akademiků, působících na zdejší univerzitní půdě, s výjimkou profesora lesnictví na University of Idaho v Moscow Karla J. Stoszka a profesora cizích jazyků na Idaho State University v Pocatello Aloise Karla Mladěnky.

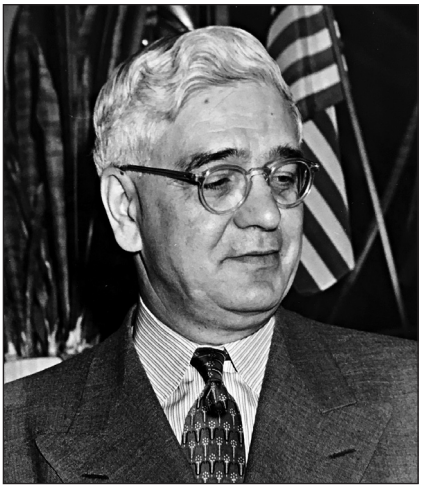

Obr. 5.
Kongresman
Henry Clarence Dworshak

nosti seržanta prošel evropskými bojišti první světové války. Až v dospělosti, roku 1924, se přesunul do Burley v Idahu a začal vydávat časopis *Burley Bulletin*. Energický Dworshak se stával stále známějším ve veřejném prostoru, byl svobodným zednářem, prominentním členem Rotary clubu, National Editorial Association sdružující vydavatele či organizace American Legion pro válečné veterány. V roce 1936 poprvé neúspěšně kandidoval do federálního Kongresu ve Washingtonu D. C., o dva roky později již uspěl a zahájil dvacet dva let trvající politickou kariéru, sedm let ve Sněmovně reprezentantů, patnáct let coby senátor. V barvách republikánské strany často oponoval politice F. D. Roosevelta, byl pro menší vojenskou angažovanost USA ve světě, snažil se také pomáhat zemědělcům a prosazoval stavební projekty v Idahu. Otec čtyř synů zemřel v osmašedesáti letech a je pohřben na Arlingtonském hřbitově ve Washingtonu.

Henry C. Dworshak Records (MS 84) obsahuje sto čtyřicet šest kartonů politikovy pozůstalosti, včetně osobní a pracovní korespondence a projevů na kongresové půdě.[11)] Je patrno, že nebylo významnějšího a vlivnějšího zákonodárce, který dokázal tak povznést průmysl a životní úroveň v celém Idahu. Dworshakovo jméno ostatně dodnes nese škola v Burley, přehrada na řece Clearwater a jeden z četných státních parků.

Jak se osobně přesvědčil autor tohoto příspěvku při badatelském pobytu v Idahu v září 2021, v archivech a knihovnách se dosud nacházejí neprozkoumané sbírky, dotýkající se zdejších krajanů. Na základě sesbíraných zkušeností lze vytvořit jis-

[11)] Kompletní inventář: https://idahohistory.contentdm.oclc.org/digital/collection/p265501coll4/id/125/rec/1, citováno k 17. 10. 2021

tou metodiku, jak postupovat při výzkumu historie českého osídlení v řidčeji obydlených oblastech Severozápadu USA, kde chyběla síť větších krajanských spolků a česky psaná periodika. Vedle rozhovorů s pamětníky, kterých již bohužel zbývá minimum, lze jako nejefektivnější postup doporučit výzkum v městských, okresních a univerzitních knihovnách, komunikaci s genealogy, pátrání po zmínkách o Češích v archivech lokálních tiskovin, v úředních seznamech osadníků, případně zaměření se na obory, v nichž nejčastěji působili, tedy zemědělství, hornictví, pivovarnictví a potravinářství. Výsledkem pátrání pravděpodobně nebudou ohromující zjištění o vysokých počtech krajanů, o ryze českých čtvrtích a osadách, ale spíše zajímavé detaily z každodenního života prostých lidí, kteří při cestě za svobodou a zajištěním lepšího života pro své potomstvo neváhali zamířit i do rozlehlých zdejších divokých končin, obklopených horami, lesy a řekami. A uspěli.

V současné době neexistuje v Idahu žádný český krajanský spolek, ani virtuální na sociálních sítích. Vzhledem k přírodním krásám, nižším životním nákladům a vhodným podmínkám pro podnikání lze však očekávat, že český element v „bramborovém státě" v budoucnu znovu posílí.

Martin Nekola

25 LET RESTAUROVÁNÍ V HORŠOVSKÉM TÝNĚ

Konzervátorská a restaurátorská dílna Státního okresního archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně si v roce 2021 připomněla 25 let své existence. A to hned několika počiny. U příležitosti významného jubilea vznikla ojedinělá publikace, na jejímž sepsání se podílel celý kolektiv domažlického archivu. Kniha s názvem *Archiv jako klenotnice minulosti : 25 let restaurování v horšovskotýnském archivu* provází příběhem okresního archivu, prezentuje jeho archivní bohatství a představuje významné okresní archiváře. Ve své druhé části kniha poodhaluje tajemství a smysl restaurátorského řemesla a seznamuje čtenáře jakým způsobem restaurátorky pečují o ruční a strojový papír, opravují poničené vazby knih, ošetřují korozí poškozené texty, obnovují funkčnost kovových prvků nebo dávají vyniknout kráse pergamenových listin a jejich voskových pečetí. Křest publikace proběhl 15. června 2021 v archivní zahradě za účasti současných i bývalých zaměstnanců archivu, hostů z řad veřejného a kulturního horšovskotýnského života i kolemjdoucích návštěvníků.

Ve dnech 14. a 15. září 2021 uspořádal Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně ve spolupráci s Českou archivní společností workshop pod názvem Setkání u příležitosti 25 let činnosti konzervátorské a restaurátorské dílny v SOkA Domažlice. V příjemném prostředí společenského sálu Městského kulturního zařízení se v Horšovském Týně sešly desítky kolegyň a kolegů konzervá-

torů a restaurátorů z dílen archivů celé České republiky. Pozvání na setkání přijala bývalá ředitelka okresního archivu, jež stála u zřízení horšovskotýnské dílny, dr. Věra Steinbachová a její předchůdce ve funkci ředitele okresního archivu, pozdější ředitel Státního oblastního archivu v Plzni, dr. Petr Mužík. Nejen svojí přítomností, ale i několika slovy přispěli k zahájení setkání zastupující ředitel Státního oblastního archivu v Plzni dr. Karel Řeháček, ředitel odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky dr. Jiří Úlovec a také starosta města Horšovský Týn Ing. Josef Holeček. Po vřelých úvodních slovech následoval blok retrospektivních, sumarizujících a odborných přednášek, jimiž s grácií sobě vlastní provázela přítomné vedoucí Státního okresního archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně **Mgr. Radka Kinkorová**.

Na vznik dílny v Horšovském Týně, první nesmělé krůčky a pozdější velké kroky zavzpomínala **Jiřina Vasiová** ve svém příspěvku *Čtvrtstoletí s restaurátorskou a konzervátorskou dílnou SOkA Domažlice*. Na ni navázala **Ing. Lucie Šimková**, jež prezentovala činnost *Restaurátorské a konzervátorské dílny v Horšovském Týně v číslech*. **Mgr. Petr Kolář** ze 4. oddělení Státního oblastního archivu v Plzni připomněl historii déle působící konzervátorské a restaurátorské dílny v rámci oblastního archivu příspěvkem *Partnerské pracoviště. Restaurátorská a konzervátorská dílna v SOA v Plzni. Péče o archiválie ve státních archivech ČR – inventura let 1993 –2021* tak zněl název příspěvku **Doc. Dr. Ing. Michala Ďuroviče**, t. č. vedoucího Ústavu chemické technologie restaurování památek na VŠCHT v Praze, který v něm mimo jiné zavzpomínal na horšovskotýnskou dílnu, u jejíhož zrodu stál a podílel se informačně nejen na jejím technickém vybavení, ale se svými kolegy z Národního archivu (tehdy Státního ústředního archivu v Praze) též na předávání prvních důležitých instrukcí a cenných rad ohledně konzervování a restaurování papíru. Po přestávce zahájila druhý blok přednášek **Mgr. Jana Řičicová** z hostitelského archivu hodnotným referátem o *Konzervaci kovových typářů*. V odborných tématech zaměřených tentokrát na restaurování voskových pečetí pokračovali restaurátoři z Národního archivu **Mgr. Libuše Holakovská** s otázkou *Reverzibility zásahu při restaurování voskových pečetí* a vedoucí oddělení péče o fyzický stav archiválií Národního archivu **Ing. Benjamin Bartl, Ph.D.,** s polemikou *Použití cerezínu Permulgin 3274 pro restaurování voskových pečetí*. **Ing. Martina Pechová** ze Státního oblastního archivu v Třeboni přednesla referát, jenž vznikl ve spolupráci s **Ing. Alenou Kajanovou** z téhož archivu, pojednávající o *Nálezu z makovice zvonice v Nových Sadech u Písečné*. Do světa fotografií zavedla posluchače restaurátorka Národního archivu **Mgr. Blanka Hnulíková** námětem *Zpřístupnění obrazu rozbitých skleněných negativů*. Odbornou část setkání uzavřela svým zajímavým pojednáním o restaurování upomínkovém předmětu z Národopisné výstavy konané v roce 1895 v Praze *Restaurování a adjustace vějíře* **Ing. Eva Tothová** z Archivu hlavního města Prahy.

Po prezentaci všech atraktivních příspěvků doprovázených přínosnou diskusí se účastníci posilněni obědem vydali na prohlídku budovy okresního archivu na Náměstí Republiky 10 a měli tak možnost nahlédnout do místní konzervátorské a re-

staurátorské dílny. Zájemci též navštívili dominantu Horšovského Týna státní hrad a zámek s poutavým výkladem kastelána Bc. Jana Rosendorfského zaměřeným na restaurované památky. Druhý den setkání se pro přihlášené účastníky uskutečnila exkurze s poznáváním zajímavých míst Chodska. Kolegyně a kolegové z různých koutů naší země měli možnost prohlédnout si poběžovický zámek, kostel sv. Mikuláše v Šitboři, obrazy Jaroslava Špillara v kapli sv. Jakuba v Postřekově, pokochat se vyhlídkou na Dílech nebo od pomníku J. Š. Baara na Výhledech, navštívit Baarovo muzeum či Dům přírody v Klenčí pod Čerchovem a po obědě na Hrádku s J. S. Kozinou rozhlédnout se po Domažlicích třeba z ptačí perspektivy šikmé domažlické věže.

V rámci prvního dne setkání byla zahájena výstava 25 let restaurování v archivu, která byla instalována ve výstavním sále Městského kulturního zařízení v Horšovském Týně. Na celé řadě barevných fotografií výstava návštěvníkům přiblížila jednotlivé postupy a metody konzervování a restaurování archiválií a opravené archiválie samé. Nechyběly ani ukázky pomůcek, nářadí a materiálů používaných v restaurátorské praxi. Na výstavu během dvou týdnů zavítalo 150 návštěvníků.

Horšovskotýnská konzervátorská a restaurátorská dílna, jež se zapsala do povědomí veřejnosti nejen svojí odbornou prací a zaujetím pro ni, ale též svým umístěním a neobvyklým uspořádáním v podkroví měšťanského domu, vstupuje do druhého čtvrtstoletí. Nezbývá než popřát hodně štěstí a úspěchů v její další činnosti.

Lucie Šimková

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1989–1992 V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

V prostorách Státního okresního archivu České Budějovice v Rudolfovské ulici se ve dnech 15.–16. září 2021 konal další ročník konference Československo – tentokrát – v letech 1989–1992. Jednalo se o akci, která se měla původně konat v tradičním květnovém termínu roku 2020, ale z důvodu celosvětové pandemie koronaviru COVID-19 byla přesunuta až na tento pozdější termín. V jindy příjemném prostředí dvora archivní budovy byly úvodní proslovy zástupců organizujících institucí rušeny zvuky ozývající se při demolici sousední nemovitosti. Za hostitele Státní oblastní archiv v Třeboni přivítal účastníky jako první jeho ředitel PhDr. Václav Rameš, další zdravici přednesl za Jihočeské muzeum ředitel Ing. František Štangl a za spolupořadatele Ústav pro studium totalitních režimů (dále jen ÚSTR) náměstek ředitele ústavu Mgr. Ondřej Havelka. S organizačními záležitostmi vystoupil PhDr. Jiří Petráš z Jihočeského muzea v Českých Budějovicích. Dále dostal slovo Mgr. Libor Svoboda, Ph.D., z ÚSTR, aby stručně nastínil budoucí směřování konferencí a plánovaných výstupů z nich. Vítaným zpestřením slavnostního zahá-

Účastníci konference Československo v letech 1989–1992 v Českých Budějovicích.
Zdroj fotografie: Státní okresní archiv České Budějovice, autorka Miroslava Tůmová

jení se stala prezentace automobilu Škoda Favorit 136L, který tentokrát představil Tomáš Reitinger. Všichni přítomní účastníci konference se společně zvěčnili na fotografii s tímto již skoro veteránem.

I přesto, že se účastníků i referujících sešlo tentokrát o něco méně než obvykle, někteří dokonce odpadli na poslední chvíli, průběh konference to ovlivnilo spíš pozitivně, neboť na jednotlivé příspěvky bylo více času. V průběhu dvou dnů nakonec zaznělo celkem pouze 23 příspěvků. I to však bylo dostatečné množství na to, aby byly přednášky rozděleny do dvou bloků. Tematicky rozdělené sekce se zabývaly politikou, církví, kulturou, regiony, vědou i ekonomikou.

Středeční dopolední blok A ve výstavním sále českobudějovického archivu zahájila **Helena Nosková** z Ústavu soudobých dějin Akademie věd České republiky příspěvkem o vzniku spolků národnostních menšin po listopadu 1989, který znamenal konec národnostní politiky řízené Ústředním výborem Komunistické strany Československa a oživil aktivity mezi občany jiných národností. Nové možnosti shromažďování, politického vyjádření, důrazu na lidská práva a petiční právo zaujaly zejména Poláky v Čechách a Maďary na Slovensku. Vznikla hnutí Porozumění, Svaz Maďarů v českých zemích, Kulturní sdružení občanů německé národnosti, Shromáždění Němců v Čechách další spolky Ukrajinců, Romů a Poláků. Dalšími vystupujícími, díky nimž lze konferenci považovat za mezinárodní, byli dva pracovníci Historického ústavu Slovenské akademie věd z Bratislavy. **Stanislav Sikora** pohovořil o *„Pomlčkové vojně" medzi Čechmi a Slovákmi*, která byla jedinou mezi těmito bratrskými národy v dějinách. V době bouřlivých společenských změn na úplném začátku roku 1990 se zdálo, že bude stačit odstranit z názvu

státu Československé socialistické republiky jedno slovo – socialistická a problém bude vyřešen. Jenže Slovákům název Československá stále připomínal jakési jejich nedůstojné postavení či dokonce možnost návratu do období předmnichovské republiky. Autor rozebral slovenský pohled na tyto události kolem pomlčky v oficiálním názvu státu. Druhým zahraničním hostem byl *Miroslav Londák*, který se zabýval závěrečnou fází rozpadu česko-slovenské federace, kdy elity obou národů diskutovaly o různých variantách na státoprávní uspořádání. Uvažovalo se o federaci se silným centrem, ale i o autentické federaci, kde rozhodující roli měly národní státy. Jednou z posledních snah o zachování společného státu byla dohoda z Milov, která měla být podepsána v únoru 1992. Události související s její ratifikací však ukázaly hloubku krize, v níž se nacházela myšlenka společného státu. Tehdy se ukázalo, že budoucnost rozhodnou volby z jara 1992, které se staly jakýmsi referendem, jež rozhodlo o konci Československa.

V paralelním bloku B v badatelně okresního archivu zazněla společná studie **Jiřího Kohoutka** a **Jana Slavíčka** o koncepci post-totalitarismu v pojetí Václava Havla, na možnosti jeho zániku a přechodu k demokratickému uspořádání společnosti. Úlohou Československé televize při politických změnách v roce 1989, její transformací, návratem osobností z šedesátých let 20. století, vzniku kanálu OK3 a proměnou televizního programu se zaobíral **Petr Bednařík** z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Všímal si i vytváření nové mediální legislativy v roce 1991 a fungování televizního vysílání s ohledem na organizaci i program, když vedle Československé televize už v roce 1992 existovaly i nové instituce Česká televize a Slovenská televízia. V samostatném příspěvku **Jiří Kohoutek** analyzoval vnímání minulého historického období v programech několika českých parlamentních politických stran v letech 1990–1992.

Odpolední blok byl opět rozdělen. Vzhledem k neúčasti Kamila Polehly dostal jako první slovo **Martin Weiss** z Teologické fakulty Jihočeské univerzity, aby své posluchače seznámil s vývojem náboženského života v Českobudějovické diecézi na základě statistických údajů, s problematikou postupného poklesu zájmu o vyučování náboženství ve školách i s vedením diecéze a osobností nového biskupa Mons. Miloslava Vlka. Zajímavý příspěvek o mediálním obrazu života řeholnic na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století přednesla **Eva Richtrová**. Na rozdíl od řeholníků totiž řeholnice nepřestaly být součástí socialistické společnosti, kterou režim trpěl. Pracovaly v sociálních ústavech a veřejně nosily řeholní oděv. Ani jejich odsun do centralizačních klášterů v pohraničí a zákaz přijímání mladých nezpůsobily za 40 let diktatury KSČ úplné vymření řeholních komunit. Tíživá situace v sociálních službách vedla dokonce v roce 1988 k povolení vstupu novicek do řádů. Autorka se na základě článků z Katolických novin, scénáře nerealizovaného dokumentu, televizních dokumentů a zpravodajských relací o internačním klášteru v Bílé Vodě u Javorníka snažila ukázat, jaký obraz o životě řeholnic byl na veřejnosti vytvářen. Další vystoupil **Martin Jindra** z ÚSTR a seznámil obecenstvo se zapojením studentů Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze do přelomových společenských změn v letech 1989 a 1990. Na této škole

se ve druhé polovině osmdesátých let 20. století zformovala skupina studentů, kteří vnímali potřebu obnovení náboženských a občanských svobod. Aktivně vstupovali do veřejného prostoru a snažili se ovlivnit atmosféru na fakultě i v samotné husitské církvi, kde chtěli po studiích konat duchovní službu. Z tohoto prostředí zaznívaly návrhy na zavedení náhradní vojenské služby, protestní memoranda proti zásahům Veřejné bezpečnosti při demonstracích v roce 1989, studenti vydávali samizdaty, účastnili se bytových seminářů a neoficiálních ekumenických setkání. Veřejně nesouhlasili se lží a brutalitou, jak se vyjádřili v memorandu po Palachově týdnu v roce 1989.

Tématem bloku D byly příspěvky z regionů, jejichž autory byly ze tří čtvrtin okresní archiváři. Od ředitele Státního okresního archivu České Budějovice Daniela Kováře dostala jako první slovo **Irena Krčilová** ze Státního okresního archivu Pelhřimov, která se věnovala obnovování místních národních výborů v průběhu roku 1990 na Pelhřimovsku, ještě před termínem řádných komunálních voleb v listopadu. Přiblížila jednotlivé případy rozdělení pěti obcí a vzniku osmi nových místních národních výborů k 1. červenci 1990. Rozebrala procesní postup vlastního osamostatnění od podání žádosti, souhlasu stávajícího národního výboru, doložení souhlasu plnoletých občanů, kooptaci dalších poslanců až po projednání a schválení nadřízeným národním výborem. Z dostupných pramenů i z vlastní zkušenosti s prací v Pionýrské organizaci čerpal **Milan Hankovec** ze Státního okresního archivu Strakonice. Zabýval se situací v této masové organizaci na podzim 1989, mimořádnou konferencí pionýrských pracovníků, vznikem nového sdružení Pionýr, vládními opatřeními a činností Pionýra do srpna 1990, ukončováním činnosti některých pionýrských skupin, převodem jejich majetku a hospodářským nesrovnalostem i průběhu řízení s předsedkyní okresní rady Pionýra. V příspěvku zazněly informace o změnách ve složení okresní rady Pionýra, o její činnosti, okresních srazech, soutěži Stezka, činnosti pionýrských skupin i negativní kapani proti sdružení Pionýr. Do Strakonic byl lokalizován i referát dalšího vystupujícího **Radima Košnera** z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, který se na základě článků vycházejících v místních novinách zamyslel nad tím, jak se psalo o sametové revoluci. Zaměřil se na to, jak se proces změn probíhajících od 17. listopadu 1989 odrážel v okresním tisku, který se tak významně podílel na pohledu občanů na sled událostí. Tisku se věnoval i další z vystupujících okresních archivářů – **Dalibor Státník** z Mělníka, kterého zajímala otázka *Jak dnes číst staré noviny? Konkrétně rok 1990 po 30 letech.* Vzhledem k tomu, že pro většinu archiválií platí ochranná lhůta 30 let kombinovaná ještě s ochranou osobních údajů je podle jeho názoru *Týdeník Mělnicko* z roku 1990 zajímavým pramenem pro poznání tehdejší mentality, nadějí a očekávání v okresním městě mezi Prahou a bývalými Sudety.

V odpoledním bloku E věnovaném kultuře se **Marek Krejčí** z Center for Art Studies věnoval iluzím a prohrám umění po roce 1989, kdy umělci v polistopadovém období většinou nedokázali zúročit mravní kapitál ani výjimečné zastoupení v zákonodárných sborech, aby prosadily kulturní zájmy. Době se přizpůsobilo pouze

několik jednotlivců, kteří si našli cestu k politickým i hospodářským činitelům a dokonce se podíleli i na privatizaci kulturních institucí. S Afrikou v dokumentárním filmu Československé televize v letech 1989–1992 seznámil posluchače **Jan Rousek** z Fakulty akademie múzických umění.

V paralelním bloku F týkajícím se ekonomiky poutavě pohovořila **Nina Pavelčíková** z Filozofické fakulty Ostravské univerzity o problémech souvisejících s restrukturalizací těžkého průmyslu po uzavření šachet koncernu OKD na Ostravsku v letech 1990–1994. Z důvodu poddolování města i velké ekologické zátěže, ale i nerentabilnosti těžby i nevyhovujícím pracovním podmínkám došlo k ukončení práce v dolech, což se dotklo i dalších provozů. V hutích byly zaváděny nové technologie. Vše probíhalo poměrně hekticky a bylo provázeno prohlubováním sociálních problémů. Ve výsledku se však „*černá*" Ostrava proměnila v příjemné město po stránce ekonomické i přírodního prostředí. Z důvodu souběhu dvou akcí odprezentoval **Jan Slavíček** z Historického ústavu Akademie věd České republiky svůj příspěvek o *Transformaci českého zemědělství* online. Ve sledovaném období bylo družstevnictví významným ekonomickým i sociálním aktérem, kterému se dařilo, a životní úroveň na venkově rostla. Tyto pozice však byly závislé na systému centrálně plánované ekonomiky.

Středeční večer na dvoře archivu vyplnila mnohá přátelská setkání a diskuse na aktuální témata.

Čtvrteční dopolední blok byl nakonec spojený a konal se v badatelně. První vystupující **Martina Halamová** z Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích se věnovala přednáškám Edy Kriseové na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století jako příspěvku o směřování české literatury. Další z archivářek, které dostaly slovo, byla **Laděna Plucarová** ze Státního oblastního archivu v Třeboni, která rozkryla změny ve fungování českého archivnictví. Jakési záhadné a jistým způsobem, v očích veřejnosti, uzavřené instituce se v přelomovém období musely stát institucemi směřujícími k výkonu státní správy. Počátek devadesátých let 20. století přinesl se společenskou změnou i velký počet nových zákonů, pro jejich naplnění bylo třeba vyhledávat veliké množství dokladů pro restituční a rehabilitační řízení. V tomto složitém období archivy obstály a mohly nadále těžit ze získaných zkušeností. **Jan Blüml** z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci se věnoval analýze české pop music s ohledem na proměnu hudby, textů, ale i přijímání žánru na základě edice Album Supraphonu a hudebních časopisů. Zásadní roli Ústavního soudu České a Slovenské federativní republiky na diskontinuitu práva se věnoval **Kamil Nedvědický** z Ministerstva spravedlnosti České republiky. Po sametové revoluci totiž většina hlavních aktérů zdůrazňovala důležitost kontinuity práva s předlistopadovým komunistickým režimem. Přes krátkou dobu působení se Ústavnímu soudu podařilo zakotvit zásady demokratického právního státu a zpřetrhat návaznost na právo Československé socialistické republiky. Jako poslední přednesl své *Otázky míru a socialismu v čase sametové revoluce* **Bohumil Jiroušek** z Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Tento časopis na rozdíl od dalšího teoretického časopisu

Ústředního výboru Komunistické strany Československa přežil konec roku 1989 a byl vydáván ještě po celý rok 1990. Přednášející analyzoval obsahovou stránku posledních dvou ročníků a jejich interpretaci soudobých událostí. Nakonec **Zdeněk Duda** z Prácheňského muzea v Písku přiblížil návštěvy prezidenta Václava Havla po českých městech v prvních letech výkonu jeho funkce. Společně s druhým autorem **Josefem Kadeřábkem** z Filozofické fakulty Univerzity v Hradci Králové vycházeli z místního i celorepublikového tisku a elektronických zdrojů. Konferenci měl zakončit příspěvek **Josefa Hally** o návratu sochaře Josefa Koblasy do vlasti. Autor se však nakonec akce nezúčastnil.

Po posledním proneseném příspěvku byla konference zakončena a zhodnocen její průběh. Tištěná verze příspěvků vyjde opět ve sborníku, který bude vydán společnou péčí ÚSTR a Jihočeského muzea. Účastníci byli pozváni na další ročník konference, která se bude věnovat nekomunistickým stranám v komunistickém Československu v letech 1948–1989.

Irena Krčilová

SOUMRAK „KLASICKÝCH“ EDIC?

Ve dnech 4. a 5. listopadu 2021 proběhlo ve Velkém přednáškovém sále Historického ústavu Akademie věd České republiky pracovní setkání věnované edičnímu zpracovávání pramenů listinného charakteru, organizované zástupci Historického ústavu AV ČR, Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Cílem tohoto setkání, jež by mělo být prvním z celé série, bylo prodiskutovat řadu otázek spojených s vydáváním moderních edic a s novými přístupy k ediční práci.

Jednání bylo rozděleno do čtyř tematických bloků zahrnujících různorodé příspěvky od nových trendů ve středověké diplomatice **Tomáše Veličky** až po zamyšlení **Milady Sekyrkové** nad edicemi listinného materiálu soudobého s výhledem do budoucnosti.

Hlavní myšlenkou, jež se nesla celou konferencí, byla konfrontace tradičních přístupů ke „*klasickým*“ edicím s edicemi digitálními, které v posledních letech vznikají pod taktovkou vybraných vědeckých pracovišť. Na obranu klasických edic se postavila nejen **Lenka Blechová**, která zvolila toto stanovisko již názvem svého příspěvku *Obrana klasických diplomatických edic očima editora,* ale v jisté míře prakticky většina účastníků. Klasické edice reprezentoval svým příspěvkem též **Vojtěch Večeře**, člen ediční skupiny českomoravských regest, který nastínil aktuální i budoucí problémy vydávání této tradiční ediční řady. Vyvolal tak diskusi o dalším směřování regestářů, které narážejí na problém ohromného nárůstu počtu dochovaných listin v novějších obdobích či na otázku, jak pojmout zpracování zahraničních bohemikálních listin, ale i mnohé další.

Na straně digitálních edic přednesli své příspěvky k zpřístupnění regestáře husitského období formou kontextuální databáze **Robert Novotný** a **David Kozler**, kteří na vznikající databázi ilustrovali, že digitální edice řeší většinu úskalí edic klasických (mohou obsahovat vše, a zároveň nevyžadují úplnost – lze je kdykoliv aktualizovat, doplňovat – a průběžné výsledky práce jsou okamžitě dostupné čtenáři), nesou s sebou ale specifické problémy ohledně financování a udržitelnosti takových projektů a nutného širokého personálního zázemí.

V obdobném duchu vyzněl také příspěvek **Kateřiny Bobkové-Valentové** a **Jany Synovcové Borovičkové** na téma *Metodika zpracování digitální edice ve formátu TEI 5 a její propojení se specializovanou databází.* Ačkoliv jejich projekt není postaven na listinném prameni, nabízí možné východisko pro vytváření edic prakticky jakéhokoliv typu písemností. Navazuje na zahraniční projekty digitálních edic zejména z Polska a Itálie, jejichž poznatky a postupy využívá. Ačkoliv je technické řešení projektu stále ve vývoji, nabízí slibný směr, kterým by se editoři do budoucna mohli vydat. Navíc vzhledem k tomu, že nastupující generace studentů a mladých vědců je generací již technicky zdatnou v oblasti práce s počítačovým softwarem, lze věřit v optimističtější budoucnost, kdy nebude nutné rozhraní programu přizpůsobovat požadavkům primárních editorů, ale bude možné věnovat více úsilí dalším fázím tvorby digitální edice a jejích výstupů, mezi které se v konečném důsledku řadí i vyprodukování tištěné – „*klasické*" – edice. Významnou roli by přitom mohly sehrát katedry jednotlivých univerzit, jejichž úkolem by mělo být seznámení studentů nejen s tradičními, ale také s moderními postupy tvorby edic, a třeba i jejich zapojení do již existujících projektů, čímž by bylo možné alespoň částečně řešit úskalí nedostatku personálních sil, a zároveň by se již během studií vychovávali editoři schopní pracovat s existujícími a v našem prostředí využívanými programy na tvorbu digitálních edic.

Kromě hlavního tématu se během setkání postupně formovaly další dílčí otázky spojené s ediční činností a s aktuálními badatelskými potřebami a zájmy, které se odklánějí od tradičního zkoumání politických dějin, kladou pramenům různorodé otázky a vyžadují tak úplně jiný přístup k tvorbě jejich edic. Reakcí na to je potřeba editorů předat uživateli edici obsahující co nejvíce informací, které by využil. V zásadě se jedná o snahu vytvářet plnotextové edice, jejichž výhodou je také snížení rizika zkreslení či zmenšení výpovědní hodnoty edice (regestu), na které ve svém příspěvku upozornil **Tomáš Sterneck**. Ten zároveň výstižně shrnul úskalí, která s sebou nese vytváření edic in extenso, zejména u raně novověkých a novověkých materiálů, jako je například otázka samotného výběru pramenů vhodných k edici, otázka výběru z více vyhotovení, jazykové a paleografické obtíže, a mnoho dalších. Nutno podotknout, že tato úskalí se často týkají nejen edic klasických, ale také digitálních.

Zajímavé téma otevřela svým příspěvkem také **Marie Ryantová**, která na několika příkladech raně novověkých ego-dokumentů a kronik ukázala, kde všude se skrývají listinné materiály v podobě opisů a insertů, které lze ve své podstatě – v případě historiografických děl – chápat i jako určité rané formy edic. I tento pří-

spěvek byl další otázkou k diskusi, spíše než odpovědí, ovšem v duchu pokládání nových a nových otázek k zamyšlení se neslo celé pracovní setkání, a to naprosto v souladu s očekáváním organizátorů.

Kromě diskusních příspěvků došlo i na přednášky uceleně se věnující vybraným pramenům nebo skupinám pramenů – *Registru listin magdeburských arcibiskupů z let 1369–1372* od **Tomáše Somera** a **Markéty Poskočilové**, *Zapomenuté edici „Privilegia královského města Pelhřimova"* **Lenky Martínkové**, privilegiím města Kamenice nad Lipou **Zdeňka Martínka**, listinným zárukám náboženské svobody **Josefa Hrdličky** či cechovním artikulím a problémům spojeným s jejich vydáváním od **Jiřího Smrže**.

Obdobně úzce zaměřené byly také příspěvky zahraničních hostů. Zástupci slovenských vědeckých institucí **Miroslav Huťka**, **Balász Csiba** a **Zuzana Dzivá** svými příspěvky představili prameny, které stojí v jejich badatelském zájmu, a s nimi přiblížili také aktuální problémy ediční činnosti u našich sousedů, kteří se primárně potýkají s nedostatkem odborných personálních sil pro tvorbu edic obecně a většina projektů je v jejich podmínkách spíše jen vizí do budoucna než realitou.

Na závěr je třeba ale vyzdvihnout pozitiva, mezi která patří již to, že se i přes zhoršující se epidemiologickou situaci podařilo setkání uskutečnit, ačkoliv se část přednášejících i posluchačů zúčastnila pouze skrze webové připojení. Přestože se tato hybridní forma potýkala během obou dní s drobnými technickými problémy, ukázala se jako velmi funkční řešení nejen pro období pandemie. Nezbývá než věřit, že se tím budou inspirovat i další pořadatelé, tak jako se účastníci tohoto prvního pracovního setkání o edicích inspirují v diskusích, které v prvních listopadových dnech v Historickém ústavu AV ČR proběhly, a jejich shrnutím nechť jsou slova naděje, že soumrak klasických edic ani zdaleka nenastává, neboť jejich potřeba a význam se v současnosti neztrácí, namísto toho však postupně přichází úsvit edic digitálních.

Kristýna Ansorgová

OSOBNÍ ZPRÁVY PERSÖNLICHE NACHRICHTEN INDIVIDUAL REPORTS

K DEVADESÁTINÁM PROFESORA HLAVÁČKA

V květnu 2021 oslavil 90. jubileum prof. Ivan Hlaváček. V podstatě by stačilo napsat jen tuto jednu větu a bylo by jí řečeno vše. Myslím, že není žádného z čtenářů Archivního časopisu, který by jej neznal, který by se s ním, alespoň letmo, nesetkal či jej alespoň podle jména nedokázal identifikovat. Je to osobnost, která se vryla do paměti všem, kteří v českém archivnictví v posledních 60 letech působili a působí, a právě mezi čtenáři Archivního časopisu je mnoho jeho přímých žáků.

Je proto nelehkým úkolem připomenout v odborném časopise někoho tak všeobecně známého a uznávaného, stále ještě čilého a aktivního, a zároveň se vyvarovat opakování již publikovaných faktů, známých skutečností či užití plytkých floskulí. Abych se takovému formátu vyhnul, zkusím krátce připomenout pana profesora v osobnějším tónu. Každý archivář, který se s panem profesorem setkal, ať již v pozici studenta, kolegy či člověka z praxe, si takové setkání uchoval v paměti natrvalo. Nejinak tomu bylo i v mém případě. Atmosféra Katedry pomocných věd historických a archivního studie FF UK v druhé polovině osmdesátých let 20. století byla navzdory tehdejší podivné době inspirativní a nezapomenutelná. A profesor (tehdy vlastně ještě „*jen*" docent) Hlaváček byl jednou z respektovaných osobností, které tehdejší katedře udávaly směr. Šíře i hloubka jeho vědomostí, znalostí i kompetencí se staly pro nás tehdejší studenty inspirací a mnohdy celoživotním nedostižným vzorem.

Kdybych měl vyjmenovat alespoň některé ze zkušeností, které pocházejí od pana profesora a kterými se řídím dodnes, bylo by jich mnoho, uvedu proto alespoň tři. První z nich je pravidlo, že dobře zásobená knihovna ústavu (a v tomto případě mající u pana profesora doma paralelní, mnohdy lépe zásobené oddělení) je základem poctivé archivní práce. Bez neustále doplňované literatury, sledující aktuální odborné dění minimálně ve středoevropském prostoru zkrátka nelze dobře v archivnictví fungovat. Druhou z nich je zjištění, že exkurze po archivech je zdrojem trvalého poučení (a samozřejmě i trvalého potěšení). Je to cesta, jak se dobrat přívětivou formou ke zkušenostem kolegů. Každý archiv je jiný a pokaždé je zde k vidění i slyšení mnoho zajímavého. A jako třetí bych zde rád zmínil, že každá obtíž a komplikace, je nakonec dobrou zkušeností, když se k ní člověk postaví čelem. Mám na mysli všechny ty referáty z cizojazyčných a objemných knih, zkoušky, zápočty či jiné školní povinnosti, které mi sice v danou chvíli žádnou radost nepřinášely, ale nakonec své ovoce přinesly a potřebnou empirii dodaly.

Rád bych proto závěrem této kratičké gratulace, za všechny čtenáře Archivního časopisu, a snad i za celou archivní obec, panu profesorovi poděkoval a popřál mu pevné zdraví, neutuchající energii a vše dobré do dalších let. Děkujeme a my jeho žáci dvojnásob!

Daniel Doležal

SLAVNOSTNÍ PŘEDÁNÍ SBORNÍKU *SIGILLA – ARMA – MONETAE* PROFESORU TOMÁŠI KREJČÍKOVI K 70. NAROZENINÁM

V pátek 8. října 2021 se v přednáškovém sálu Moravského zemského muzea v Brně sešli přátelé, kolegové a žáci profesora Tomáše Krejčíka, aby společně s ním oslavili jeho životní jubileum. Vyvrcholením oficiální části programu se stalo slavnostní předání sborníku *Sigilla – arma – monetae* jubilantovi. Celému slavnostnímu shromáždění vévodila neformální přátelská atmosféra. Průvodcem a moderátorem oficiální částí programu byl doc. Jiří Brňovják, jubilantův bývalý žák a posléze kolega na Katedře historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity. V rámci úvodních laudací vzdali jubilantovi a jeho dílu hold zástupci vydavatelských institucí, jubilantovi dřívější i současní spolupracovníci a žáci. Postupně se ujali slova generální ředitel Moravského zemského muzea dr. Jiří Mitáček, vedoucí Ústavu pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity dr. Petr Elbel, děkan Filozofické fakulty Ostravské univerzity doc. Robert Antonín, ředitel Zemského archivu v Opavě dr. Karel Müller, ing. František Kalouda z Katedry financí Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity, prof. Aleš Zářický a doc. Petr Popelka z Katedry historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity, Arnošta Vieweghová z Moravské genealogické a historické společnosti a dr. Dagmar Grossmanová z Numismatického oddělení Moravského zemského muzea.

V srdečných a neformálních laudacích zaznělo množství osobních vzpomínek. Gratulanti oceňovali především jubilantovu erudici, noblesu a neobyčejnou schopnost inspirovat své okolí k volbě nových badatelských témat, ale také k novému, neotřelému promýšlení témat stávajících. Nejpůsobivěji se vyznal z dlouholetého přátelství s profesorem Krejčíkem ředitel Zemského archivu v Opavě Karel Müller. Na mimořádnou inspirativnost mezioborové diskuse s profesorem Krejčíkem poukázal jeho kolega z Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity ing. František Kalouda. Prof. Aleš Zářický vyzdvihl nesobecký přístup jubilanta jako učitele; profesor Krejčík podporoval vždycky studenty v jejich badatelském zájmu a snaha získat studenty za každou cenu pro svoji věc mu byla cizí. Auditorium pobavila poznámka prof. Zářického, že žáky profesora Krejčíka lze na první pohled poznat podle pletených vest, jež jejich učitel tak rád nosí. Někteří z přítomných jubilantových žáků na sobě toho odpoledne skutečně pletenou vestu měli; sám pan profesor si ji tentokrát nevzal, leč – jak prohlásil – o tom původně uvažoval. Dr. Dagmar Grossmannová pak ve své laudaci stručně představila jubilantovo dílo. Na závěr tlumočil doc. Brňovják pozdravy a gratulace od těch, kteří se na slavnostní shromáždění nemohli dostavit.

Po úvodních zdravicích nadešla chvíle na představení sborníku *Sigilla – arma – monetae*, o jehož existenci sice pan profesor tušil, ale jehož obsah se podařilo do poslední chvíle udržet v tajnosti. Prezentace se ujali editoři sborníku doc. Brňov-

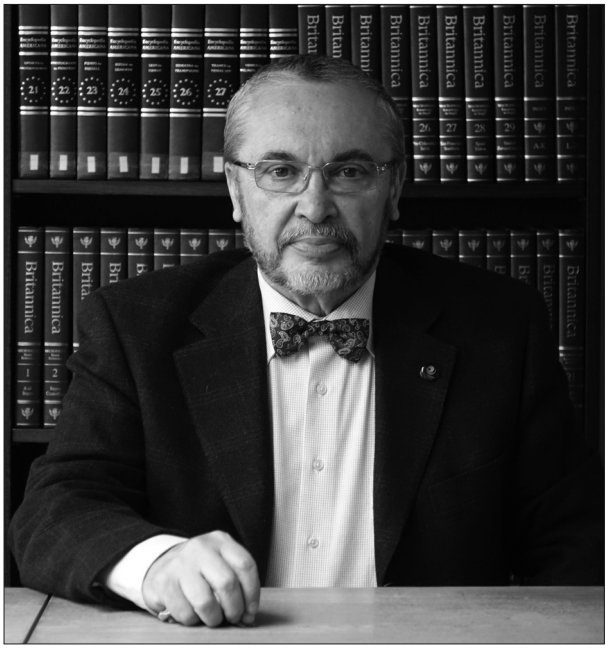

ják a dr. Elbel a při této příležitosti také představili speciální dárek pro jubilanta – jeho vlastní erb navržený a provedený pražským archivářem dr. Michalem Fialou. Do sborníku, rozděleného do pěti tematických okruhů mapujících hlavní oblasti badatelského zájmu profesora Krejčíka, přispělo celkem 25 autorů z řad jeho přátel, kolegů a žáků. Záštitu nad vydáním této publikace převzaly Masarykova univerzita a Ostravská univerzita. Prezentace sborníku byla zakončena jeho předáním jubilantovi.

Po tomto slavnostním aktu konečně dostal slovo profesor Krejčík. Svou řeč zahájil poděkováním manželce. Jubilant vyjádřil hluboké dojetí a radost, že mu bylo dopřáno oslavit jubileum v kruhu nejbližších kolegů, žáků a přátel. Svůj vztah ke studentům poeticky vystihl podobenstvím o šáchoru. Jeden stvol šáchoru dává vyrůst mnoha dalším, které jej přerostou, aniž vyrůstají přímo z něj. Naopak, každý roste sám za sebe; nejsou to tedy žádní „*šplhouni*".

Po jubilantově děkovné řeči nastala chvíle slavnostního přípitku. Všichni přítomní si s panem profesorem přiťukli, pak utvořili kruh, pozvedli skleničky s šampaňským a sálem se rozeznělo Živijó. Ještě nějakou chvíli setrvala společnost v kruhu a naslouchala klidnému vyprávění jubilanta, v jehož slovech se zračila spokojenost a opravdová pohoda. Po přípitku následovala již volná zábava. V místnosti přiléhající k přednáškovému sálu bylo péčí paní sekretářek z brněnského Ústavu pomocných věd historických a archivnictví připraveno pohoštění. Členové shromážděné společnosti se pustili do družných hovorů a debat. Později společnost pokračovala v zábavě v jedné z nedalekých restaurací.

Jaromír Florian

IVAN VÍŠEK JUBILANTEM

Emeritní ředitel Státního okresního archivu Most oslavuje v roce 2021 kulaté výročí. Mgr. Ivan Víšek se narodil 19. března 1951. V rodném listě má sice jako místo narození zapsán Chomutov, ovšem za své rodištěm považuje město Kadaň, kde vyrůstal, a do kterého se stále vrací. Jeho původní profesní dráhu určilo rodinné prostředí (paní Víšková byla vedoucí Městské knihovny v Kadani), tedy v letech 1969–1974 studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy obor knihovnictví a vědecké informace. Po studiích nastoupil do Okresní knihovny v Mostě. Nicméně od roku 1980 se jeho profesním údělem stalo archivnictví, když byl 1. července onoho roku jmenován ředitelem Okresního archivu v Mostě. Do archivu nastoupil v době, kdy demolice starého města Mostu probíhala v plném proudu, původní budova archivu již nestála, archiv se musel v roce 1978 přestěhovat do náhradních prostor a výstavba nové archivní budovy se nekonečně vlekla. Ani situace v depozitáři v Janově u Litvínova nevyvolávala mnoho optimismu. Vzpomínáme na sugestivní vyprávění o zapáchajících sklepních prostorech bez elektrické energie, kde bývalé archiválie v hroutících se regálech téměř přirostly k vlhkým zdem, a o dlouhých bílých jehlicích jakýchsi plísní vystupujících ve světle baterky.

Po pouhých dvou měsících od svého nástupu do archivu musel začít řešit přípravu na jeho další stěhování a také (neúspěšně) urgovat plnění termínů dostavby nové budovy. Její dokončení se neustále posouvalo na polovinu roku 1981, na jeho konec, poté na konec roku 1982, ale ani to nebyl poslední termín. Mezitím ovšem v původní budově popraskalo v zimě roku 1980 v některých místnostech topení. Rovněž se v nedokončeném objektu objevovaly závady, jako zatékání do horních prostor, vady na linoleu či praskliny v podlaze depozitáře. Vzhledem k nepružnosti tehdejšího hospodářství musel ředitel dohodnout změnu celé regálové konstrukce, oželet plánovanou klimatizaci a shánět nového dodavatele kancelářského vybavení. K tomu je třeba připočíst svozy z institucí, které se stěhovaly ze zanikajícího Mostu i z dalších okolních obcí zasažených nekompromisně postupující těžbou. Kolaudace objektu nakonec proběhla až v říjnu 1983 a archiv mohl začít se stěhováním. Přesun se podařilo uskutečnit za pouhé čtyři týdny, nicméně poté následovalo ještě definitivní uložení archiválií, jejich revize a vybavování prostor nábytkem a dalším zařízením, takže archiv byl slavnostně otevřen 22. března 1984. Poté, co začal archiv opět fungovat v běžném provozu, se archiváři mohli věnovat i zpracování archiválií. Ivan Víšek sám se zaměřoval na pořádání novodobých fondů státní správy, především zaniklých národních výborů, ale i společenských organizací. Po roce 1989 pak zpracoval a zpřístupnil badatelům rozsáhlé okresní fondy KSČ, SSM a dalších politických institucí. V tomto období byl rovněž jmenován do komise vlády Československé federativní republiky pro analýzu událostí let 1967–1970, kde mohl zúročit své odborné zkušenosti.

Z jeho publikační činnosti nesmíme opominout knihu „*Českoslovenští legionáři – Rodáci a občané okresu Most*“ z roku 2001, za jejíž zpracování obdržel paměť-

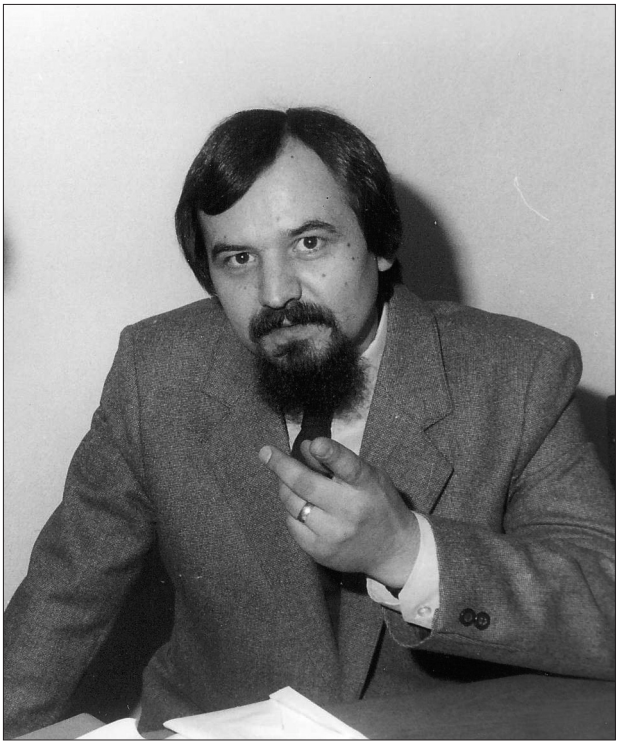

ní medaili Československé obce legionářské. V roce 2005 vyšla kniha „*Správa města Mostu v průběhu staletí*“, ve které jako autor zpracoval správní vývoj města po roce 1945. Od svého nástupu do archivu až do roku 1987 se rovněž podílel na vydávání „*Věstníku Okresního archivu v Mostě*“, který přinášel výsledky práce na poli regionálního archivnictví a historie. Jak v tomto věstníku, tak i v regionálním tisku publikoval řadu článků k místním dějinám 19. a 20. století. Mezi modeláři, tedy mimo běžnou archivní obec, se stal známým pro své recenze uveřejňované pravidelně v časopise Historie a plastikové modelářství.

S prací v archivu se rozloučil v roce 2016 a to velmi symbolicky – zpracováním dílčího inventáře k archivnímu fondu, který sám svou činností rozhojnil, tj. Státního okresního archivu Most z let 1954–2002. A protože práce v archivu pro něj nebyla jen zaměstnáním, ale spíše radostí z dobře vykonané práce (nemohu použít slovo „*poslání*“, neboť takový výraz by Ivan Víšek bezpochyby označil za patetický), vymyká se první kapitola úvodu tomu, jak mají stručné dějiny původce vypadat. Je to osobní ohlédnutí za 36 lety strávenými smysluplnou prací, po které je vidět hmatatelný výsledek. Text následně vyšel jako studie „*Historie mosteckého okresního archivu v kontextu celostátních dějin a vývoje našeho archivnictví*“ v časopise Porta Bohemica.

Za svoji mnohaletou činnost a úsilí prokázat, že Státní okresní archiv Most není sběrnou starého papíru, jak se kdysi o archivech tvrdívalo, nýbrž fungující regionální odbornou institucí, byl 18. října 2016 oceněn *Medailí Za zásluhy o české archivnictví*. Tehdy to bylo zároveň u příležitosti jeho 65. narozenin. Letos slaví další významné jubileum a my mu blahopřejeme a přejeme zdraví, mnoho dobrého do dalších let a pevnou ruku při sestavování modelů.

Martin Myšička

ODEŠLA LYDIA BAŠTECKÁ

Středečním mrazivým ránem se rozšířila pro všechny nečekaná a bohužel velmi smutná zpráva o náhlém odchodu Mgr. Lydie Baštecké, která náhle zemřela v úterý 9. 3. 2021 po krátké nemoci ve věku 72 let. Vždyť naše bývalá kolegyně, emeritní ředitelka Státního okresního archivu Náchod, byla neustále činorodá a aktivní až do posledních dnů.

Rodačka z Prahy (8. 8. 1948) prožila své mládí ve východočeském městečku Brandýs nad Orlicí v intelektuální rodině evangelického faráře. Po maturitě na SVVŠ ve Vysokém Mýtě (1966) absolvovala vysokoškolské studium na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, obor archivnictví a pomocné vědy historické (1971).

Následně vykonávala funkci oborové archivářky na Generálním ředitelství Unichem VHJ Pardubice. Zároveň se zapojila do vznikající platformy podnikového archivnictví, v němž intenzivně spolupracovala se svými kolegy i z jiných oborových resortů (zejména textilu) včetně zástupců archivní správy a spolu s nimi se podílela na zajištění základní metodické péče, ať již formou četných materiálů nebo různých školení. Po listopadové revoluci nastoupila v roce 1990 do Státního oblastního archivu v Zámrsku, kde působila jako vedoucí III. oddělení a instruktorka pro okresní a podnikové archivy.

Od 1. 5. 1993 se stala ředitelkou Státního okresního archivu Náchod, v němž působila dalších dvacet let. Od roku 1998 byla členkou Vědecké archivní rady, též se angažovala při různých archivářských aktivitách, zejména v oblasti spisové služby nebo při zachování okresních archivů a na tvorbě nového archivního zákona. Podílela se na realizaci odborných soupisových akcí pečetí a vedut, příležitostně publikovala ve Sborníku prací východočeských archivů, spolupracovala s nynějším Historickým ústavem a Katedrou pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, nezapomínala ani na spolupráci s partnerskými institucemi ze sousedního Polska. Pochopitelně její odborné příspěvky se objevovaly i v dalších sbornících z různých vědeckých konferencí a sympozií, jichž se aktivně účastnila. Za svou dlouholetou činnost archivářky obdržela kolegyně Mgr. Lydia Baštecká medaili *Za zásluhy o české archivnictví* (2008).

Mezitím se s velkou vervou a nadšením zapojila do místního společenského a kulturního dění ve svém novém bydlišti. Přitom vhodně popularizovala své pracoviště a regionální historii. Spolu s archivními kolegy připravila k vydání druhý díl *Dějin Náchoda* (1994), jejím přičiněním vznikl archivní sborník *Stopami dějin Náchodska* (1995). Dále připravila publikaci *Jak se žilo na kladském pomezí* (2004), v níž představila čtenářům tematicky soubor ukázek ze starých pamětí a kronik. Významným počinem se stala její redaktorská činnost při kolektivním zpracování historické publikace o městu *Náchodu*, která vyšla v edičním projektu pražského nakladatelství Lidové noviny (2004). Se svými archivními kolegy se podílela na další publikaci *Vývoj městské samosprávy v Náchodě* (2007). Následně (2009) zpra-

covala v edici *Zmizelé Čechy* knížku o starém Náchodě, v níž publikovala zaniklou tvář města podle starých fotografií. Ve stejné edici dále připravila spolu se svou dcerou Mgr. Barborou Trenčanskou publikaci o starém Broumově (2013). Naposledy (2015) autorsky připravila spolu s kolegou PhDr. Václavem Sádlem, emeritním ředitelem náchodského regionálního muzea, a za finanční spolupráce města Náchoda výpravnou a obsáhlou *Encyklopedii náchodských osobností*. Rovněž se angažovala v řadě dalších kulturně-historických projektů, např. k dějinám sousedního Kladska nebo k období národního obrození v severovýchodních Čechách.

Místní historii též velmi ráda popularizovala v oblíbeném cyklu literárně hudebních večerů, pořádaných v náchodském divadle Beránku, dále organizovala vycházky po stopách Josefa Škvoreckého a prováděla návštěvníky Beránku při jeho dnech otevřených dveří. Též spolupracovala s krajským vysíláním Českého rozhlasu Hradec Králové a s regionálním vysíláním TéVé Náchod. Zároveň byla aktivní členkou a dopisovatelkou Náchodského zpravodaje, mj. v jeho pravidelné rubrice uváděla téměř dvacet let (1996–2014) celoroční seriály z místních dějin a reálií. Tuto její činnost ocenilo město Náchod předáním kulturní ceny (2001).

I po svém odchodu do důchodu zůstala paní Lydia velmi tvůrčí, svůj volný čas, kromě oblíbené historie, dělila mezi zdejší Komorní hudbu a samozřejmě milovanou rodinu a její vnučky. Své další životní plány již ale bohužel neuskuteční. Poslední rozloučení se zesnulou proběhlo 18. 3. 2021 v kostele Českobratrské církve evangelické v Chocni, ovšem nám, kdo jsme ji znali, zůstává stále v našich vzpomínkách.

S úctou

Jaroslav Čáp

M. Hochedlinger – P. Maťa – T. Winkelbauer (edd.), ***Verwaltungs-geschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Band 1/1–2. Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralver-waltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen*****. Wien, Böhlau Verlag 2019 (= Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 62, Teilband 1–2), 1308 s., ISBN 978-3-205- 20766-5; ISSN 2227-2356**

Přestože dějiny správy patří mezi tradiční a ne příliš populární historická odvětví, jejich zásadní význam pro historické vědy a historický výzkum by snad popřel málokdo – úměrně tomu, nakolik poznání této „*kostry*" historického vývoje tvoří předpoklad pochopení dalších navazujících skutečností. Platí to jak pro dějiny jednotlivých správních institucí, tak – pochopitelně v mnohem větší míře – pro správní dějiny jednotlivých státních, resp. nadstátních celků, mezi nimiž v minulosti bezesporu jedno z nejvýznamnějších míst zaujímala habsburská monarchie. I vzhledem k tomu bylo s velkým očekáváním vyhlíženo vydání nového zpracování dějin její správy, které se objevilo v roce 2019 v podobě zatím dvou rozsáhlých svazků věnovaných ranému novověku a představených na konci listopadu 2019 v prostorách někdejší české kanceláře ve Vídni. Vydání předcházely dlouholeté přípravy, zahájené v roce 2004, v jejich čele stanuli Michael Hochedlinger z Rakouského státního archivu a Thomas Winkelbauer, profesor vídeňské univerzity a v letech 2010–2020 ředitel tradičního Institutu pro rakouský dějezpyt, které doplnil česko-rakouský historik Petr Maťa.[1)] Autorský kolektiv nakonec zahrnul 58 autorů ze sedmi zemí (především z Rakouska, ale i Německa a částečně i z České republiky, Maďarska, Polska a Itálie, tedy zemí, patřících kdysi některými částmi svého nynějšího území do svazku monarchie, a kromě toho i z Velké Británie).

Rozsáhlá práce má velmi promyšlenou a logickou strukturu a je pojata velmi široce. První kapitola (P. Maťa) je věnována teritoriálnímu a demografickému vývoji monarchie, přičemž obsahuje vysvětlení samotného pojmu, představení základních částí v podobě rakouských dědičných zemí, českých zemí a Uherského království, tvořících monarchii na počátku vlády Ferdinanda I., a další vývoj přes dobu třicetileté války, války o španělské dědictví a vládu Marie Terezie až po Vídeňský kongres. Základní informace o demografickém vývoji (Andreas Weigl) jsou doplněny pasážemi pojednávajícími o sčítání lidu, probíhajícím od poloviny 18. století (Anton Tanner). Druhá kapitola se zaměřuje na dynas-

tii a šlechtu, tj. zejména na záležitosti dynastického dědického práva a nástupnictví trůnu (a specifika jednotlivých zemí), zpracované T. Winkelbauerem, které doplňují pasáže věnované správě soukromého habsburského majetku (I. Pangerl) a také nejvýznamnějším řádům a vyznamenáním (Ch. Steeb) a „*domácímu*" archivu (M. Hochedlinger). Pojednání o šlechtě (P. Maťa) se soustřeďuje na problematiku povýšení do šlechtického stavu jak v Říši, tak v jednotlivých zemích, stejně jako právní situaci šlechty a používání titulů a erbů.

Tématem třetí kapitoly je panovnický dvůr, kde nejrozsáhlejší část (s. 151–242) tvoří pasáže věnované hofštátu císaře (zpracovala I. Pangerl ve spolupráci s řadou dalších autorů), zejména úřadu nejvyššího hofmistra, detailně jsou ovšem představeny i jemu podléhající osoby, instituce či zařízení, tj. dvorská kapela, knihovna, divadlo a opera, tělesná garda, ale i historiografie a dvorské stavitelství (včetně významných generálních stavebních ředitelů a samotných dvorských staveb, mezi něž je zahrnut i Pražský hrad), dále úřad nejvyššího komořího, umělecké sbírky, úřady nejvyššího dvorského maršálka a nejvyššího štolmistra, opomenuti nebyli ani dvorští židé, řemeslo u dvora nebo hřebčíny a jezdecké školy. Obsáhlý výklad doplňuje text pojednávající o hofštátu císařoven a císařských vdov (Katrin Keller) či hofštátu následníků trůnu (Mark Hengerer, János Kalmár).

Rozsáhlá čtvrtá kapitola knihy (s. 267–374) je věnována záležitostem Říše a císaře, říšskému kancléři, říšskému regimentu a říšským shromážděním (především sněmům) a nejdůležitějším institucím v podobě říšské dvorské rady, říšské dvorské kanceláře nebo říšského komorního soudu, stranou nezůstal ani lenní systém, daně či policejní řády nebo říšské instituce na území Itálie a vztah habsburských zemí a habsburských císařů k Říši. Samostatná (pátá) kapitola, jejímž autorem je Manfred Holleger, se zaměřuje na reformy Maxmiliána I. v rakouských zemích (jak v rámci dvorské, tak zemské správy). Jedna z nejrozsáhlejších kapitol (v pořadí šestá, s. 423–621), na níž se podílela řada různých autorů v čele s M. Hochedlingerem, pak sleduje centrální správu celé monarchie v jejím vývoji až do konce sledovaného období, přičemž vedle nejdůležitějších institucí v podobě tajné rady, rakouské dvorské kanceláře a státní kanceláře jsou detailně zpracovány i úřady jednotlivých zemí (česká, uherská a sedmihradská dvorská kancelář – zpracované P. Maťou, resp. Istvánem Fazekasem, stejně jako komise či deputace nebo kanceláře dalších oblastí včetně centrálních úřadů italských provincií nebo vídeňských úřadů pro správu Rakouského Nizozemí) a zejména složitý vývoj a změny v terezián-ském a následujících obdobích; nechybí ani dvorská studijní komise a cenzurní komise nebo haličská dvorská kancelář.

Zatímco uvedená témata, zahrnující první z obou svazků prvního dílu nové syntézy, představují v podstatě obvyklou součást prací pojednávajících o dějinách správy, náplní dalších kapitol, tvořících druhý svazek, jsou sféry, jimž bývá věnováno méně

pozornosti, resp. bývají spíše námětem samostatných děl. Prvním z těchto témat je válečnictví, tvořící obsah sedmé kapitoly (s. 629–763) a sepsané většinou M. Hochedlingerem (kromě zemské obrany v Tyrolích, českých zemích a Uhrách, které byly zpracovány Martinem P. Schnennachem, Joachimem Bahlckem a Gézou Pálffym), přičemž text přináší detailní informace jak o nejvyšších vojenských orgánech (generální štáb, generalita), tak o dalších úřadech v celkové hierarchii od centrálních (dvorská rada válečná, generální válečný komisariát) přes střední po teritoriální komanda a jednotlivé armádní oddíly (např. infanterie, kavalerie, artilerie), zahrnut je i důstojnický sbor či stavba pevností, důkladně je přiblíženo také vytváření vojska (verbování, vývoj k zavádění povinné vojenské služby) a jeho přípravy (tj. konskripční a odvodní systém) a konečně zásobování a ubytování vojska počínaje financemi (kontribuce, platy vojáků) po ozbrojení či uniformování, opomenut nebyl ani výkon soudní pravomoci, vojenská duchovní péče, zdravotnictví (ale i veterinární péče) a zaopatření invalidů.

Druhou speciální oblastí, jíž je v nové syntéze věnována detailní pozornost, je finančnictví, zpracované v rámci rozsáhlé kapitoly osmé (s. 767–981), jejímiž autory byli především T. Winkelbauer, Mark Hengerer a Peter Rauscher. Rozsáhlý výklad v tomto případě přísluší základům habsburského finančního a daňového systému, státním výdajům a zejména příjmům (včetně mincovního regálu, solného, tabákového a loterijního monopolu, ale i úvěru a jeho poskytovatelů, ať již jimi byli Fuggerové nebo jiní obchodníci či Židé, vídeňská městská banka nebo privátní bankéři, opomenuty nejsou ani státní obligace a první bankovky), důkladně je představen také podíl jednotlivých zemí (zvláště Uher) na těchto příjmech, a to v průběhu času od dob Maxmiliána I. do konce sledované doby. Své místo má rovněž připomenutí říšských daní a vývoj státního dluhu. Detailního popisu se dočkal vývoj dvorské komory, stejně jako komor a komorního majetku v jednotlivých zemích (pro Čechy zpracovaný Eduardem Maurem, pro Moravu – resp. její rentmistrovský úřad – Bronislavem Chocholáčem, pro Slezsko P. Maťou a Michałem Witkowskim), ale i lesní správa a další finanční, resp. bankovní a úvěrové instituce (Banco del Giro, Vídeňská městská banka, ministeriální bankodeputace, univerzální bankalita, bankovní gubernium a tajná finanční konference) nebo vídeňská burza.

Obsahem poslední kapitoly je hospodářství, resp. jeho správa (komerciální úřady a státní hospodářská deputace, obchodní společnosti spolu s podporou průmyslu, počínaje manufakturami, a státní hospodářskou politikou), a záslužně také poštovnictví, jehož vývoj v rámci celého sledovaného období zpracoval T. Winkelbauer.

Stejně jako byla věnována pečlivá pozornost volbě a struktuře všech uvedených oddílů, byl detailně a pečlivě zpracován i jejich obsah, který je nabitý fakty ať již v podobě dat, jmen či různých speciálních

pojmů, a to i v příslušných jazycích (latině, němčině, češtině, maďarštině, ale příp. i polštině, francouzštině nebo italštině, přičemž bylo dbáno i na použití správné diakritiky). Je pochopitelné (jako u většiny syntéz), že zpracování jednotlivých částí odpovídá i stavu historického výzkumu, který nelze vždy provést rychle nebo detailně, kniha však přináší cenné shrnutí současných znalostí. Tam, kde to bylo možné, byly doplněny také chronologické přehledy představitelů jednotlivých úřadů, resp. institucí (včetně např. již zmíněného domácího archivu, dvorské kapely a dvorské knihovny). Každý z oddílů jednotlivých kapitol je doplněn mnohdy i několika pasážemi s alespoň základními informacemi o pramenech (jejich uložení a případném zpracování) a o dosavadní literatuře, jejíž obsáhlý seznam (čítající cca 3 500 položek, zahrnujících i edice) se nachází v druhém svazku práce (s. 1038–1238); pochopitelně nechybí ani tituly vztahující se k jednotlivým zemím, včetně starší i novější české literatury. Orientaci v rozsáhlém textu umožňuje podrobný osobní a místní rejstřík.

Vydání prvního svazku bylo sice původně ohlášeno již na rok 2011, obsah a zpracování obou zatím vydaných svazků však více než přesvědčivě umožnují pochopit a potvrzují, že tento plán nebyl příliš realistický, a není proto divu, že si přípravy splnění tohoto obtížného úkolu vyžádaly ještě řadu dalších let nejen autorské, ale redakční práce, která se však vyplatila – i v duchu úsloví „*všechno chce svůj čas*“ (odpovídajícího německému „*Gut‘ Ding braucht Weile*“, uvedenému v předmluvě). Připravován je ještě další díl, který by se měl detailně zabývat správou jednotlivých zemí, tvořících monarchii. Již zatím vydané dva svazky prvního dílu ovšem umožňují komplexní a důkladný vhled do správního systému významného a rozsáhlého celku, jakým byla habsburská monarchie, a do jeho fungování i utváření, a představují tak detailní a kvalitní pomůcku nejen pro vlastní dějiny správy, která by při výzkumu dějin habsburské monarchie v raném novověku rozhodně neměla být opomenuta.

Marie Ryantová

[1)] Viz i Thomas Winkelbauer, „Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit“ in drei Bänden – ein groß angelegtes internationales Kooperationsprojekt. In: M. Hochedlinger – T. Winkelbauer (edd.), Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung. Verfassungs-, Verwaltungs- und Behördengeschichte der Frühen Neuzeit, Wien 2010, s. 9–19.

Veronika Stachurová Kucrová, *Dolnobřežansko: pohled do krajiny 16.–19. století*, Scriptorium, Dolní Břežany 2019, 168 s.

Kniha vycházející z disertační práce obhájené v roce 2015 na FF UK představuje krajinu středočeského panství Dolní Břežany. Celkově se jedná o zajímavou, čtivě napsanou knihu, která, ač trpí určitými nesrovnalostmi vzniklými zřejmě při převodu disertace do knižní podoby, bude jistě užitečná nejen pro zájemce o dějiny Dolnobřežanska, ale i pro ty, které zajímá, jak

se dá dívat do krajiny 16.–19. století, tedy z hlediska metodologie historické geografie.

První kapitola obsahuje dějiny panství a menších statků, které k němu byly připojeny, a představuje zdejší kostely a tvrze. Doprovodná mapa na s. 12 je užitečná pro orientaci, ale její název „*Panské podniky na panství Dolní Břežany*" se nejeví jako nejvhodnější, když mezi zobrazenými objekty jsou i kostely. Přehled tvrzí je doplněn pěknými kresbami vytvořenými přímo pro tuto knihu, bohužel však nikde není uvedeno, do jaké míry se jedná o rekonstrukci vycházející z dochovaných zpráv o podobě těchto tvrzí.

Velmi krátká druhá kapitola stručně, avšak vzhledem k zaměření knihy dostatečně popisuje vrchnostenské hospodaření. Mohlo by být zarážející, že podkapitolka o poplužních dvorech obsahuje prakticky jen jejich výčet, když tvořily důležitý krajinný prvek, ale podrobně se jim věnuje šestá kapitola o objektech v krajině, kde je rozebrána jejich podoba a funkce.

Třetí kapitola se věnuje procesu vzniku a stavebnímu vývoji jednotlivých obcí. Zde se dostáváme k hlavnímu nedostatku knihy, který se týká této kapitoly a dvou následujících. Na konci knihy je barevná příloha, sestávající převážně z císařských povinných otisků stabilního katastru pro jednotlivé vesnice panství, do nichž jsou zaneseny různé další informace. Samy o sobě jsou mapy velice přínosnou součástí knihy. Příloha však není nijak provázána s textem, přestože je pro třetí až pátou kapitolu velmi užitečná, ne-li nezbytná. V podkapitolách o jednotlivých vsích nikde není přímý odkaz na konkrétní přílohu, v příloze je jiné pořadí vsí než v textu a nejsou tam obsaženy všechny popisované vsi. Zdá se, že v původní disertační práci byla příloha rozsáhlejší, resp. kompletnější a ve vydané knize byla zřejmě z nakladatelských důvodů zmenšena, ale text tomu bohužel nebyl nijak přizpůsoben. Snad nejlépe o tom svědčí příklad ze čtvrté kapitoly, věnující se typům domů a procesu jejich vzniku. Na s. 58 se hovoří o mapě Ohrobce, a dokonce je i popisováno barevné vytažení pozemků patřících k jednotlivým usedlostem, které se u přiložených map některých dalších vsí objevuje, ale zrovna mapa Ohrobce v příloze vůbec není. Totéž platí pro mapu Zvole popisovanou v páté kapitole o extravilánu na s. 78–79.

Mapová příloha, která je obecně u díla věnujícího se vývoji krajiny důležitou součástí, se tak na první pohled jeví jako rozsáhlá a kvalitní, ale její funkčnost je tímto snížena a některé části textu kvůli chybějící příloze ztrácejí význam, protože potřebné mapy stabilního katastru sice lze bez větší námahy na internetu dohledat, ale v textu popisované vybarvení pozemků apod. už nikoliv.

I přes tento nedostatek jsou tyto tři kapitoly kvalitní a zajímavé a rekonstrukce stavebního vývoje obcí, která musela být často velmi pracná, patří k hlavním přednostem knihy. U těch map, které jsou k dispozici, je třeba ocenit jejich zpracování. Samotné mapy stabilního katastru posloužily spíše jako kostra, do níž byla graficky

přívětivým způsobem vnesena spousta dalších informací z autorčina výzkumu, čímž byla jejich vypovídací hodnota značně zvýšena.

Z drobných poznámek k těmto kapitolám zmiňme číslování domů, které bych označil spíše za tereziánskou reformu než josefínskou (s. 41) a jež nepostupovalo vždy ve směru hodinových ručiček, jak je uváděno (s. 42). Dále je nejasné označení pojmů podruh a domkář jako synonyma (s. 55–56), i když v kontextu tohoto panství to tak být může. Mělo by to být více vysvětleno, protože obyčejně jim bývá přisuzován různý význam.

Šestá kapitola se věnuje jednotlivým objektům v krajině, jako jsou dvory, mlýny a podobně. Trochu ji znepřehledňuje to, že úrovně podnadpisů neodpovídají logickému členění, kdy např. nadpis sekce o mlýnech je stejným písmem jako nadpisy jednotlivých mlýnů, které by měly být o jednu úroveň níže. Též je poněkud nekoncepčním, že tvrze, kostely a drobné sakrální památky nejsou součástí této kapitoly. Tvrze a kostely jsou popsány hned v první kapitole a drobné sakrální památky jsou zahrnuty do páté kapitoly o extravilánu. Minimálně kostely a drobné sakrální památky, mezi něž jsou počítány i kaple, by měly být ve stejné kapitole. Samotnému obsahu těchto nepříliš vhodně rozmístěných podkapitol však nelze nic vytknout.

Závěrečná kapitola je věnována dolnobřežanskému zámku a její součástí je černobílý plán zámeckého parku na s. 149. Úplně ten stejný plán v barevné verzi je znovu v příloze, což se zdá zbytečným. Tato strana barevné přílohy mohla být spíše použita na některou z chybějících map stabilního katastru.

Vzhledem k tomu, že kniha obsahuje poměrně velké množství názvů obcí a osad, různých pomístních názvů a podobně, stálo by za úvahu zařazení místního rejstříku.

Závěrem je možno říci, že hlavní nedostatky knihy, jak již bylo konstatováno výše, zřejmě vznikly až při nepozorném převodu disertační práce do knižní podoby a ostatní výtky jsou spíše drobnosti. Ani jedno, ani druhé však nezkazí celkově kladný dojem z knihy.

Pavel Tašek

Minulostí západočeského kraje 53, 2018. Uspořádal Adam Skála. Pro statutární město Plzeň vydalo nakladatelství Kristina Kaiserová, *albis international*. 322 s. ISBN 978-80-86911-10-5, ISSN 0544-3830

Recenzovaný 53. svazek sborníku Minulostí západočeského kraje (MZK) uspořádal archivář města Plzně Adam Skála. Svazek, který vyšel s jistým zpožděním, sestává z oddílů **Články a studie, Materiály, Nekrolog, Recenze a zprávy, Anotace regionální literatury** a dvou oddílů s německými a anglickými resumé publikovaných článků a studií.

Sborník otevírá bývalý dlouholetý ředitel SOA Plzeň Vladimír Bystrický důkladnou

a řadou vyobrazení dokumentovanou analytickou studií *Nejstarší známá vyobrazení města Boru (u Tachova) s Přimdou a města Stříbra z roku 1536–1537* (s. 7–56). Autor završil touto studií svůj už v devadesátých letech započatý výzkum části cenného souboru vedut falckraběte a pozdějšího falckrabího rýnského Otthenricha z let 1536 –1537. Soubor vedut vznikl během Otthenrichovy cesty z Neuburgu na Dunaji v dnešním Bavorsku do Krakova na jednání s polským králem Zikmundem I. Jagellonským a via Vratislav – Berlín a zpět. Soubor čítá celkem 50 perokreseb na papíře kolorovaných akvarelovými barvami. Autorem vedut byl s největší pravděpodobností malíř Matthias Gerung (cca 1500 –1570). Soubor vedut se dostal počátkem 19. století do Univerzitní knihovny ve Würzburgu, kde zůstával po dlouhou dobu nepovšimnut. Pro odbornou veřejnost jej objevila až roku 1991 německá vedutistka Angelika Marschová. Ta jej (mj. ve spolupráci s několika českými archiváři) uveřejnila po jistých průtazích roku 2001 ve dvousvazkové edici, z níž jeden svazek přináší faksimile vedut a druhý komentář k nim. V. Bystrický pro tuto publikaci zpracoval komentáře k vedutám Boru u Tachova a Stříbra. Do těchto měst zavítal falckrabě Otthenrich se svým jízdním průvodem počátkem prosince 1536. Gerungovy veduty představují jedinečný pramenný soubor, který nejen umožňuje vytvořit si představu o podobě řady českých měst na prahu novověku, ale zároveň skýtá jedinečný vhled do jejich každodennosti. V případě Boru i Stříbra přinášejí veduty nejstarší dochovaná vyobrazení těchto měst.

Nestor západočeské muzikologie Jaroslav Fiala připravil přehledovou stať *Hudební život Františkových Lázní* (s. 57–72). Františkovy Lázně sice vznikly již na sklonku 18. století, přelomovým mezníkem v jejich vývoji se však stal až rok 1852, kdy se staly samostatným městem. Tato změna přinesla i zásadní impulz pro rozvoj hudební kultury ve městě. Lázeňskou hudbu zde zpočátku provozovaly pouze amatérské orchestry a soubory během sezóny. V čele těchto instrumentálních těles stáli již od šedesátých let 19. století kapelníci, kteří ovšem působili nejen jako dirigenti, ale zastupovali soubor navenek, sjednávali smlouvy a sestavovali repertoár. Hráči se postupně stali zaměstnanci lázní, pobírali plat od obce a orchestr se početně rozrůstal. V roce 1960 byl ve Františkových Lázních zřízen stálý Městský symfonický orchestr. Činnost tohoto orchestru byla v roce 1995 pro nedostatek finančních prostředků ukončena. Aby bylo možno nadále provozovat alespoň kolonádní koncerty v hlavní sezóně, byl orchestr částečně nahrazen 17členným Lázeňským hudebním tělesem, které provozuje ve spolupráci s městem soukromá umělecká agentura.

Každodenní život na zámku Lužany za časů Josefa Hlávky (s. 73–83) přibližuje Kristýna Regnerová. Architekt J. Hlávka (1831–1908) zakoupil lužanský zámek s přilehlým velkostatkem již roku 1866 od pražského továrníka Františka Ringhoffera, a to pro svou ovdovělou matku Annu. Do své-

ho vlastnictví Hlávka získal Lužany v roce 1875. Autorka si všímá zejména chodu domácnosti na lužanském zámku a Hlávkových zdejších hostů, kteří sem často přijížděli i na delší návštěvy či tvůrčí a ozdravné pobyty. Zvláštní oddíl věnovala Regnerová hospodaření na velkostatku Lužany.

Počátky ženské tělovýchovy v Plzni (do roku 1918) (s. 87–137) jsou tématem rozsáhlé a bohatě dokumentované studie, kterou zpracovala Dagmar Hudecová. Sokol v Plzni byl založen v roce 1863 a ženy se zpočátku na jeho činnosti nepodílely. V roce 1886 byl v Plzni zřízen samostatný ženský tělocvičný spolek, který nakonec přispěl také k založení ženského odboru plzeňského Sokola roku 1895. Počet členek ženského odboru zpočátku obnášel jen něco přes tři desítky, nicméně v roce 1908 již přesáhl stovku. Vedle tělocvičné činnosti plzeňských sokolek autorka sleduje také jejich další aktivity, k nimž patřily různé vzdělávací a zábavní akce. V letech před vypuknutím první světové války probíhalo v Sokole intenzivní emancipační úsilí žen, jehož dílčím úspěchem bylo roku 1911 uznání rovných podmínek členství mužů a žen v jednotách. Zvláštní oddíl věnovala Hudecová činnosti ženského odboru jednoty Sokol Plzeň V, který byl založen v roce 1907 na Pražském předměstí. Autorka dále podává přehled o působení žen v dalších dvou českých tělovýchovných organizacích, jejichž pobočky se v Plzni ustavily na počátku 20. století – Dělnické tělocvičné jednotě (DTJ) a Orlu. DTJ v Plzni vznikla roku 1901 a zpočátku našla zázemí v Dělnickém domě Peklo. Ve prospěch ženského tělocviku v DTJ agitovala v roce 1905 na Plzeňsku Arnoštka Piková, manželka pozdějšího sociálně demokratického poslance a meziválečného plzeňského primátora Luďka Pika. Orel, včetně ženského odboru, byl v Plzni založen teprve roku 1913. Činnost Sokola, DTJ i Orla v Plzni utlumila první světová válka. V Sokole důsledku mobilizace výrazně poklesl počet cvičících mužů, snížil se však i počet aktivních žen. Plzeňské sokolky se v roce 1914 podílely na zřízení lazaretu v sokolovně. K postupné opětovné aktivizaci plzeňského Sokola docházelo se změnou politické situace v průběhu roku 1917.

Ostrý střet mezi dvěma plzeňskými studentskými spolky, k němuž došlo na počátku dvacátých let 20. století, zachytil Zdeněk Beroun v článku *Radbuza & Akademický klub – střet mezi „starým" a „novým"* s podtitulem *Z dějin plzeňského studentského hnutí* (s. 138–149). V důsledku poválečného levicového revolučního radikalismu se „*Radbuza*" – *Spolek akademiků kraje plzeňského*, založený roku 1873, koncem roku 1921 rozštěpil. „*Radbuzu*" ovládli stoupenci levicové, socialistické orientace, zatímco jejich konzervativní oponenti ustavili v lednu 1922 nový studentský spolek – Akademický klub v Plzni. Oba spolky vedly po několik dalších měsíců vyhrocenou debatu na stránkách místního tisku. Během druhé poloviny roku 1922 napětí mezi oběma spolky postupně zeslábloo.

Významnou chebskou osobnost konce 19. a první třetiny 20. století přibližuje Petr

Beran v bohatě obrazově dokumentovaném příspěvku *Chebský stavitel Ing. Josef Pascher (1850–1932)* (s. 150–165). Stříbrský rodák J. Pascher vystudoval v letech 1870–1875 německou techniku v Praze a do Chebu přišel roku 1879. Od roku 1885 vedl chebský městský stavební úřad. V této funkci setrval do roku 1931, tedy plných 46 let. Za tu dobu stoupl počet obyvatel Chebu téměř na dvojnásobek, z 18 tisíc roku 1890 na více než 31 tisíc v roce 1930. Růst populace s sebou přinesl i poměrně rozsáhlou stavební činnost. Vedle řady pozoruhodných jednotlivých staveb ve městě a okolí, na nichž se podílel jako stavitel či projektant, řídil Pascher jako stavební rada v devadesátých letech 19. století asanaci starého Chebu. Z jednotlivých Pascherových stavebních projektů Beran vyzdvihuje zejména novou budovu zeměbraneckých kasáren z roku 1895 a na svou dobu výjimečně moderní vojenské letiště z roku 1917.

Renomovaný znalec nejnovějších dějin Plzně a západních Čech Karel Řeháček se v příspěvku *Oblastní úřadovna osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Plzni (1945–1950)* (s. 166–190) na základě nově zpřístupněných pramenů vrací k tématu, kterým se zabýval již koncem devadesátých let. V předkládané studii se nově zaměřuje především na organizační strukturu a zaměstnance plzeňské oblastní úřadovny osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy. Všímá si osob vedoucích úředníků obou úřadů a ukazuje, jak v nich probíhaly politické čistky po únoru 1948.

Oddíl **Materiály** přináší rozsáhlý příspěvek *Doplňky a opravy k Profousovým Místním jménům v Čechách (Plzeňsko)* (s. 193–225), ve kterém Eduard Maur znovu ukazuje, že je excelentním znalcem dějin západních Čech ve středověku a v raném novověku. Předložené doplňky a opravy, někdy velmi zásadní, se týkají přibližně stovky obcí i zaniklých vsí a osad na Plzeňsku. Autor mohl využít i některé prameny, které Profous neznal, zvláště tachovský urbář z doby Karla IV. Je třeba dodat, že Maur do příspěvku nezařadil zjištění o dalších více než třech desítkách vesnic a zaniklých osad na Domažlicku, Tachovsku a Klatovsku, která publikoval ve svých dřívějších studiích.

V oddílu **Nekrolog** (s. 227–230) připomíná Miroslav Eisehammer osobnost plzeňského sběratele, milovníka památek a amatérského regionálního historika Marcela Votlučky, jenž zemřel v lednu 2018 ve věku 92 let.

Oddíl **Recenze a zprávy** (s. 231–287) obsahuje celkem 6 příspěvků. Zvláštní zmínku si zde zaslouží dvě stati: První z nich je rozsáhlý a informačně cenný referát Jitky Janečkové (s. 233–252) věnovaný třem svazkům klatovského Sborníku prací z historie a dějin umění (6/2011, 8/2015 a 9/2017). Tou druhou je důkladná a informačně cenná recenze rozsáhlé monografie Jana Lhotáka „*Město Sušice a jeho poddaní*“ z roku 2018, kterou zpracovala Marie Malivánková Wasková (s. 273–287). Podle recenzentčina názoru je Lhotákovo dílo o sušickém vrchnostenském hospodaření v raném novověku „*… lapidární studií hos-*

podářských dějin českých zeměpanských měst, která v tuzemské literatuře dosud nemá obdoby a bez jejíž znalosti nebude lze v tématu pokračovat" (s. 286).

Oddíl **Anotace** (s. 289–296), který připravily Štěpánka Pflegerová (značka -špf-) a Marie Malivánková Wasková (značka -MMW-), přináší informace o celkem 18 titulech s plzeňskou či západočeskou historickou a vlastivědnou tematikou.

Sborník uzavírají německá (s. 297–307) a anglická resumé (s. 309–318) a soupis přispěvatelů. Do obsahu na s. 319 se vloudilo redakční nedopatření: Stať P. Berana je zde uvedena pod titulem, který měl příspěvek tohoto autora v předchozím, 52. ročníku sborníku MZK. Beranova stať o staviteli Pascherovi je v obsahu připsána Z. Berounovi, zatímco titul Berounova článku o plzeňských studentských spolcích z obsahu zcela vypadl.

Obsahové a časové těžiště příspěvků 53. svazku sborníku MZK spočívá tentokrát v dějinách konce 19. a první poloviny 20. století. Z tohoto časového rámce se vymykají pouze příspěvky V. Bystrického a E. Maura, které pokrývají několik staletí středověku a raného novověku. Recenzovaný svazek dokládá, že sborník MZK poskytuje publikační prostor společenskovědním badatelům všech generací, od té nejstarší (J. Fiala a E. Maur), přes odborně i početně silnou střední generaci až po perspektivní mladé absolventy univerzitního studia (K. Regnerová). Třebaže obsah a charakter jednotlivých publikovaných příspěvků je velmi rozmanitý, lze tuto recenzi uzavřít potěšitelným konstatováním, že si sborník MZK nadále udržuje vysokou odbornou úroveň, jíž dosáhl během uplynulého čtvrtstoletí. Tento příznivý stav je bezesporu především zásluhou vedoucího redaktora A. Skály a členů redakční rady, jimž je třeba za to na tomto místě vyslovit dík a popřát jim mnoho sil a invence do další práce.

Petr Kreuz

COMMA: International Journal on Archives/Revue Internationale des Archives 2020:1-2, Archives and Human Rights/ Archives et droits humains, 189 s.

Poslední číslo časopisu Comma je věnováno roli archivů a správců dokumentů při obraně lidských práv.

Úvodní stať tvoří příspěvek **Antonia Gonzálese Quintany**, španělského archiváře, ředitele Archivu občanské války v Salamance (1986–1994), archiváře nadace Pabla Iglesiase (1979–1985), náměstka generálního ředitele Archivu madridské komuny (2010–2018), ředitele Archivního dokumentačního informačního centra Ministerstva kultury (2006–2008), od ledna 2018 důchodce a současného předsedy Sekce archivů a lidských práv Mezinárodní archivní rady (MAR). Quintana ve svém příspěvku rekapituluje vazbu mezi archiváliemi a výkonem lidských práv počínaje Deklarací práv člověka a občana z roku 1789. Evidence obyvatelstva, pozemkové

registry a další dokumenty se od té doby staly nepostradatelnou pomůckou k výkonu občanských práv. K nim se přidávaly další, včetně např. boje proti beztrestnosti kriminálních deliktů prosazovaných také OSN. Zásadní zlom znamenal začátek devadesátých let 20. století, kdy se dokumenty komunistických represivních orgánů staly základem pro odškodnění obětí komunistického režimu. Za největší výzvy dneška považuje Quintana nápravu zločinů v korporátní sféře a v digitálním prostředí.

Perrine Canavaggio, francouzská archivářka, bývalá vedoucí Archivu prezidenta republiky (1974–1994) a tajemnice Mezinárodní konference kulatého stolu o archivech (CITRA 2001–2009) rekapituluje činnost Pracovní skupiny pro archivy a lidská práva (Human Rights Working Group - HRWG) MARu, které v letech 2003–2019 předsedala. Pracovní skupina byla ustavena v roce 2003 na zasedání CITRA v Kapském městě, v roce 2019 na zasedání v Adelaide byla zařazena mezi profesionální sekce a přejmenována na Sekci archivů a lidských práv MARu (Section on Archives and Human Rights - SAHR-ICA). Ve formě vzpomínek autorka popisuje nečetné aktivity tohoto orgánu, jehož původním cílem bylo vytvoření centra pro uchovávání archivních souborů dokumentujících porušování lidských práv. Sekce má poskytovat profesionální pomoc při vzniku archivů a zpřístupňování citlivých dokumentů v zemích procházejících přechodem k demokracii. Činnost sekce, jak přiznává sama autorka, fakticky nahradily aktivity Úřadu vysokého komisaře OSN pro lidská práva. Sama hodnotí výsledky sekce takto: *„Je obtížné posoudit rozsah přijatých opatření, vzhledem k velmi omezeným zdrojům, které má skupina k dispozici. Výsledky práce vykonané během těchto 16 let jsou pozitivní, a to díky síle naší sítě a aktivitě jejích členů. Bylo by přehnané připisovat si všechny tyto zásluhy, je ale zřejmé, že některé její činy byly rozhodující. Skupina sama o sobě udělala málo, ale dynamicky rozjela štafetu, kterou převzali vlivní partneři. Zbývá toho ještě hodně udělat."*

Jádro sborníku tvoří rozsáhlá studie **Trudy Huskamp Petersonové**, první ženy ve funkci archiváře USA, mnohaleté funkcionářky řady mezinárodních organizací a svého druhu žijící legendy (nar. 1945). Její soukromá archivní konzultační společnost byla partnerem řady lidskoprávních orgánů (Komise pravdy v Jižní Africe a Hondurasu, Zvláštního soudu pro Sierru Leone, Tribunálu pro jaderné nároky Republiky Marshallových ostrov) a školitelem guatemalských archivářů pracujících s nově objevenými policejními archivy. Byla i výkonnou ředitelkou Archivu otevřené společnosti Very a Donalda Blinkenových v Budapešti. Její práce reflektuje nezbytnou rolu archivů při výkonu lidských práv v podobě podrobných archivních komentářů ke všem 30 článkům textu Univerzální deklarace lidských práv přijaté 10. prosince 1948 na 3. generálním shromáždění OSN. Autorka konstatuje, že dokumenty hrají klíčovou roli jak při prosazování

lidských práv, tak dokládání jejích porušování.

David Sutton ve svém příspěvku konstatuje, že vzniká řada situací, kdy je nutno přesunout archivy do jiné země z důvodu změn klimatu nebo válečné situace. I dobře míněný přesun archiválií do jiného státu je ale vždy kontroverzní a vyvolává kritiku. MAR proto vytvořil „*Řídící principy pro bezpečné přístavy*" shrnující archivní a etické faktory, které je třeba zvážit před takovým přesunem. Principy, které jsou ve studii popsány a obhajovány vytvořila mezinárodní skupina odborníků na zasedáních v Bernu, Amsterdamu a Ženevě v průběhu čtyř let. Dokument prošel rozsáhlým připomínkovým řízením v mezinárodních organizacích včetně MARu.

Další příspěvky ve sborníku se týkají zapojení business archivů do prosazování lidských práv (**Blanca I. Bazaco Palacios**), obtížného hledání rovnováhy mezi povinnostmi státu při ochraně osobních dat a činnosti společností zajišťujících správu dokumentů (**Lizbeth Barrientos**), rolí dokumentů při obraně práv menšin (**Elisabeth Shepherd, Victorie Hoyle, Elisabeth Lomas**), výkonu práva na identitu a uznání práv domorodců (**Rémi Orsier, Mathias Wuindar**) i nástrojů vyvinutých MArem ve spolupráci se Švýcarským federálním departmentem zahraničních věcí směřujících k lepšímu zpřístupnění dokumentů o porušování lidských práv (**Romain Ledauphin, Claudia Josi, Rahel Siegrist**).

Poslední vydání časopisu Comma je jedním z prvních komplexnějších pokusů o podchycení dané problematiky. V mnohém však může méně zkušeným ukázat i současnou tvář Mezinárodní archivní rady a jejích orgánů.

Michal Wanner

Karel Řeháček, *Plzeňská radnice mezi válkami. Kdo byl kdo ve vedení města v letech 1918–1939*. Plzeň 2021, 188 s.

Počátkem roku 2021 vydalo statutární město Plzeň v nově založené edici Studie a prameny k dějinám města Plzně pilotní monografii plzeňského historika, archiváře a pedagoga Karla Řeháčka, který se dlouhodobě zabývá mj. i dějinami města v meziválečném období. Tentokrát se ve čtyřech hlavních oddílech publikace zaměřil na plzeňské politické a úřednické elity, které v letech 1918–1939 ovládaly plzeňskou radnici.

Po úvodu, v němž Řeháček přiblížil dosavadní zpracování tematiky a přestavil využitelné prameny a použité metody práce, se v oddílu Volená samospráva zabývá politickou reprezentací města a způsobem jejího výběru před rokem 1918, akcentuje zlomové období roku 1918 a roli národního výboru v něm a první skutečně demokratické obecní volby v červnu 1919. Poté následuje analýza vývoje meziválečných politických dějin města, v níž je prostor dán rovněž stranickým rozmíškám a útokům i některým negativním stránkám života komunálních politiků. Samostatnou kapitolu

oddílu tvoří zapojení žen do obecní politiky, nejen do obecního zastupitelstva, ale i do městské rady, a rovněž zdokumentování neformální role žen, zejména manželek vlivných osobností města. Poslední kapitola tohoto oddílu s názvem Soumrak demokratické obecní samosprávy se věnuje situaci na samém konci třicátých let, kdy dochází k postupnému omezování demokratických principů v Československu. V Plzni se tato atmosféra projevuje rezignací dlouholetého starosty města Luďka Pika, rozpuštěním obecního zastupitelstva a jmenováním vládního komisaře, zajímavé jsou i zmínky o aktivitách plzeňské organizace Vlajky a popis protižidovských nálad, které vyústily až k realizaci bombového útoku na židovském hřbitově počátkem března 1939.

Druhý hlavní oddíl práce tvoří analýza odborné správy města, která byla svébytná a na politické reprezentaci poměrně nezávislá. Řeháček se věnuje snaze vedení městského úřadu i politické reprezentace města o nalezení optimální organizace úřadování tak, aby bylo efektivní a nadměrně nezatěžovalo městský rozpočet. Dále se tento oddíl zaměřuje na specifické postavení městských úředníků a zřízenců, na jejich práva, povinnosti i hmotné a jiné sociální zabezpečení. V poslední kapitole se autor věnuje nejdůležitějším městským ústavům a podnikům, především vodárně, plynárně, ale také městskému pohřebnímu ústavu a nově zřízenému krematoriu.

Poslední dva oddíly posuzované práce tvoří medailonky 110 vybraných politických reprezentantů města a městského úřadu. Úkol vybrat reprezentativní vzorek není nikdy úplně snadný, Řeháček se ale v oddílu věnované politikům zaměřil především na dlouholeté členy obecního zastupitelstva a městské rady, v mnoha případech rovněž s přesahem do celostátní politiky, v případě městských úředníků preferoval většinou vedoucí městské úředníky či významné řadové úředníky s nějakým přesahem, kupř. do oblasti umění či vědy.

Podle seznamu použitých pramenů i údajů v poznámkovém aparátu je zřejmé, že autor využil nemalého množství různorodých, zejména archivních pramenů, a díky tomu mohl volit i různé metody výzkumu. V případě medailonků využil nejen očekávanou biografickou metodu, ale pokusil se do výzkumu mezilidských vztahů zahrnout i některé nástroje metody prospografické.

Řeháčkova práce naplňuje na jedné straně po obsahové i formální stránce kritéria odbornosti, na straně druhé bude díky shromážděným informacím a čtivému stylu přínosná i pro plzeňskou laickou veřejnost. Z jejího pohledu bude jistě pozitivní i velké množství fotografií, které celou práci vhodně oživují.

Naděžda Morávková

Hana Jordánková – Ludmila Sulitková, *Předbělohorské Brno. Hospodářský potenciál města a sociální situace jeho obyvatel.* Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna 2020. 358 s.

Mezi města, jimž je pravidelně věnována badatelská pozornost řady historiků, náleží po právu bývalé královské město Brno. Zvláště zásluhou tandemu Hana Jordánková a Ludmila Sulitková je už od počátku devadesátých let 20. století systematicky zkoumána historie města v době předbělohorské. Obdivuhodný tematický záběr, podpořený velmi dobře dochovanou pramennou materií, aktuálně autorky zúročily v monografii zabývající se brněnskými hospodářskými a sociálními dějinami v předbělohorské éře. Toto základní tematické vymezení se též odráží ve zvoleném názvu knihy, která nepochybně osloví nejen urbánní historiky. Jak totiž autorky správně hned v úvodu konstatují, „*bez důkladné znalosti městských dějin všech epoch není možné poznat fungování dobové společnosti jako celku*".[1)] V případě Brna to platí o to více, neboť se stalo v předbělohorské době díky jednání zemského sněmu a zemského soudu důležitým komunikačním centrem.

Již samotný úvod byl koncipován s velkou pečlivostí, kdy se autorky zaměřily na středoevropský prostor a zmapovaly zpracovanost hospodářských dějin nejen našich měst. Z jejich přehledu, který byl nezbytný k vytipování prací, jež by byly využitelné pro komparaci s brněnskými poměry, dospěly k jednoznačnému závěru, že nejen domácí historiografie ve výzkumu ekonomické prosperity města a jeho měšťanstva významně zaostává. U řady měst je to pochopitelně dáno obrovskou torzovitostí materie, která podrobný výzkum neumožňuje. Předkládaná monografie je tak pomyslnou hozenou rukavicí pro ta města, jež disponují dostatečně dochovanými prameny (nejen) hospodářské provenience a mohou poskytnout při jejich správném vyhodnocení komparační materiál. Současně je to aktuálně jediná práce, která takto systematicky na problematiku nahlíží.[2)] Ona systematičnost vychází z již vzpomínané dlouhodobosti výzkumu obou autorek, které tak potvrzují nutnost soustředěného urbánního výzkumu, který mapováním různých stránek městského života vytváří předpoklad k přiblížení obrazu vybraného úseku dějin města a vytvoření podmínek k zachycení vývojových trendů v dějinách našich měst, v řadě ohledů individualit. Připomeňme, že zatímco středověk díky badatelské píli Františka Hoffmanna svou syntézu městských dějin má,[3)] raný novověk a v jeho rámci předbělohorská doba na své zpracování urbánních dějin teprve čeká.

Přínos předkládané monografie spočívá i v metodice výzkumu, neboť upozorňuje na nebezpečí jednostranného zkoumání berních knih a rejstříků, jež byly v minulosti zdrojem poznatků pro zachycení hospodářské prosperity moravských měst (zvláště práce Jaroslava Marka).[4)] Aplikací metody systémové analýzy, kdy byly kombinovány údaje z řady pramenů pocházejících ze stejného časového období, autorky dospěly v rámci výzkumy k jiným závěrům než starší výzkum.

Samotná kniha, jež je doprovozena velkým množstvím vhodně volené obrazové

přílohy (včetně rekonstrukční mapy městského panství), je logicky členěna do tří větších tematických celků. Ty v závěru doplňuje kvalitně zpracovaná edice vybraných pramenů, na níž s autorkami spolupracoval Václav Bok, a jmenný a místní rejstřík. Představení dobových historickogeografických a demografických podmínek bylo velmi vhodně zařazeno do prvního celku. Autorky se se starším demografickým výzkumem shodují, že město mohlo mít kolem 4500–5000 obyvatel a že se počet obyvatelstva v průběhu 16. století nezvyšoval, stagnoval. Nepoužívala bych proto pro takto lidnaté město přiřazení k „*vyšší kategorii velkoměsta*“.[5] K naplnění dobové podstaty takto komplexního pojmu se v případě předbělohorských Čech a Moravy blíží pouze Praha, a to zejména v rudolfínské době. Na Moravě počtem obyvatel překonala Brno po staletí konkurenční Olomouc s odhadovanými 10 000 obyvateli a též slibně se rozvíjející exportní město Jihlava, v Čechách mj. Kutná Hora a Hradec Králové, u něhož je reálný odhad 7 000–8 000 obyvatel.

Autorky užily onoho pojmu, pod nímž shrnuly dobový význam města, nepochybně pod vlivem poznatků ze svého dlouholetého výzkumu, jenž dokládá specifičnost a dobový význam královského města Brna. V dalších dvou tematických celcích věnovaných ekonomice měšťanstva a města totiž dospívají k názoru, že lze Brno považovat za město spotřebního typu. Ve městě převažoval dovoz nad vývozem a řemesla nad zemědělstvím (u něho stojí za pozornost pouze provozování vinic). I s ohledem na přítomnost většího počtu zástupců šlechty a duchovenstva je tak možno spotřební charakter městu skutečně přisoudit. Autorky to vhodně dokládají i specializací provozovaných řemesel a přítomností obchodníků, kteří udržovali kontakt se zahraničními trhy. Nepřehlédnutelná je i kumulace většího množství cenností v domácnostech špiček měšťanstva, což nepochybně souvisí se snahou připodobnit se životu šlechty. Autorky k tomu velmi trefně dokládají fakt, že v řadě případů byli tito jedinci zadlužení, resp. nedisponovali pravidelně většími částkami hotovosti, neboť se stávali dlužníky či věřiteli. Někteří dokonce díky provozování úvěrové politiky významně zbohatli. Tyto finanční toky, badatelsky do detailu nepostihnutelné (autorky se samy podivují, že každý snad dlužil každému), jsou pro sledovanou dobu velmi typické.

Celkově je možno shrnout, že předkládaná publikace poskytuje celou řadu velmi důležitých zjištění o fungování městské společnosti. Navíc Brno se jeví skutečně jako velmi specifické, což je dáno funkcemi, jež v předbělohorské době plnilo. Zdá se, že právě přítomnost jednání zemského sněmu a soudu byla důležitým faktorem ovlivňujícím ekonomiku města i jeho měšťanstva, nicméně nárůst obyvatelstva tento fakt nezpůsobil (zřejmě s ohledem na složité majetkové uspořádání v intravilánu i na předměstích – řada nemovitostí byla v rukou šlechty a duchovenstva).

Co by textu prospělo, je účelné zařazování komparace s poznatky z jiných králov-

ských měst – moravských i českých, aby lépe vynikla výlučnost, specifičnost či běžný jev soudobé městské společnosti. V tuto chvíli, jak jsme však již konstatovali, je domácí bádání v tomto směru naprosto nedostatečné. Lze proto doufat, že tato velmi dobře napsaná monografie vyvolá vlnu zájmu o hospodářské a sociální dějiny našich měst, aby bylo možné naše poznatky o předbělohorském urbánním prostoru opět posouvat dál.

Jana Vojtíšková

[1] Hana Jordánková – Ludmila Sulitková, *Předbělohorské Brno. Hospodářský potenciál města a sociální situace jeho obyvatel*, Brno 2020, s. 9.

[2] V Čechách sledoval na příkladu královského města Sušice v širších souvislostech vrchnostenské hospodaření města zvláště po roce 1620 ve své rozsáhlé monografii Jan Lhoták, *Město Sušice a jeho poddaní. K úloze a významu vrchnostenského hospodaření královských měst v raném novověku*. Praha 2018.

[3] František Hoffmann, *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Praha 2009. (Přepracované vydání autorovy knihy České město ve středověku z roku 1992.)

[4] Jaroslav Marek, *Řemeslná výroba v moravských královských městech v 16. století*. Sborník Matice moravské, 81, 1962, s. 128–136, a *Týž, Společenská struktura moravských královských měst v 15. a 16. století*, Praha 1965.

[5] H. Jordánková – L. Sulitková, *Předbělohorské Brno*, s. 213.

Jakub Šlouf, *Praha v červnu 1953. Dělnická revolta proti měnové reformě, vyjednávání v továrnách a strukturální proměna dělnické třídy.* Academia – Ústav pro studium totalitních režimů 2021, 214 s.

Kniha českého historika Jakuba Šloufa (nar. 1982) působícího jako vědecký pracovník Ústavu pro studium totalitních režimů a odborného archiváře Národního archivu vypráví o té části československých dějin, které se již sám autor v některých svých pracích věnoval. Nejuceleněji ve své knize *Spříznění měnou* z roku 2016, kde velmi detailně popsal reakci plzeňských dělníků na měnovou reformu provedenou 1. června 1953. Právě Plzeň je v obecném povědomí jako místo největšího odporu proti této reformě, kdy demonstrace přerostly často ve vystoupení proti režimu. Nejen v Plzni, ale také v Praze se protestovalo a právě tomu je věnovaná Šloufova nová kniha.

Ta je kromě úvodu a závěru rozdělena na další čtyři části. První se zamýšlí nad dlouhodobými předpoklady dělnické revolty. Pražské továrny a jeho osazenstvo mělo pro tehdejší politický režim symbolický význam, který se často zdůrazňoval. Uvědomovali si to nejen představitelé moci, ale také dělníci v nich pracující. I z toho pramenilo jejich odhodlání popisované v druhé části nazvané Pražská revolta. Projevem toho byla snaha uspořádat protestní pochod na Pražský hrad, příjezd ministra těžkého strojírenství Karla Poláčka do továr-

ny nebo solidární stávky dalších vysočanských závodů. Třetí část rozebírá represi a obrannou strategii režimu, trestní řízení s demonstranty. Represe nebyla i s ohledem na kultivovanější formu protestu tak výrazná jako v případě Plzně. Poslední čtvrtá část potom rozebírá strukturu demonstrujících.

Jak už podtitul napovídá, tak autorovi nejde pouze o faktografický popis událostí, ale pokládá si otázky, odkud vycházela protestní aktivita pražských dělníků, kteří se v únoru 1948 stali oporou nově nastupujícího režimu. Nebyli to ale titíž. V horizontu pěti let totiž došlo k částečné proměně osazenstva továren, kam se dostali lidé pracující dříve například na úřednických pozicích a zastávající jiné názory odlišné od těch komunistických. Často se mohlo jednat také o bývalé sociální demokraty nebo národní socialisty. Zdůrazněna je v knize také odlišnost mezi plzeňskou a pražskou dělnickou revoltou, kterou si autor jako dobrý znalec obou událostí může dovolit. Na rozdíl od Plzně, kde se demonstrace přesunuly do ulic města, byla pražská revolta koncentrovaná do prostoru továren, kde se dělníci snažili vyjednávat. Pokoušeli se tak využít režimem deklarované mechanismy lidově demokratického režimu. Jde o jednoznačné obohacení našeho vnímání dělnického protestu po roce 1948.

Autorova analýza se opírá v prvé řadě o archivní výzkum, který je obdivuhodný. Za klíčové lze považovat studium ve fondech Státního oblastního archivu v Praze, Národního archivu, Archivu hlavního města Prahy a Archivu bezpečnostních složek. Spíše jako doplněk sloužily informace z Archivu Poslanecké sněmovny a databáze pamětníků Paměti národa. Kladně lze hodnotit i dochované fotografie, přibližující atmosféru protestu uvnitř areálu největší ze stávkujících továren – ČKD Stalingrad.

Autor vykročil na téměř neprobádanou půdu. Do roku 1989 se tématu dělnických protestů věnovala sporadicky exilová literatura a ani po společenských změnách před více než třiceti lety se situace výrazně nezměnila, i když existují některé studie popisující dělnické nepokoje po roce 1948, často však bez hlubších souvislostí a z pohledu regionální historie. Autor se již v úvodu hlásí k práci německého historika Petera Heumose, který do historiografie vnesl dělnictvo jakožto samostatnou sociální skupinu. Šlouf ukázal, že i přes probíhající konflikty (sociální i ideologické) zůstaly jednotlivé továrny fungujícími sociálními organismy. Přínos knihy je jednoznačný a lze pouze doufat, že se nejen v metodě výzkumu stane inspirativním čtením pro historiky a přínosem pro zájemce o české moderní dějiny.

Martin Dolejský

Marek Lašťovka, Jitka Močičková et al., *Hergetův plán Prahy 1790/1791*. Praha, Nakladatelství Scriptorium/Historický ústav. 208 s., ISBN 978-80-7649-029-1

Monografie vydaná v rámci edice *Documenta pragensia monographia* je věnována

jednomu z nejstarších a nejpodrobnějších kartografických vyobrazení Prahy vzniklému ke sklonku 18. století. Vydání publikace v letošním roce bylo spojeno hned s několika významnými výročími, a to uplynutí dvě stě osmdesáti let od narození Františka Antonína Linharta Hergeta (1741 –1800), jenž působil jako profesor na pražské stavovské inženýrské škole a byl i jedním ze zakladatelů Českého vysokého učení technického, a dvě stě třiceti let od dokončení plánu Prahy, projektu, který přivedl k životu, a který následně vypracovali jeho žáci.

František Antonín Linhart Josef Herget se narodil 6. listopadu 1741 v Andělské Hoře (Engelhaus) nedaleko Karlových Varů, jako druhý ze tří dětí krejčího, měšťana a pozdějšího starosty Jana Ondřeje Hergeta (1713–1796) a jeho manželky Marie Kláry, rozené Schmidlové. Za podpory rodinného přítele, faráře, Františka Ferdinanda Franka absolvoval František Antonín gymnázium a následně se uchýlil k duchovní dráze – začal studovat teologii na pražské univerzitě (1763–1764), ale po dvou letech přestoupil na filozofickou fakultu se zaměřením na studium matematiky a fyziky, současně navštěvoval přednášky profesora Jana Ferdinanda Schora (1686–1767) na stavovské inženýrské škole. Díky mimořádnému talentu si jej Schor vybral jako svého nástupce. Roku 1766 se František Antonín stává suplentem. Profesor Schor umírá roku 1767 a Herget je, ve svých pětadvaceti letech, 13. února 1767 jmenován, v pořadí třetím, stavovským profesorem inženýrství. Během první dekády svého profesorského působení se zasloužil o zásadní reorganizaci výuky a značné rozšíření řad studentů, pro které roku 1768 prosazuje u zemského výboru vydání dekretu zajišťujícího jim přednostní právo při obsazování úřednických míst v Čechách, pro které bylo zapotřebí technického vzdělání. Současně dával Herget soukromé přednášky zájemcům z řad šlechty, která neměla zájem navštěvovat standardní přednášky. Dále se zasloužil o popularizaci technických věd, jejichž nejnovější poznatky se snažil zavádět v praxi např. v zemědělství a řemeslech. Pro řemeslníky a umělce pořádal od počátku sedmdesátých let 18. století technické kurzy a pravidelné přednášky, které doplňoval praktickými ukázkami a pokusy. Hergetova organizační činnost inženýrského studia probíhala i nadále. Propracoval vyučovanou látku a rozvrhl ji do tří ročníků. Velký důraz byl kladen na praktickou stránku výuky, zejména technické kreslení. Roku 1777 získává pro potřeby výuky posluchárnu v Klementinu. Vedle výuky býval Herget povoláván k různým záležitostem technického rázu. V letech 1772–1773 byl pověřen splavňovacími pracemi na Vltavě a revizemi všech existujících propustí. Výsledkem byl návrh na nové plavební komory. Roku 1778 se stává řádným členem Vlastenecko-hospodářské společnosti. Nezaostával však ani v podnikatelské činnosti. V roce 1779 získává privilegia na královskou cihelnu na Malé Straně a skupuje i další pozemky. Hergetův podnik dodával cihly například na stavbu

pražského opevnění a Terezína. Po ničivé povodni v únoru 1784 se podílel na rekonstrukčních pracích v Praze. Kupříkladu opravy Karlova mostu trvaly pět let a došlo také k první větší opravě mostových soch (1787–1788). Dále se podílel na vyměřovacích pracích spojených s přípravami josefského katastru (1785) a v roce 1787 na výstavbě pražské kanalizace. Významnou kapitolou ve vývoji stavovské inženýrské školy byl rok 1784, kdy po zrušení zemského stavovského výboru měla inženýrská škola spadat pod gubernium, ovšem po nařízení vídeňského dvora, aby po vzoru rakouských univerzit vznikla na pražské univerzitě samostatná katedra technického zaměření a s Hergetovým přičiněním, byla stavovská inženýrská profesura přičleněna k univerzitě. Dochází ke jmenování Hergeta profesorem pro praktickou matematiku. Toto sloučení ovšem nebylo bez problémů a nastaly vleklé spory, které se dostaly až před vídeňský dvůr. Z rozhodnutí císaře byla roku 1787 stavovská inženýrská profesura přeměněna na řádnou katedru filozofické fakulty. Rok 1788 znamenal pro Hergeta kariérní vrchol, když byl jmenován do čela nově vznikajícího zemského stavebního ředitelství. Na sklonku jeho života se inženýrská škola stala respektovaným a významným ústavem. Sám Herget byl dvakrát zvolen děkanem a jednou navržen na rektora. Sbírka, kterou za dobu svého působení jako profesor shromáždil (modely, měřičské přístroje, nářadí, mapy a plány), by vydala na malé muzeum.

V souvislosti s výukou na stavovské inženýrské škole se svými žáky prováděl Herget praktická zeměměřičská cvičení v Praze a přilehlém okolí. Takto vznikla první myšlenka využít tato měření pro pořízení přesného plánu Prahy. Dne 4. června 1781 napsal žádost pražskému guberniu o potvrzení, kterým by se mohl prokazovat majitelům domů při zaměřování. O deset let později vzniká první plán Prahy. Plán počítal s pozdějším zakreslením jednotlivých významných světských i sakrálních staveb a popisem historických míst. V tomto směru vzniklo množství dílčích podkladových plánů. Na přelomu let 1790/1791 bývalí žáci Jan Oppelt a Karel Lutz vypracovali na základě těchto plánů tři dnes známé varianty plánu Prahy (nazývané jako Hergetovy). První v měřítku 1 : 1728, dnes uložený v Archivu hlavního města Prahy, druhý plán v polovičním měřítku 1 : 3456, dnes známe pouze z fotokopie pořízené Štencovým ateliérem (Jan Štenc (1871–1945), nakladatel a majitel tiskárny v Praze, věnoval se reprodukci a dokumentaci uměleckých děl) a třetí v měřítku 1 : 3456, uchovávaný na zámku Kačina. V pořadí druhý a třetí výše zmíněné plány obsahují méně zakreslených objektů, zatímco první, prostorově nejrozměrnější plán, obsahuje množství praktických údajů – kanalizace, vodoteče, vodní plochy – a sloužil pravděpodobně i k potřebě zemskému stavebnímu úřadu a městskému stavebnímu úřadu, kde byl na počátku 20. století nalezen a nyní je uložen v Archivu hlavního města Prahy. Podle katalogového záznamu má rozměry

278 × 229 cm. Titul se nachází v levém dolním rohu v ozdobném rámečku zpodobněném jako rozvinutý svitek, text je jazykově německý. Popis je rozdělen podle městských částí s odkazy na čísla popisná a v pravém dolním rohu se nachází jména kreslířů. Celý rámeček je možno vidět v originální velikosti v oddílu s faksimile nebo ve zmenšené verzi na zadní předsádce knihy. Vpravo od titulu se nachází stručná legenda vysvětlující barvy použité pro jednotlivé budovy. U dolního okraje plánu je vyznačeno měřítko. Plán je orientován na západ. Zachycuje pražská města (spojená roku 1784) a Židovské Město, Vyšehrad a oblast kolem toku Vltavy. Popisky jsou označeny názvy většiny ulic doplněná čísly popisnými domů podle prvního číslování v roce 1770 (platné do roku 1805), ojediněle se vyskytnou i názvy staveb. Kostely jsou označeny tlapatým křížem, synagogy šesticípou hvězdou. Plán dále rozlišuje různé typy porostů – zahrady, pole, sady i lesní porost. Pozornost byla věnována i vodním tokům, nejvíce jezům, mlýnům a přívozům. Terénní nerovnosti jsou znázorněny šrafováním. Dominantou plánu je barokní opevnění. Na konci 18. století probíhal v Praze rozsáhlý stavební vývoj a na plánu se nachází mnoho staveb, které byly později zbořeny nebo přestavěny.

Zhruba polovinu monografie zaujímá faksimile plánu v měřítku 1:1, která je výsledkem pečlivého naskenování, které proběhlo v prosinci 2019 za pomoci tehdy nejmodernějšího vybavení (VERSASCAN 3650 se skenovací plochou 1270 × 915 mm). Skenovalo se po pásech, které byly následně digitálně zpracovány v Adobe Photoshopu. Digitalizaci předcházelo kompletní zrestaurování památky, provedené šestičlenným restaurátorským týmem Archivu hl. m. Prahy. Práce byly zahájeny v říjnu roku 2018 a samotnému restaurátorskému zásahu předcházel průzkum stavu plánu a sestavení návrhu na jeho restaurování. Dále byly provedeny zkoušky rozpustnosti záznamových prostředků (barvy, inkousty), rozbor vláken podkladového plátna, příprava materiálů na restaurování, fotodokumentace stavu před a po restaurování a během práce. Následně vše doplňuje zápis do restaurátorského protokolu. Plán je uložen v tubusu s nekyselým archivním papírem, vše je zajištěno bavlněnými tkalouny podloženými pásy lepenky a zavěšeno v depozitáři s vhodnými klimatickými podmínkami.

Rejstřík sestavený k Hergetovu plánu Barborou a Markem Lašťovkovými obsahuje hlavní hesla v barevném odlišení (červeně jsou názvy ulic, modře budovy, které jsou vyznačeny v originálním popisu plánu, černě budovy a ostatní objekty), kurzivou jsou uvedeny původní německé názvy vyznačené v plánu, a to jednak v závorce u hlavních českých hesel, jsou zde uvedena i odkazová hesla z německých názvů na české. Všechna hesla odkazují na čísla stránek, jednotlivé budovy jsou pak upřesněny číslem popisným (původní č. p. z plánu je uvedeno tučně, za lomítkem je antikvou nové číslo zavedené po roce 1805 a zkratka katastrálního území). Dalším je samostat-

ný rejstřík čísel popisných domů vyznačených na plánu. Na prvním místě jsou uvedena čísla popisná zavedená roku 1770, ve druhém sloupci jsou čísla popisná, která vstoupila v platnost po přečíslování roku 1805, dále je uvedena ulice nebo místo, kde se dům nachází a v posledním sloupci číslo stránky. Nevyznačená nebo špatně čitelná čísla jsou znázorněna zelenou barvou. Publikace dále obsahuje jmenný rejstřík, rozsáhlý seznam pramenů a literatury, seznam vyobrazení a shrnutí v anglickém jazyce. Samotná faksimile je dělena do výřezů, které jsou očíslovány od jedné do devadesáti devíti. Pro snadnější orientaci se na přední předsádce nachází celkový zmenšený plán s výseky číselně sladěnými s faksimile plánu.

František Antonín Linhart Josef Herget byl bezpochyby jednou z klíčových postav technicky orientované osvícenské intelektuální elity v Čechách druhé poloviny 18. století a kolektiv autorů publikace přišel se zajímavým nápadem jak tohoto velikána a jeho rozměrově nadstandardní a úctyhodné dílo, kterým Hergetův plán Prahy bezpochyby je, zprostředkovat jak pro laickou, tak i širší odbornou veřejnost.

Vanda Fouňová

Minulostí západočeského kraje 54, 2019. Uspořádal Adam Skála. Pro statutární město Plzeň vydalo nakladatelství Kristina Kaiserová, *albis international*. 236 s. ISBN 978-80-87911-12-9, ISSN 0544-3830

Recenzovaný 54. svazek sborníku Minulostí západočeského kraje (MZK) uspořádal archivář města Plzně Adam Skála. Svazek, který vyšel s jistým zpožděním na podzim 2021, sestává z oddílů **Články a studie, Materiály, Jubilea, Recenze a zprávy, Anotace regionální literatury** a dvou oddílů s německými a anglickými resumé publikovaných článků a studií.

Sborník otevírají Marie Wasková Malivánková a Karel Waska studií *Počátky Úterý* (s. 7–28). Ve svém výzkumu vycházeli především z listinného materiálu a také z jedinečně dochovaného zlomku výběrčího rejstříku tepelského kláštera z druhé poloviny 13. století, který se týká Úterý a sousední vsi Olešovice a který se dochoval jako součást vazby rukopisu A 155 knihovny pražské metropolitní kapituly. Waskovi dospívají k závěru, že vznik Úterý lze ohraničit roky 1183 a 1233. Přílohu studie tvoří kritická edice zmíněného zlomku výběrčího rejstříku. Podle autorské dvojice *„… rejstřík nepřímo, ale pozoruhodně přesvědčivě ukazuje na emfyteutizaci Úterý a Olešovic“*, a je proto třeba si položit důležitou otázku, zda bylo nové, emfyteutické *„… vysazení Úterý přímo provázáno s jeho povýšením na město“* (s. 18).

Renomovaný znalec nejnovějších dějin Plzně a západních Čech Karel Řeháček obohatil recenzovaný svazek životopisnou statí *„Otec“ legionářů Josef Patejdl (1878–1940)* (s. 29–43). Stať je věnována osobnosti plzeňského advokáta a dlouholetého poslance meziválečného československého Národního shromáždění Dr. Josefa Patejdla, jenž působil v letech 1921–1939 jako

předseda Československé obce legionářské (ČsOL). Patejdl se narodil v rolnické rodině v Hromnici u Plzně, vystudoval Právnickou fakultu české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze a roku 1913 si otevřel v Plzni advokátní kancelář. Již na počátku první světové války upadl do ruského zajetí a v září 1916 vstoupil v Kyjevě do československých legií. Z Vladivostoku odplul již v lednu 1919 a v červenci téhož roku se jako vyjednavač podílel na uklidnění známé vzpoury železnorudských legionářů. V srpnu 1919 byl v hodnosti majora demobilizován, v únoru 1920 nastoupil do Kanceláře prezidenta republiky a v červnu 1921 byl na kandidátce národních socialistů poprvé zvolen do Národního shromáždění. V roce 1921 byl také zvolen předsedou ČsOL, jímž zůstal až do nacistické okupace roku 1939. Jako přední politický a veřejný činitel první republiky nesl Patejdl pomnichovský vývoj velmi těžce a vzápětí po okupaci se zapojil do protinacistického odboje. Již v září 1939 byl zatčen a posléze se těžce nemocný ocitl v koncentračním táboře v Dachau, kde v říjnu 1940 zemřel.

Návštěvy T. G. Masaryka v Plzni a jejich ohlas ve svědectví současníků jsou tématem příspěvku (s. 44–60), který napsala Soňa Martinovská. Autorka nejprve připomíná, že Masaryk zajížděl do Plzně již před první světovou válkou, v době svého univerzitního působení. Během svého prezidentství poctil Masaryk Plzeň svými oficiálními návštěvami v letech 1919, 1921 a 1929. Cílem poslední z těchto návštěv, půldenního zájezdu v červenci 1929, byla především plzeňská sokolská přehlídka. V březnu 1930 udělila Plzeň Masarykovi čestné občanství.

Dagmar Hudecová přiblížila v článku *Jan Hejtmánek – zachránce historických a kulturních památek* (s. 61–82) působení amatérského vlastivědného pracovníka a památkáře, jenž se ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století zasloužil o záchranu sousoší sv. Kříže v Blovicích a zříceniny hradu Vlčtejn na Blovicku. Značné zásluhy měl Hejtmánek v padesátých letech také o konzervaci zbytků plzeňských hradeb a tamější staré sladovny, která se roku 1959 stala součástí nově otevřeného pivovarského muzea. Jan Hejtmánek, povoláním poštovní úředník, zemřel roku 1959 ve věku 79 let.

Pozoruhodnou událost předsrpnového dění v Československu roku 1968 důkladně a na základě širokého spektra pramenů zpracoval Adam Skála v zajímavé a bohatě obrazově dokumentované studii *Solidarita – přátelství – mír?* s podtitulem *Zmařený pochod Plzeň-Sofie na 9. mezinárodní festival mládeže* (s. 83–105). Přibližně 1 500 kilometrů dlouhý pochod měl směřovat z Plzně přes Budapešť a Bělehrad do bulharské Sofie, kde byl na přelom července a srpna 1968 připravován 9. mezinárodní festival mládeže a studentstva. Hlavní záštitu nad pochodem převzal Československý svaz mládeže (ČSM). K účasti bylo vybráno 22 zájemců a pochod byl slavnostně odstartován v Plzni 23. června 1968. Účastníci pochodu se měli původně vrátit ze Sofie zvláštními vlaky po skončení festivalu.

K tomu však nedošlo: Pochod byl zastaven 26. července 1968 na jugoslávsko-bulharském hraničním přechodu a jeho účastníkům byl odepřen vstup do Bulharska. Na tom nic nezměnily ani následující četné oficiální a diplomatické intervence. Bulharskému zásahu proti pochodu věnovala na přelomu července a srpna značnou pozornost čes-koslovenská i jugoslávská média. Účastníci pochodu byli posléze nuceni se vrátit přes Bělehrad do vlasti, aniž by jim bylo umožněno dosáhnout vytčeného cíle. Kromě úředních dokumentů, uložených v plzeňských archivech (zejména v Archivu města Plzně), a zpráv v tisku mohl Skála vycházet také z písemností a obrazových dokumentů chovaných v osobním archivu jednoho z organizátorů pochodu pana Zdeňka Smiřického, jakož i z informací dalších pamětníků.

Oddíl **Materiály** přináší rozsáhlý příspěvek *Doplňky a opravy k Profousovým Místním jménům v Čechách (Plzeňsko a Karlovarsko)* (s. 108–130), kterým Jiří Úlovec, ředitel Odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky, přímo navazuje na materiálovou stať Eduarda Maura v předcházejícím svazku sborníku MZK. Úlovec zde shrnul poznatky týkající se názvosloví více než stovky lokalit v západočeském regionu, k nimž dospěl za několik desetiletí především při svých kastelologických výzkumech.

Jitka Bílková připravila do téhož oddílu materiálové pojednání *Přátelé Franka Weniga v korespondenci* s vyčerpávajícím podtitulem *Dopisy Josefa Hodka, Bohumila Krse, Aloise Moravce a Bohumila Polana adresované Franku Wenigovi a dochované v písemné pozůstalosti Franka Weniga ve Státním oblastním archivu v Plzni* (s. 131–155). Bílková podala charakteristiku osobností jednotlivých odesilatelů korespondence, jež byla adresována Wenigovi, a poté se pokusila postihnout jejich vzájemný vztah s Wenigem. Je otázkou, zda autorka neměla alespoň ty nejvýznamnější a informačně nejcennější kusy korespondence zpřístupnit formou komentované kritické edice, a nikoli tedy jen stručně převyprávět a shrnout její obsah. Plzeňský novinář a spisovatel Frank Wenig (1898–1974), jemuž Bílková před nedávnem věnovala rozsáhlou monografii,[1)] byl znám mé generaci především jako autor poněkud zastarale působících pohádek o Spejblovi, Kašpárkovi a Hurvínkovi; generace mých dětí jej jako literáta už nezná vůbec. Přinejmenším pozapomenutí jsou i všichni probíraní odesílatelé Wenigovy korespondence, většinou z řad umělců či novinářů. Tyto osobnosti se nicméně často významně podílely na utváření společenského a uměleckého koloritu své doby a setřít z nich usedající prach zapomnění je bezesporu záslužné. Je třeba ocenit, že se J. Bílková tohoto úkolu ujala.

V oddílu **Jubilea** Adam Skála připomíná ve stati *Jaroslav Douša sedmdesátiletý* (s. 158–160) významný životní mezník svého předchůdce, jenž působil jako ředitel Archivu města Plzně plných 15 let. V místy poněkud osobně laděném článku *Dr. Milan Hlinomaz sexagenarius* (s. 160–165)

Eduard Neupauer podrobně přibližuje vědecké dílo historika a archiváře, jehož působení je z velké části spjato také se západními Čechami a s jejich dějinami.

Oddíl **Recenze a zprávy** (s. 231–287) přináší celkem 11 příspěvků. Mezi nimi si zaslouží zmínku přinejmenším dvě recenze, které napsala etnoložka Marta Ulrychová. První přibližuje rozsáhlou kolektivní monografii, která je věnována etnologii ukrajinské Oděsy od 19. do počátku našeho století. Oděsa byla od konce 19. století charakteristická multietnickým a multikulturním prostředím s vysokým podílem židovské menšiny a svéráznou mentalitou obyvatel se zvláštním viděním světa a smyslem pro humor v duchu židovských anekdot. Oděsa byla zároveň až do meziválečného období pramenem vyhraněného městského folkloru, včetně folkloru kriminálního. Zajímavá je také Ulrychové recenze vzpomínkové knihy Mojmíra Weinmanna, jenž působil v letech 1989–2005 jako ředitel plzeňského Divadla Josefa Kajetána Tyla.

Příspěvky v oddílu **Anotace** (s. 201–210) napsaly pracovnice Archivu města Plzně Štěpánka Pflegerová (značka -*špf*-) a Marie Malivánková Wasková (značka –*MMW*-).

Sborník uzavírají německá (s. 211–220) a anglická resumé (s. 221–229) a soupis přispěvatelů.

Recenzovaný 54. svazek sborníku MZK je poněkud méně rozsáhlý, než byli jeho čtenáři zvyklí v předcházejících letech. Časové těžiště většiny příspěvků spočívá ve 20. století. Z tohoto časového rámce se vymykají pouze stati J. Úlovce a dvojice M. Malivánková Wasková – K. Waska. Přes zmíněný menší rozsah 54. svazku je možné tuto recenzi uzavřít konstatováním, že si sborník MZK nadále udržuje vysokou odbornou úroveň. Tento příznivý stav zůstal zachován i navzdory rozmanitým těžkostem vyvolaným vleklou koronavirovou epidemií, a to bezesporu především zásluhou vedoucího redaktora A. Skály a členů redakční rady. Nezbývá než vyslovit jim upřímný dík a popřát mnoho sil do jejich budoucí, i nadále nelehké práce.

Petr Kreuz

[1)] Jitka Bílková: *Frank Wenig. Novinář, spisovatel, spolupracovník Josefa Skupy*. Praha 2020.

Autoři tohoto čísla

Mgr. Kristýna Ansorgová, Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha; e-mail: kristyna.ansorgova@gmail.com

Mgr. Vojtěch Barcal, Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, A. V. Šembery 125, 566 01 Vysoké Mýto; barcal@muzeum-myto.cz

Mgr. Lucie Barcalová, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové; lucie.barcalova@uhk.cz

PhDr. Jaroslav Čáp, Státní okresní archiv Náchod, Dobenínská 96, 547 01 Náchod; vedouci.na@ahapa.cz

PhDr. Martin Dolejský, kurátor Městského muzea v Čelákovicích, Vykáň 51, 289 15, pošta Kounice; martin.dolejsky@atlas.cz

PhDr. Daniel Doležal, Státní oblastní archiv v Praze, Archivní 4/2257, 149 00 Praha 4; daniel.dolezal@soapraha.cz

Mgr. Jaromír Florian, Ústav pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Arna Nováka 1/1, 602 00 Brno; jaromir.florian@centrum.cz

Vanda Fouňová, studentka navazující Mgr. Archivnictví a PVH na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha; Vanda1000@seznam.cz

Mgr. Irena Krčilová, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Pelhřimov, Pražská 1883, 393 01 Pelhřimov; krcilova@mza.cz

Doc. PhDr. Petr Kreuz, Dr., Magistrát hlavního města Prahy, odbor Archiv hlavního města Prahy, Archivní 6, 149 00 Praha 4; Petr.Kreuz@praha.eu

Mgr. Jakub Mareček, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Pelhřimov, Pražská 1833, 393 01 Pelhřimov; jakubmarecek257@seznam.cz

Doc. PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D., katedra historie Fakulty pedagogické, Západočeská univerzita v Plzni, Veleslavínova 42, 306 19 Plzeň; moravkov@khi.zcu.cz

Martin Myšička, SOkA Most, Leoše Janáčka 1310/2, 434 01 Most; mysicka@soalitomerice.cz

PhDr. Martin Nekola, Ph.D., nezávislý badatel, odborník na problematiku československého poúnorového exilu a krajanů ve světě; marnekola@gmail.com

Doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc., Ústav archivnictví a pomocných věd historických, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita, Branišovská 31 a, 370 05 České Budějovice; ryantova@ff.jcu.cz

Ing. Lucie Šimková, SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, Náměstí Republiky 10, 346 01 Horšovský Týn; simkova@soaplzen.cz

Pavel Tašek, doktorand, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové; pavel.tasek@uhk

Doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D., Katedra PVH a archivnictví, FF, Univerzita Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové III, jana.vojtiskova@uhk.cz

PhDr. Michal Wanner, Ph.D., odbor archivní správy a spisové služby MV ČR, pošt. schr. 21 AS, 170 34 Praha 7-Holešovice; michal.wanner@mvcr.cz